

Rakastumisia kaupunkiin

Helsingin kaupunginmuseon erikoisnäyttelyt 1970-luvulla

Anni Pykäläinen

Maisterintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Musiikin, taiteen ja kulttuurin
tutkimuksen laitos

Museologia

Toukokuu 2017

Kansilehden kuva: Näyttely Tavataan Espiksellä oli esillä Esplanadin Kappelissa vuonna 1971. (Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo)

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Anni Pykäläinen	
Työn nimi Rakastumisia kaupunkiin – Helsingin kaupunginmuseon erikoisnäyttelyt 1970-luvulla	
Oppiaine Museologia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Toukokuu 2017	Sivumäärä 103 sivua + 3 liitettä
Tiivistelmä <p>Tutkielmassa käsitellään Helsingin kaupunginmuseon erikoisnäyttelyitä vuosina 1967–1983. Tarkastelun painopiste on 1970-luvun näyttelyissä. Tutkimusajanjakso alkaa museon ensimmäisestä erikoisnäyttelystä ja päättyy päätökseen, jonka jälkeen museossa alettiin järjestää vuosittain yksi suurempi erikoisnäyttely, ns. päänäyttely.</p> <p>Erikoisnäyttelytoiminta on käynnistynyt Suomen kulttuurihistoriallisissa museoissa aktiivisemmin 1970-luvulla. Tuolloin näyttelytoiminnan kehittämisen suhtauduttiin avoimesti ja toimintaan haettiin uusia muotoja. Tutkielmassa erikoisnäyttelyitä lähestytään historiatutkimuksen näkökulmasta, sekä näyttelyitä tarkemmin analysoiden.</p> <p>Tutkielman pääkysymys liittyy siihen, millainen näyttelyiden suhde on ollut niitä ympäröivään yhteiskuntaan, museokenttään ja näyttelyiden rakentajiin. Tarkastelun taustaksi kuvataan ajankohdan yhteiskuntaa, museoalan tilannetta ja erikoisnäyttelytoiminnan kehittymistä. Kaupunginmuseon näyttelyhistorian taustaksi muodostetaan kuva museon toiminnasta yleisemmin. Pääkysymykseen pyritään vastaamaan tarkastelemalla näyttelyiden rakenteita ja näyttelykieltä, aiheita ja sisältöjä, museoammattilaisten ajatuksia näyttelyiden taustalla, sekä näyttelyiden herättämää mielenkiintoa.</p> <p>Tutkielman aineisto koostuu kahdesta pääosasta. Ensimmäisen osan muodostavat näyttelyistä säilyneet erilaiset arkistomateriaalit, kuten suunnitelmat, esitteet, tiedotteet, sekä museon historiikit ja toimintakertomukset. Näyttelyiden ulkoasun tarkastelussa keskeisessä asemassa ovat kuvat museon näyttelyistä. Toisen osan aineistosta muodostavat museoammattilaisten haastattelut, joita on tehty yhteensä kahdeksalle museossa tutkimusajanjaksolla työskennelleelle henkilölle.</p> <p>Tutkimuksen johtopäätös on, että Helsingin kaupunginmuseon näyttelyt ovat olleet tiiviisti kiinni ajasaan. Museo on kehittänyt toimintaa aktiivisesti kokeillen uudenlaisia aiheita ja esitystapoja. Perinteistäkään aiheista ja näyttelyrakenteista ei ole luovuttu, mutta niihinkin on pyritty löytämään uudenlaisia lähestymistapoja. Näyttelyt ovat olleet kuvia ympäröivästä yhteiskunnasta, museoalan ajankohtaisista toimintamalleista ja näyttelyiden rakentajista.</p>	
Asiasanat Näyttelyt, erikoisnäyttelyt, kulttuurihistorialliset museot	

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Johdatus tutkielman taustaan.....	7
2.1 1970-luvun muuttuva yhteiskunta.....	7
2.2 1970-luvun kulttuuripolitiikka ja uudistuva museokenttä.....	9
2.3 Erikoisnäyttelytoiminta Suomen museoissa.....	13
2.4 Helsingin kaupunginmuseo – museon toiminta vuosina 1911–1983.....	18
3 Tutkielman teoreettinen viitekehys ja tutkimusmenetelmät.....	26
3.1 Tutkimusaineisto.....	26
3.2 Historiatutkimuksen näkökulma.....	27
3.3 Museologinen näkökulma.....	29
4 Helsingin kaupunginmuseon erikoisnäyttelyt 1967–1983.....	34
4.1 Näyttelytoiminnan puitteet.....	34
4.2 Helmi Helminen-Nordbergin johtajakauden viimeiset vuodet.....	38
4.3 Jarno Peltosen johtajakausi.....	41
4.4 Marja-Liisa Rönkön johtajakauden ensimmäiset vuodet.....	58
5 Näyttelyanalyysi.....	65
5.1 Näyttelyiden herättämän mielenkiinnon arviointi.....	65
5.2 Näyttelyiden rakenne ja näyttelykieli.....	70
5.3 Näyttelyiden nimien ja aiheiden analyysi.....	77
5.4 Museoammattilaisten merkitys ja ajatukset näyttelyiden takana.....	80
5.5 Olivatko näyttelyt aikansa kuvia?.....	85
6 Lopuksi.....	89
7 Lähteet.....	93

8 Liitteet.....	104
-----------------	-----

Liite 1. Kaupunginmuseon erikoisnäyttelyt 1967–1983

Liite 2. Tutkimuksessa käytetty haastattelurunko

Liite 3. Haastatellut museoammattilaiset

1 Johdanto

Näyttelyt ovat museoiden näkyvin toimintamuoto. Ne ovat yksi niistä keskeisistä välineistä, joiden avulla museot toteuttavat tehtävänsä tiedon välittäjinä. Perusnäyttelyt ja vaihtuvat näyttelyt muodostavat näyttelytoiminnan rungon, jonka avulla esitellään erilaisia teemoja monipuolisia rakenteita ja menetelmiä hyödyntäen. Näyttelyn peruselementtien, eli museo-objektien ja niihin liittyvän muun aineiston, sekä näyttelyn perustehtävän, viestien välittämisen, voi nähdä olevan suhteellisen pysyviä. Vaikka näyttelyiden perustehtävä ja -elementit ovat pysyneet samankaltaisina, ovat näyttelyt myös kehittyneet. Kehitys on tapahtunut osana muuta yhteiskunnallista muutosta ja siihen ovat vaikuttaneet niin tekniikassa, tieteessä kuin kulttuurissakin tapahtuneet muutokset.

”Tämän hetken museovieras ei tyydy enää pelkästään kauniiseen esineryhmittelyyn, hän haluaa nähdä esineet ja asiat oikeassa ajallisessa ja sosiaalisessa kentässään”, kirjoitti Museoviraston Kansallismuseo -osastoa johtanut Riitta Pylkkänen vuonna 1975. Tuolloin, 1970-luvun puolivälissä, yleisöjen näyttelyihin kohdistamat odotukset ja toiveet olivat muuttuneet. Perusnäyttelyiden koettiin vanhentuvan nopeasti, ja ihmisten lisääntynyt vapaa-aika toi museoihin uusia kävijäpiirejä. Museoiden oli huomioitava muutos näyttelytoiminnassaan. ”Vaihtuvat erikoisnäyttelyt antavat tilaisuuden ottaa huomioon eri kävijäpiiriin toivomuksia ja harrastuksia”, Pylkkänen jatkoikin.¹ Nykymuseoissa vaihtuvat näyttelyt, tai erikoisnäyttelyt, näyttäytyvät keskeisenä osana museoiden näyttelyohjelmistoja. 1970-luvun kulttuurihistoriallisissa museoissa tilanne oli kuitenkin erilainen.

Vaihtuvat näyttelyt olivat perinteisesti kuuluneet enimmäkseen taidemuseoiden toimintakenttään. Kulttuurihistoriallisissa museoissa erikoisnäyttelyitä oltiin alettu aktiivisemmin järjestää vasta 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa.² ”Erikoisnäyttelyt ovat keino herättää huomiota ja saavuttaa uusia yleisöpiirejä”³, kirjoitti Helsingin kaupunginmuseon johtajana toiminut Jarno Peltonen. Näyttelyiden aiheissa pyrittiinkin ennakkoluulotto-

---

¹ Pylkkänen 1975, 12.

² Kerron näyttelytoiminnan muotoutumisesta tarkemmin luvussa 2.3.

³ Peltonen 1975, 23.

muuteen ja ajankohtaisuuteen. Uudesta toimintamuodosta innostuneena näyttelytoiminnassa suunniteltiin ja kokeiltiin uusia malleja. Mahdollisuuksina nähtiin esimerkiksi liikuteltavat näyttelyautot, pienet ”kit-näyttelyt”, kiertonäyttelyt ja varastonäyttelyt. Näyttelyitä suunniteltiin vietävän museon seinien sisäpuolelta yleisön luokse, esimerkiksi työpaikoille tai kouluihin. Pölyistä museomielikuvaa pyrittiin murtamaan ja näyttelyihin liitettiin myös niiden teemoihin sopivaa oheisohjelmaa, kuten esitelmiä, taide-esityksiä ja filmejä.⁴ 1970-luvun voi nähdä olleen erikoisnäyttelytoiminnassa aktiivisen kehittämisen aikaa.

Menneitä näyttelyitä, erityisesti juuri erikoisnäyttelyitä, on tutkittu Suomessa melko vähän. Löytämäni maininnat liittyvät pääasiassa museoiden omiin historiikkeihin, joissa näyttelytoimintaa on ymmärrettävästi käsitelty yleensä suhteellisen suppeasti osana muuta museotyötä. Yleisemmän katsauksen erikoisnäyttelyiden historiaan on tehnyt FT, dosentti ja tietokirjailija Marja-Liisa Rönkkö artikkelissaan ”Vaihtuvat näyttelyt”, joka on julkaistu teoksessa *Suomen museohistoria* (2010). Artikkelissaan Rönkkö toteaa, ettei kattavaa selvitystä aiheesta ole tehty. Hänen laatimansa hahmotelma perustuu kirjoittajan omien tietojen lisäksi yksittäisiin julkaisuihin, kuten teoksiin *Suomen maaseutumuseoita* ja *Muuttuva museo*, sekä Suomen museoliiton *OSMA* vuosikirjoihin vuosilta 1954–1963. Rönkön mukaan näyttelyiden aiheet ovat liittyneet tyypillisesti esimerkiksi vuodenaikoihin, erilaisiin juhla- ja teemavuosiin, sekä kokoelmalähtöisiin teemoihin. Erikoisnäyttelyiden aiheita tarkasteltuaan Rönkkö toteaa myös jokaisen ajankohdan henkisen ilmapiirin vaikuttaneen museonäyttelyihin. Hän kuvaa: ”Esimerkiksi politisoituneen 1970-luvun voidaan ajatella näkyvän erilaisissa työväen olojen ja kulttuurin dokumentoinneissa ja näyttelyissä, varsinkin kymmenluvun jälkipuoliskolla.”⁵

Ruotsissa menneistä erikoisnäyttelyistä on kirjoittanut Staffan Carlén vuonna 1990 julkaistussa väitöskirjassaan *Att ställa ut kultur*. Väitöskirjassaan hän lähestyy aihetta Nordiska Museetin näyttelyiden kautta, joiden kehitystä hän tarkastelee 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun lopulle saakka. Työssään Carlén on pyrkinyt selvittämään, ovatko kunkin ajankohdan henki, aatevirtaukset ja tieteelliset tutkimukset vaikuttaneet näyttelyiden muotoon ja kieleen, ja miten se on näyttelyissä konkreettisesti näkynyt. Lisäksi Carlén on selvittänyt, heijastavatko Nordiska Museetin näyttelyiden aiheet kulttuurista muutosta, ja

---

⁴ Peltonen 1975, 23–25, 35.

⁵ Rönkkö 2010, 262–264.

onko museossa ollut joitakin omia kulttuurisia tai tiedollisia rakenteita.⁶ Tekemänsä selvitystyön pohjalta Carlén kirjoittaa:

Också utställningar är modesaker, påverkande av tidens växlande uppfattningar och värderingar. [...] De säger delvis något om den tid då de producerats och om producenten – utställaren. Det finns således många olika drag och skeenden som förändrar dem, och en utställning är lika mottaglig för innovationer som andra kulturella media.⁷

Päätelmässään Carlén korostaa ajankohdan ilmapiirin vaikutuksen lisäksi museoammattilaisten vaikutusta näyttelyihin. Museoammattilaisten asemaa yleisemmin museotoiminnan muodostumisen taustalla on korostanut Carlénin lisäksi esimerkiksi museologi, FT Solveig Sjöberg-Pietarinen tutkiessaan Irja Sahlbergin museouraa teoksessa *Kvinna i museivärlden – En studie i Irja Sahlbergs museisyn*⁸ ja FT Knut Drake artikkelissaan ”Muumiosta mediatyöntekijäksi”⁹. Rönkön ja Carlénin tekemiä havaintoja tarkastelemalla voi huomata, että näyttelyihin vaikuttavat taustatekijät tulevat sekä museon sisä- että ulkopuolelta. Museoammattilaiset ja heidän taustansa vaikuttavat näyttelyihin museon sisäpuolelta, kun taas yhteiskunnallinen keskustelu, sekä erilaiset juhla- ja teemavuodet vaikuttavat näyttelyihin museon ulkopuolelta. Museon ulkopuolisina vaikuttajina voi ajatella toimivan myös esimerkiksi erilaisten seminaarien, koulutusten ja lainsäädännön.

Aiemmin esitetyt havainnot kannustavat tarkastelemaan näyttelyitä osana laajempaa kokonaisuutta. Erityisen mielenkiintoisena näyttäytyy näyttelyiden suhde niitä ympäröivään yhteiskuntaan, ja museoammattilaisten rooli näyttelytoiminnan taustalla. Maisterintutkielmassani lähestyn menneitä erikoisnäyttelyitä Helsingin kaupunginmuseon näyttelyhistorian kautta. Tutkielmassani kartoitan kaupunginmuseon näyttelyhistoriaa ja siinä tapahtuneita muutoksia. Historiakuvauksen lisäksi tarkastelen näyttelyitä suhteessa niiden omaan aikakauteen, ympäröivään yhteiskuntaan ja näyttelyiden rakentajiin. Kaupunginmuseon menneitä näyttelyitä ei ole juurikaan tutkittu aiemmin. Kaupunginmuseon tutkija Marja Pehkonen on kirjoittanut museon näyttelytoiminnasta yleisesti kaupunginmuseon ja sen johtokunnan historiikissa *Helsinkiläisten muistojen koti*. Museologian opiskelija

---

⁶ Carlén 1990, 21.

⁷ Carlén 1990, 268–269.

⁸ Sjöberg-Pietarinen 1997, 3–9.

⁹ Drake 1994, 6–8.

Mari Hatakka on tarkastellut menneiden erikoisnäyttelyiden aiheita ja pohtinut niihin liittyviä tutkimusmahdollisuuksia lyhyessä artikkelissaan ”Helsingin kaupunginmuseon näyttelyt 1911–1990”¹⁰.

Tutkimukseni keskittyy näyttelytoimintaan erityisesti 1970-luvulla. Tutkimusajanjaksoni rajaus, vuodesta 1967 vuoteen 1983, auttaa hahmottamaan näyttelytoiminnan murrosvaiheita, jotka ulottuvat myös menneen ja seuraavan vuosikymmenen puolelle. 1970-luvun erikoisnäyttelytoiminnan tarkastelusta mielenkiintoista tekee erityisesti se, että toiminta käynnistyi laajemmin Suomen kulttuurihistoriallisissa museoissa juuri tuolloin. Lisäksi vuosikymmen oli sekä yhteiskunnassa että museokentällä tietynlaista murrosaikaa. Vuosikymmenen alussa kaupungistuminen kiihtyi, kaupunkien kadut täyttyivät autoista, uusia lähiöitä rakennettiin ja uudenlainen kulutusyhteiskunta alkoi muodostua. Museoissa ammatillistuminen jatkui, museoalaa kehitettiin valtionhallinnon toimesta ja museoiden tallennus-, tutkimus-, sekä näyttelykäytännöt muuttuivat.¹¹ Helsingin kaupunginmuseon varsinainen ensimmäinen erikoisnäyttely järjestettiin vuonna 1967, mutta vasta 1970-luvulla toiminta muodostui säännölliseksi.

Tutkielmani toimii kuvauksena tutkimusajanjakson näyttelytoiminnasta, sekä selvityksenä museohistorian osa-alueesta, joka on aiemmin jäänyt vähemmälle huomiolle. Tutkimuksella voi nähdä olevan merkitystä erityisesti Helsingin kaupunginmuseon historian tallentajana. Koska aiheeseen liittyvä aiempi tutkimus on vähäistä, tutkimuksella voi nähdä olevan merkitystä myös museohistorian tallentamiselle yleisemmin. Historiakuvausten lisäksi esitän näyttelyihin liittyen joitakin kysymyksiä. Pääkysymykseni on se, millainen on ollut näyttelyiden suhde niiden aikakauteen, ympäröivään yhteiskuntaan ja niiden tekijöihin. Pääkysymystäni lähestyn eri näkökulmista, kysymystä valottavien suppeampien kysymysten kautta. Tällaisia kysymyksiä ovat: Millainen on ollut näyttelyiden rakenne ja näyttelykieli? Millaisia näyttelyiden aiheet ovat olleet? Millaista on ollut näyttelyiden herättämä mielenkiinto? Millaisia museoammattilaisten ajatukset ovat olleet näyttelyiden takana?

---

¹⁰ Artikkelin perustuu Hatakan pitämään puheenvuoroon Valtakunnallisen museohistoriahankkeen seminaarissa ”Museonäyttelyt yhteiskunnan peilinä”, joka järjestettiin Jyväskylässä 22–23.1.2007.

¹¹ Kerron 1970-luvun yhteiskunnan ja museoalan piirteistä tarkemmin luvuissa 2.1 ja 2.2.

Museonäyttelyt ovat tutkielmassani tarkastelun keskipisteenä. Näyttelyitä on pyritty määrittelemään eri tavoin. Seuraavien määritelmien voi mielestäni nähdä kuvaavan museonäyttelyitä melko universaalisti, ja myös historiallisesta näkökulmasta totuudenmukaisesti. Museosuunnittelun kansainvälinen konsultti Michael Belcher toteaa: ”However, in the context of our discussions ‘exhibition’ should be defined as ‘showing for a purpose’, the purpose being to affect the viewer in some predetermined way.”¹² Samankaltaisen määritelmän esittävät myös museonjohtajat Jouko Heinonen ja Markku Lahti todetessaan näyttelyyn olevan: ”[...] luova prosessi, jossa lähettäjä, museo kommunikoi objektien ja muun materiaalin kautta katsojan kanssa.” He korostavat näyttelyyn olevan enemmän kuin vain näytteillepano. Pelkän näytteille asettamisen lisäksi se sisältää myös tulkinnan.¹³

Tutkimukseni tarkempirajaisena kohteena ovat erikoisnäyttelyt. Ne tulkitaan yleensä tilapäisiksi, pysyviä näyttelyitä täydentäviksi näyttelyiksi¹⁴. Tutkielmassani viitataan termillä erikoisnäyttely näyttelyihin, jotka on tarkoitettu tilapäisiksi ja järjestetty museon omissa tai ulkopuolisissa tiloissa. Näyttelyiden kesto vaihtelee viikosta useisiin kuukausiin. Omat erikoisnäyttelyryhmänsä muodostavat vuosittain toistuvat näyttelyt, sekä kiertonäyttelyt, joita käsittelem tässä tutkielmassa osana muuta erikoisnäyttelytoimintaa. Tutkielmassani käytän myös termiä näyttelykieli. Näyttelykieli voidaan nähdä näyttelyyn konkreettisen muodon kautta ilmenevänä viestinä. FM Jaana af Hällströmin mukaan: ”Näyttelykielessä on kysymys esineen, elementtien, näytteillepanon ja yleisön välisestä suhteesta.”¹⁵

Tutkielma koostuu kuudesta luvusta. Luvussa kaksi käsittelem tutkielman taustaa muodostaen kuvan tutkielman historiallisesta viitekehyksestä, erikoisnäyttelyistä Suomen kulttuurihistoriallisissa museoissa, sekä tutkimuksen kohteena olevasta Helsingin kaupunginmuseosta. Luvussa kolme esittelen tutkielman aineiston, teoreettisen viitekehyksen ja tutkimusmenetelmät. Luvut neljä ja viisi ovat tutkielmani pääluokkia. Luvussa neljä kuvaan Helsingin kaupunginmuseon näyttelyhistoriaa tutkimusajanjaksolla kronologisesti

---

¹² Belcher, Michael 1991, 37.

¹³ Heinonen & Lahti 2001, 152.

¹⁴ Hällström (af) 2011, 95; Belcher 1991, 47-48.

¹⁵ Hällström (af) 2011, 51.

edeten. Samalla pohdin näyttelyiden rakenteeseen ja näyttelykieleen liittyviä kysymyksiä. Luvussa viisi keskityn näyttelyiden tarkempaan analyysiin ja esittämieni tutkimuskysymysten syvällisempään pohdintaan.

2 Johdatus tutkielman taustaan

Seuraavissa alaluvuissa luon katsauksen tutkielman taustaan. Esittelen aluksi tutkielman ajallisen viitekehyksen yhteiskunnan ja museoalan kehityksen näkökulmasta, jonka jälkeen käsittelen näyttelytoiminnan muotoutumista ja erikoisnäyttelytoiminnan kehittymistä, keskittyen erityisesti tutkimusajanjaksoni tapahtumiin. Lopuksi syvennyn Helsingin kaupunginmuseon historiaan ja museon toimintaan tutkimusajanjaksolla.

2.1 1970-luvun muuttuva yhteiskunta

Yhteiskunnassa 1970-luku jatkoi monilta osin jo aiempina vuosikymmeninä alkaneita kehityslinjoja. 1950-luvulla käynnistynyt kaupungistuminen jatkui. Kaupunkeihin muutettiin työ- ja opiskelumahdollisuuksien perässä. Muuttoliike suuntautui erityisesti pääkaupunkiseudulle ja sen ympäristöön. Kasvavan väestön tarpeisiin rakennetut uudet lähiöt tarjosivat mahdollisuuden keskikaupunkia väljempään asumiseen ja nykyaikaisiin mukavuuksiin, mutta herättivät toisaalta keskustelua yksitoikkoisen ja persoonattoman olemuksensa, sekä lähiöihin liitettyjen sosiaalisten ongelmien vuoksi.¹⁶ Helsingissä rakennuskannan muutos ei liittynyt vain uusiin lähiöihin, vaan samalla myös muu kaupunki muuttui. 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa kiivaimmillaan ollut uudisrakentaminen johti varsinkin kantakaupungissa vanhan rakennuskannan purkamiseen ja vanhojen rakennusten ”saneeraamiseen”, toisin sanoen usein pelkkien julkisivujen säilyttämiseen. Kulttuurihistoriallisten arvojen sijaan rakentamisessa korostuivat taloudelliset arvot. Keskikaupungin huoneistoja muutettiin toimistoiksi ja liiketiloiksi, ja näitä toimintoja varten myös rakennettiin uutta.¹⁷ 1960-luvulla alkanut autoistuminen ja liikenteen lisääntyminen näkyivät kaupungin keskustassa, jossa liikennettä pyrittiin saamaan sujuvammaksi erilaisin järjestelyin. 1970-luvulla kaupunki oli muuttumassa uudenlaiseksi suurkaupungiksi, mutta kuten Åbo Akademin kansatieteen professori Anna-Maria Åström kirjoittaa: ”[...] vielä 1970-luvun alussa se kärsi suuresti erilaisista ”lastentaudeista”.¹⁸

---

¹⁶ Meinander 2014, 255–256, 265; Sarantola-Weiss 2008, 24–28.

¹⁷ Kervanto Nevanlinna 2012, 125–132, 144.

¹⁸ Åström 2016, 122–123.

Sotien jälkeen alkanut hyvinvointiyhteiskunnan kehittyminen oli kiivaimmillaan vuosien 1950–1980 välisenä aikana. Tänä aikana toteutettiin pakollinen sosiaalivakuutusjärjestelmä, laajennettiin sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja uudistettiin koululaitoksen rakenne. 1970-luvulle ajoittunut peruskoulujärjestelmään siirtyminen takasi kaikille periaatteessa tasavertaiset mahdollisuudet perusopetukseen ja sitä kautta jatko-opintoihin. Vuosikymmenen alussa asetettu uusi päivähoitolaki mahdollisti yhä useamman perheellisen naisen työssäkäynnin.¹⁹ 1970-luvun alku oli vielä taloudellisen kasvun aikaa, joka kuitenkin taittui vuoden 1973 öljykriisiä seuranneeseen talouden taantumaaan. Epävakaata talous sekä teollisuuden ja rakentamisen työvoiman tarpeen väheneminen aiheuttivat erityisesti vuosikymmenen lopulla laajaa työttömyyttä. Yleinen elintaso kuitenkin nousi, ja se tuli esiin kulutustottumusten muutoksena. 1970-luku voidaan nähdä kulutuskulttuurin aikakauden alkuna, jolloin yhä useammalla oli varaa pakollisten tarve-esineiden lisäksi myös arkipäivän ylellisyyksiin. Lisääntynyt vapaa-aika tarjosi mahdollisuuden uudenlaisiin vapaa-ajanviettopaikkoihin ja esimerkiksi matkusteluun.²⁰

1970-luvun poliittista kenttää leimasi maan presidenttinä toimineen Urho Kekkosen vahva ohjailu. 1970-luvulle tultaessa Kekkonen toimi presidenttinä kolmatta kauttaan. Vuosikymmenen kuluessa hän tuli valituksi vielä kaksi kertaa, vuosina 1973 ja 1978. Kekkonen politiikkaa ohjasivat vahvat turvallisuuspoliittiset sidokset itään. Taloudellisesti Suomi suuntautui kuitenkin myös länteen, jonne kohdistui suurin osa Suomen ulkomaankaupasta. Tasapainoilu idän ja lännen välissä herätti kritiikkiä, mutta toi toisaalta myös vakautta. Kekkonen itse korosti Suomen harjoittavan ns. aktiivista puolueettomuuspolitiikkaa, jonka avulla hän pyrki vahvistamaan suhteita myös länteen. 1973 solmittu vapaakauppasopimus Euroopan talousyhteisö EEC:n kanssa, ja vuonna 1975 Helsingissä järjestetty Ety-kokous olivat konkreettisia askeleita tätä tavoitetta kohti. Ulkopoliitiikan lisäksi Kekkonen linjaukset, erityisesti läheinen suhde Neuvostoliittoon, vaikuttivat myös maan sisäpolitiikkaan. Vuosikymmenen suurina puolueina vaikuttivat Sosiaalidemokraatit ja Keskustapuolue. Kokoomus jäi 1970-luvun hallitusten ulkopuolelle, ainakin osittain Neuvostoliiton sitä kohtaan osoittaman epäluottamuksen vuoksi.²¹

---

¹⁹ Meinander 2014, 254, 261–265.

²⁰ Sarantola-Weiss 2008, 84–90, 152–155, 197–198.

²¹ Meinander 2014, 248–254, 274–282.

Poliittinen keskustelu ja yhteiskuntakritiikki värjäsivät yliopistomaailmaa, jossa kasvavat korkeakouluopiskelijoiden ikäryhmät vielä vuosikymmenen alussa jatkoivat 1960-luvulla alkanutta opiskelijajärjestöjen politisoitunutta linjaa. Ulkomaiden tapahtumia seurattiin ja niihin otettiin kantaa.²² Poliittinen osallistuminen oli myös muutoin vahvasti esillä yhteiskunnassa, joka kannusti tiedostavaan ajatteluun. Yhteiskunnallisiin kysymyksiin kiinnitettiin entistä enemmän huomiota, ja esimerkiksi ympäristönsuojelu nousi 1970-luvun aikana yhdeksi keskustelunaiheeksi.²³ Kokonaisuudessaan 1970-luku näyttäytyy yhdistelmänä uutta ja vanhaa. Monet 1970-luvun ilmiöt olivat saaneet alkunsa jo edellisillä vuosikymmenillä. Vuosikymmentä tarkasteltaessa esiin nousee toisaalta kasvava hyvinvointi uusine ilmiöineen, toisaalta vahva vastakkainasettelu ja politiikan sävyttämä kansalaisaktiivisuus.

2.2 1970-luvun kulttuuripolitiikka ja uudistuva museokenttä

1970-luku oli myös kulttuuripolitiikassa muutoksen aikaa. Nykyaikaisen kulttuuripolitiikan voidaan nähdä kehittyneen 1960-luvun puolivälistä lähtien osana muuta hyvinvointivaltion kehitystä. Nykyaikaisen kulttuuripolitiikan tavoitteet määriteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1965 Lauri Ahon johtaman Valtion taidekomitean mietinnössä. Käsite kulttuuripolitiikka otettiin virallisesti käyttöön vuonna 1974 Arvo Salon johtaman Kulttuuritoimintakomitean mietinnön myötä. Samana vuonna Opetusministeriöön vuonna 1966 perustettu taidetoimisto laajeni omaksi kulttuuriosastokseen.²⁴ Kulttuuripolitiikka muuttui hyvinvointivaltion ideologian myötä. Hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikassa alettiin vaatia, että kansalaisilla olisi demokraattinen oikeus vaikuttaa politiikan ja kulttuuritoiminnan sisällöllisiin määrittelyihin. Valtion roolia pyrittiin muuttamaan taiteen tukijasta taiteen edistäjäksi. Samalla toimintakenttää laajennettiin myös muuhun kulttuuritoimintaan. Uuden kulttuuripolitiikan tavoitteena oli kulttuurin tasa-arvoisuus ja saavutettavuus.²⁵ Kaikilla kansalaisilla tuli olla ulkoisista olosuhteista, kuten asuinpaikasta tai varallisuudesta, riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet kulttuurielämään osallistumiseen

---

²² Meinander 2014, 268–269.

²³ Sarantola-Weiss 2008, 199–206.

²⁴ Saukkonen 2014, 6; Saukkonen & Ruusuvirta 2009, 17.

²⁵ Kangas 1999, 163.

ja kulttuuripalveluiden hyödyntämiseen. Myös kulttuurin eri muotojen välistä tasa-arvoa pyrittiin lisäämään. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta tuli voimaan vuonna 1981.²⁶

Suomen museolaitos oli ollut pitkään melko jäsentymätön, ja toiminta oli ollut pitkälti yksittäisten henkilöiden ja yhteisöjen varassa. Alan yhdistämiseksi oli perustettu kansallinen Suomen museoliitto vuonna 1923. Samana vuonna oli lähdetty mukaan Skandinaavisen museoliiton toimintaan, ja 1940-luvulla oli perustettu ICOMin²⁷ (International Council of Museums) Suomen komitea. Kuitenkin vasta 1950-luvulta alkaen museoala oli alkanut todella organisoitua ja ammatillistua. Hallinnollisesti keskeisessä asemassa kehityksessä oli museoasioista vastaava opetusministeriö. 1960-luvulla museoiden mahdollisuuksiin kulttuurilaitoksina oli alettu kiinnittää huomiota, jonka ansiosta museoalaa oli alettu aktiivisemmin kehittää lainsäädännön avulla. 1960-luvulta alkanut ajanjakso oli museoalan kehittämisen kannalta keskeistä aikaa.²⁸

Suomen museokentällä oli aktiivisesti seurattu Ruotsin museoalan organisoitumista, aluehallinnon kehittymistä ja museoalan lainsäädännön muodostumista 1900-luvun alkupuoliskolla. Suomessakin valmistelutyöhön oli ryhdytty jo ennen maailmansotia, mutta pitkään valmisteltujen kulttuuriperintölakien toteutumista saatiin odottaa 1960- ja 1970-luvuille saakka. Vuonna 1963 uusi Muinaismuistolaki oli korvannut aiemman vuoden 1883 Muinaismuistoasetuksen. Rakennussuojelulaki oli säädetty vuonna 1964, ja lopulta, vuonna 1978, säädettiin laki ja asetus kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden esineiden maastaviennin rajoittamisesta. Museoalan hallinto muuttui, kun vuosien valmistelutyön päätteeksi Muinaistieteellinen toimikunta muutettiin vuonna 1972 opetusministeriön alaiseksi Museovirastoksi.²⁹

Museoviraston perustamisen jälkeen valtionhallinto alkoi aktiivisesti kehittää museoalaa. Jo vuonna 1972 perustettiin kolme alan kehitykseen liittyvää selvityselintä: Museoiden aluehallintokomitea, Kuvataiteen koulutus- ja museotoimikunta, sekä Rakennussuojelukomitea. Komiteat ehdottivat muun muassa tapoja museotoimen aluehallinnon organisoimiseksi ja valtionapujärjestelmän luomiseksi. Yksikään vuoden 1972 komiteoiden esi-

---

²⁶ Saukkonen & Ruusuvirta 2009, 18.

²⁷ Aktiivisemmin ICOMin toiminta Suomessa käynnistyi 1970-luvulla, kun vuonna 1976 yhdistysrekisteriin hyväksyttiin ICOM Suomen osasto.

²⁸ Vilkuna 2010, 27–32.

²⁹ Vilkuna 2010, 29–35.

tyksistä ei vielä tuolloin saanut lainvoimaa, mutta työtä esitysten toteutumisen eteen jatkettiin. Vuonna 1979 Valtioneuvoston päätöksellä hyväksyttiin museoiden valtionosuusjärjestelmän perusteet, sekä muodostettiin valtion tuella maakuntamuseoiden ja aluetaidemuseoiden verkosto, joka toteutui 1980- ja 1990-lukujen aikana.³⁰ Valtionosuuskysymys saatiin päätökseen vasta lähes kymmenen vuotta myöhemmin, kun laki ja asetus museoiden valtionosuuksista säädettiin vuonna 1988. Tuolloin valtionosuutta pystyivät kuitenkin saamaan vain alueelliset museot. Kaikkia (ei-valtiollisia) museoammattillisia museoita valtionosuus tuli koskemaan uudistetussa Museolaissa ja asetuksessa, jotka tulivat voimaan vuonna 1993.³¹

Museoalan ammatillistuminen liittyi osaltaan Suomen hyvinvointivaltioksi muotoutumiseen, sekä koulutustason kasvuun. Päätoimiset museovirat olivat alkaneet lisääntyä 1950-luvulta alkaen, ja museoihin oli alettu saada alalle koulutettua henkilökuntaa. Ala oli alkanut saada järjestäytyneemmän muodon, joka ilmeni muun muassa museoammattilaisten oman ammattiyhdistyksen perustamisena. *Museoalan ammattiyhdistys – Museifackföreningen* (nyk. Museoalan ammattiliitto, MAL) rekisteröitiin tammikuussa 1970.³² Ammattitaitoa myös kehitettiin edelleen esimerkiksi Museoliiton järjestämillä erilaisilla kursseilla. Tulevien ammattilaisten museotyön osaamista pyrittiin edistämään yliopistojen kanssa järjestelyillä museokursseilla, jotka enteilivät museologian yliopisto-opetuksen alkua.³³

1970-luvulla museot alettiin nähdä yhä enemmän tutkimuslaitoksina, joissa korostui uuden tiedon tuottaminen ja välittäminen. Kenttätyön merkitys nähtiin tärkeänä museoiden tutkimustoiminnassa. Samalla museoiden perustoimintoina nähtävät tehtävät, kuten kokoelmien kartuttaminen ja ylläpito, kehittyivät. Kokoelmien kartuttamisessa huomionarvoiseksi nostettiin nykyajan esineistön tallentaminen.³⁴ Mallia nykyajan tallentamiseen otettiin Ruotsista, jossa oli aloitettu vuonna 1973 suunnittelutyö nykyajan dokumentointiin keskittyneen organisaation, SAMDOK:in³⁵, muodostamiseksi. Ruotsin mallia seuraten vuonna 1974 Museoliiton keskushallitus asetti nykydokumentointia tutkivan toimikunnan. Toimikunnan puheenjohtajana toimi Jarno Peltonen, ja sen muut jäsenet olivat

---

³⁰ Vilkuna 1998, 106–107; Vilkuna 2010, 36–37.

³¹ Kinanen 2010, 72–73.

³² Vilkuna 1998, 105–107.

³³ Kinanen 2010, 88–90; Vilkuna 1998, 143–144.

³⁴ Pylkkänen 1975, 10–14.

³⁵ SAMDOK vakinaistettiin vuonna 1977.

Jorma Heinonen, Sven-Erik Krooks, sekä Matti Räsänen.³⁶ 1970-luvulla jatkui myös museokokoelmien systemaattinen dokumentointityö. Keskeinen hanke oli Museoliiton vuonna 1967 aloittama paikallismuseoiden keskuskortistointi. Työtä toteuttivat maakunnalliset museot, ja sen tavoitteena oli nostaa paikallismuseoiden luetteloinnin tasoa, sekä koota maakunnallisia tutkimuskortistoja. 1970-luvulla työtä toteutettiin useissa museoissa, muun muassa Turun kaupungin historiallisessa museossa, Hämeen museossa ja Helsingin kaupunginmuseossa.³⁷

Erityisesti museoissa korostettiin niiden ulospäin suuntautuvaa roolia ja asemaa kansalaiskasvatuksen alueella. 1960-luvun lopulla museoissa oli alettu puhumaan ”elävistä museoista”, joilla tarkoitettiin museoita, joissa toteutettiin ulospäin suuntautuvaa toimintaa esimerkiksi erilaisten näyttelyihin liittyvien oheistapahtumien, kuten konserttien, avulla³⁸. Riitta Pylkkänen pohti vuonna 1975 kulttuurihistoriallisten museoiden tehtävää. ”Nimenomaan kulttuurihistoriallinen museo käsitetään kansalaiskorkeakouluksi. Kokoelmien välityksellä on tarjottava tietoa mahdollisimman laajoille kansalaispiireille”, hän kirjoitti. Erityisesti tätä valistus- ja opetustoimintaa tuli Pylkkäsen mukaan kohdistaa nuorisoon, jonka museokäynneistä tuli tehdä muutenkin miellyttäviä tarjoamalla heille monipuolisia virikkeitä. Kokonaisuudessaan museon tuli hänen mukaansa ”tarjota vierailleen rauhallinen lepo- ja virkistyspaikka, jossa heillä on samalla tilaisuus miellyttävässä muodossa avartaa tietopiiriään.”³⁹

Pylkkäsen kanssa samankaltaisia museon muuttuvaan asemaan liittyviä asioita nosti esille myös Museotoimen aluehallintokomitea⁴⁰ mietinnössään. Komitea korosti, että museoista olisi pyrittävä tekemään ”eläviä toimintakeskuksia”, jotka tarvittaessa voisivat jalkautua myös museorakennusten seinien ulkopuolelle. Myös yhteistyö eri toimijoiden, kuten koululaitoksen, kanssa nähtiin tärkeänä.⁴¹ Ihmisten lisääntynyt vapaa-aika oli tuonut

---

³⁶ Vilkuna 1998, 126.

³⁷ Vilkuna 1998, 140–141.

³⁸ Bonsdorff (von) 1975, 53.

³⁹ Pylkkänen 1975, 10–14.

⁴⁰ Komitean puheenjohtajana toimi Markku Linna, ja sen muut jäsenet olivat Jaakko Penttinen, C. J. Gardberg, Aarne Kopisto, Martti Helin, Onni Turtiainen, Markku Tanner ja Väinö Ryyppö.

⁴¹ Museotoimen aluehallintokomitea 1973, 43 & 56–62.

museoihin uusia kävijäryhmiä, mutta toisaalta samalla asettanut museot uudenlaiseen asemaan, jossa niiden oli kilpailtava ihmisten lisääntyneestä vapaa-ajasta muiden vapaa-ajanviettotapojen rinnalla⁴².

2.3 Erikoisnäyttelytoiminta Suomen museoissa

Museoiden näyttelytoiminnassa esimerkkiä otettiin 1800-luvun lopulta lähtien ennen kaikkea Ruotsista. Mallia otettiin muun muassa ensimmäisiä ulkomuseoita perustettaessa.⁴³ 1870-luvulla Artur Hazelius toi tunnetuksi kehittämänsä esittelytavan, joka perustui kolmiulotteisiin interiööri- ja dioraamakuvaelmiin. Tämä esitystapa otettiin käyttöön Suomessakin. 1900-luvun alussa näyttelyihin omaksuttiin myös ruotsalaisen Oscar Monteliuksen kehittämä typologinen esitystapa, joka perustui esineiden luokitteluun ja järjestämiseen. Näitä esitystapoja hyödynnettiin muun muassa uuden Kansallismuseon näyttelyissä, joissa keskeisenä järjestystapana oli lisäksi 1800-luvulla museoihin vakiintunut kronologia. Kokoelmat jaettiin kolmeen erilliseen osastoon: kronologis-typologisesti järjestettyyn esihistorian osastoon, typologisiin sarjoihin perustuvaan kansatieteelliseen osastoon, ja kronologiaan sekä interiööriesityksiin perustuvaan historialliseen osastoon. Paikallismuseoita kannustettiin Kansallismuseon esimerkin seuraamisen sijaan keskittymään aikakausiin perustuvien teemallisten huoneryhmien muodostamiseen, joista osa voisi olla interiööriesityksiä.⁴⁴

1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä näyttelytiloihin ja näyttelyiden rakenteisiin alettiin kiinnittää erityistä huomiota. Museonäyttelyt olivat muodostuneet helposti makasiinimaisiksi ja uuvuttaviksi, kun lähes kaikki kokoelmiin kuuluvat esineet oli asetettu esille viereen. Museoväsymyksestä oli puhuttu jo 1800-luvun lopulla, ja 1900-luvun alkupuolella tiloja ja näyttelyitä alettiin kehittää. Näyttelyihin liittyvä koulutus- ja neuvontatyö aloitettiin 1920-luvulla valtion myöntämin varoin.⁴⁵ Museoliitto otti kehitystoi-

---

⁴² Nissinen & Rissanen 1975, 7.

⁴³ Heinonen & Lahti 2001, 61

⁴⁴ Rönkkö 2010a, 235–238.

⁴⁵ Rönkkö 2010a, 239–240; Rönkkö 2010b, 262.

minnassa aktiivisen roolin laatimalla muun muassa käytännön ohjeita näyttelyiden rakenteiden suhteen, sekä järjestämällä näyttelysuunnittelijoita museoiden näyttelyitä uudistamaan⁴⁶.

1920- ja 1930-lukujen uuden ihanteen mukaan näyttelyt olivat esteettisesti miellyttäviä, väljiä ja rauhallisia. Uusista näyttelyihanteista seurannut näyttelyesineiden määrän karsiminen perusnäyttelyistä kannusti erikoisnäyttelyiden järjestämiseen. Uusiin museoihin saatettiin varata jo rakennusvaiheessa tila vaihtuvia näyttelyitä varten. Vanhoissa museorakennuksissa sopivan tilan järjestäminen oli kuitenkin haastavaa. Edelläkävijöitä erikoisnäyttelyiden järjestäjinä olivat taidemuseot, mutta myös joissakin kulttuurihistoriallisissa museoissa, kuten Turun kaupungin historiallisessa museossa, erikoisnäyttelyitä alettiin pienimuotoisesti järjestää. Toisen maailmansodan jälkeen erikoisnäyttelyiden järjestämismahdollisuudet paranivat, kun sodan takia evakuoituja kokoelmia uudelleen järjestäessä voitiin huomioda erikoisnäyttelyiden vaatima tilantarve. Esimerkiksi Pohjanmaan museossa varattiin erikoisnäyttelyitä varten kokonaan oma tilansa.⁴⁷

Museoliittoon saatiin vuonna 1946 pysyvä museoneuvojan toimi, ja sitä myötä liiton näyttelyihin liittyvä työ vilkastui entisestään. Museoneuvojan tehtävää alkoi hoitaa liiton sihteerinä työskennellyt maisteri Hulda Kontturi. Kontturi, sekä liiton sihteerinä aiemmin työskennellyt maisteri Esa Kahila, olivat 1930-luvun jälkipuoliskolla tehneet töitä näyttelytoiminnan kehittämiseksi. Kontturi oli uudistanut Sortavalan museon esillepanon, kun taas Kahila oli rakentanut Lounais-Hämeen ja Kuopion museoiden perusnäyttelyt, uudistaen samalla suomalaista näyttelykieltä. Kahila oli myös valmistellut museoiden sisustukseen ja näyttelyiden rakentamiseen liittyvää artikkelia. Artikkelisiin liittyvät tiedot kuitenkin katosivat Kahilan kaatuessa sodassa vuonna 1940.⁴⁸ Museoneuvoja Hulda Kontturi toi ensimmäisen kerran esille termin ”nykyaikainen näytteillepanotekniikka” 1940-luvun lopussa. Kontturia tehtävässä seurannut Niilo Valonen esitteli artikkelissaan ”Vähän museoitten näytteillepanotöistä” nykyaikaiseen näytteillepanotekniikkaan liittyviä monia mahdollisuuksia. Parhaana esittelymuotona hän näki esineiden järjestämisen täy-

---

⁴⁶ Vilkuna 1998, 51–54.

⁴⁷ Rönkkö 2010a, 240–241; Rönkkö 2010b, 262.

⁴⁸ Vilkuna 1998, 53–54, 68, 79, 83, 95.

delliseksi työryhmiksi ja interiööreiksi. Näihin ryhmiin sopimattomat esineet voitiin asettaa erilleen, esimerkiksi niiden erikoisominaisuuksia esitellen.⁴⁹ 1950-luvulla näyttelyiden järjestämisessä alettiin suomalaisen muotoilun muotokieltä noudattaen ihailemaan selkeää, harmonista, ja yhtenäistä esitystapaa.⁵⁰

Erikoisnäyttelytoiminta oli vielä 1950-luvulla melko pienimuotoista. Erikoisnäyttelyitä järjestäviä museoita oli noin kymmenen, ja järjestettyjen näyttelyiden painotus oli taiteessa.⁵¹ Erikoisnäyttelyiden merkitys alettiin kuitenkin nähdä entistä tärkeämpänä. Mikko Vuorinen kirjoitti artikkelissaan museoiden tilapäisnäyttelyistä vuonna 1956:

Näyttelytoiminta, olkoon se sitten kaupallista tai aatteellista laatua liittyy oleellisena osana nykyaikaan. Varmaa myöskin on, että museoiden on yhä kasvavassa määrin ryhdyttävä järjestämään erillisiä näyttelyitä yleisön mielenkiinnon säilyttämiseksi. Sana museo ei houkuttele nykyihmistä läheskään siinä määrin kuin muotisana näyttely.⁵²

Vuorinen pitikin erityisen ilahduttavana, että museot olivat alkaneet järjestää omia tilapäisnäyttelyitään. Tekstissään Vuorinen nosti esille näyttelytekniikan kehittyneen huomattavasti kaikkialla maailmassa edellisten 25 vuoden aikana vilkkaan messu- ja näyttelytoiminnan tarjoamien kehitysmahdollisuuksien ansiosta. Läpi artikkelin Vuorinen korosti museoiden tehtävää opettajana, ja näyttelyitä opettamisen keinona. Tämä tavoite oli kuitenkin saavutettava niin, ettei museokävijä väsynyt. Näyttelyiden rakenteessa Vuorinen korosti väljää tilankäyttöä ja lepopaikkojen merkitystä. Näyttelyn tuli rakentua siten, että sitä oli mahdollista tarkastella osio osiolta. Rakenteellisesti asettelun tuli olla johdonmukaista, mutta vaihtelevaa. Värien käytössä Vuorinen näki varmimmaksi tyytyä vaaleisiin valkean ja harmaan sävyihin. Hän suositteli myös erilaisten materiaalien käyttöä ilman peittävää maalikerrosta. Tällaisina materiaaleina voitiin käyttää esimerkiksi puuta, säkkikangasta, hiekkaa tai tiiltä.⁵³

1960-luvun aikana erikoisnäyttelytoiminta yleistyi, ja entistä useammat museot alkoivat järjestää tilapäisiä näyttelyitä. 1960-luvun alkuvuosista 1970-luvun alkuvuosiin erikois-

---

⁴⁹ Kontturi 1948, 3–4 & Valonen 1950, 13–17 Rönkön 2010a, 245 mukaan.

⁵⁰ Rönkkö 2010a, 247–248.

⁵¹ Rönkkö 2010b, 263.

⁵² Vuorinen 1956, 126.

⁵³ Vuorinen 1956, 118–122, 126.

näyttelyiden määrä lähes viisinkertaistui. 1970-luvun jälkipuoliskolla järjestettyjen näyttelyiden määrä oli 1960-luvun alkuun verrattuna jo yli kymmenkertainen.⁵⁴ Näyttelyiden määrän lisääntymisen voi nähdä seurauksena museoalalla ja yhteiskunnassa tapahtuneesta yleisestä muutoksesta. Museoyleisöjen vaatimukset olivat kohonneet, eikä näihin vaatimuksiin pystytty pelkästään perusnäyttelyiden avulla vastaamaan. Perusnäyttelyiden myös koettiin vanhenevan nopeasti.⁵⁵

1970-luvulla erikoisnäyttelytoiminta oli aktiivisimmillaan. Erikoisnäyttelytoiminta nähtiin mahdollisuutena herättää huomiota, parantaa museon tunnettavuutta ja tavoittaa uusia yleisöjä. Näyttelytoiminnan kehittämiseen suhtauduttiin avoimesti ja puhuttiin esimerkiksi näyttelyautoista, mukana kuljetettavista pienistä ”kit-näyttelyistä” ja varastonäyttelyistä. Erikoisnäyttelyiden avulla voitiin esitellä uudenlaisia, mahdollisesti ajankohtaisia, teemoja, joille voitiin valita jokin tietty kohderyhmä, kuten lapset. Erikoisnäyttelyiden avulla saatettiin myös edistää jotakin museotyötä hyödyttävää tavoitetta, kuten tietyn esinyhmän tallentamista. ”Elävän museon” hengessä esiin nousi näyttelyihin liittyvä oheistoiminta esitelmiseen, luentoineen, sekä filmi-, dia- ja taide-esityksineen.⁵⁶

Näyttelyitä järjestettiin museoiden omissa ja ulkopuolisissa tiloissa. Yksi erikoisnäyttelymuodoista olivat kiertonäyttelyt. Taidemuseoissa kiertonäyttelytoiminta oli jo vakiintunutta, mutta kulttuurihistoriallisilta museoilta vakiintuneet toimintamallit kuitenkin vielä puuttuivat.⁵⁷ Ruotsissa oli perustettu 1960-luvulla valtakunnallinen näyttelyorganisaatio Riksställningar⁵⁸, joka tuotti muun muassa kiertonäyttelyitä. Suomessa Ruotsin mallia seurattiin aktiivisesti ja kiertonäyttelytoiminnan mahdollisuuksia selvitettiin Museoliitossa jo 1960-luvulla. Liitto suunnitteli itse kiertonäyttelyt *Suomen tie* (1967) ja *Čilgetus* (1973). 1980-luvun alussa osallistuttiin vielä Snellmanin juhluvuoden toimikunnan kanssa Snellman näyttelyn toteuttamiseen. Valtakunnallinen kiertonäyttelyorganisaatio ei kuitenkaan toteutunut.⁵⁹ Museoliiton lisäksi valtakunnallisia tai paikallisia kiertonäyttelyitä toteuttivat muun muassa Suomen taideakatemian valistusosasto, erikoismuseot ja vähitellen myös maakunta- ja aluetaidemuseot⁶⁰.

---

⁵⁴ Rönkkö 2010a, 257; Rönkkö 2010b, 263.

⁵⁵ Pylkkänen 1975, 12.

⁵⁶ Peltonen 1975, 23–27.

⁵⁷ Peltonen 1975, 22–23.

⁵⁸ Riksställningar toimi aluksi kokeiluluontoisesti, mutta se vakinaistettiin vuonna 1976.

⁵⁹ Viikuna 1998, 123–124, 178.

⁶⁰ Rönkkö 2010b, 264.

1970-luvulla erikoisnäyttelyiden suunnittelussa keskeiseksi nostettiin visuaalisen kommunikaation käsite, jolla tarkoitettiin esineen, kuvan ja tekstin muodostamaa tiedottavaa kokonaisuutta. Tärkeäksi nähtiin ymmärtää yhteiskunnan muilla sektoreilla tapahtuvan kommunikaation yleisölle tuomat uudet odotukset, joihin museonäyttelyn piti pystyä vastaamaan.⁶¹ Näyttelyiden rakenteissa korostettiin ihmisten uteliaisuuden herättämistä ja katsomisen motivoimista. Esineiden asettelussa nähtiin tärkeänä, että niitä oli mahdollista tarkastella rauhassa siten, etteivät muut esineet tai museovieraat vaikeuttaneet katselua. Kuten jo 1950-luvulla, korostettiin edelleen, ettei museokävijää tullut liiaksi väsyttää.⁶²

Näyttelytekstien nähtiin olevan tärkeitä, mutta niiden määrä itse näyttelyssä pyrittiin pitämään mahdollisimman pienenä. Tekstien suositeltiin olevan lyhyitä, selkeitä ja ulkoasultaan miellyttäviä lukea. Laajempien tekstien sijoittamiselle oikeaksi paikaksi nähtiin erillinen näyttelyluettelo tai esite. Myös erilaiset äänitteet, filmit ja diakuvaesitykset nähtiin yhtenä mahdollisuutena näyttelysisällön syventämiseksi.⁶³ Esineiden esittelyn tueksi ehdotettiin jäljennöksiä, rekonstruktioita ja pienoismalleja. Myös valokuvasuurennot nähtiin hyvänä keinona esitellä pieniä, yksityiskohtaisia esineitä. Valokuvasuurennot avulla saatettiin myös muodostaa esineiden taustalle kokonaisia miljöitä. Kuvasuurennot nähtiin toimivan hyvinä katseenvangitsijoina.⁶⁴

1970-luvulla tapahtunut erikoisnäyttelyiden määrän nopea kasvu toi näyttelytoimintaan uusia muotoja ja mahdollisuuksia, mutta toisaalta johti siihen, että näyttelyiden laatu alkoi kärsiä, kun näyttelyitä pyrittiin kokoamaan mahdollisimman paljon, nopeasti, ja pienillä resursseilla. Yleisö ja henkilökunta väsyivät, eivätkä näyttelyt herättäneet samanlaista kiinnostusta kuin aiemmin. Tämän seurauksena näyttelyiden määrää vähennettiin, ja niiden suunnitteluun ja sisältöön kohdistettuja vaatimuksia nostettiin.⁶⁵ 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa erikoisnäyttelyiden toteuttamisessa voi nähdä alkaneen uuden, järjestelmällisemmän aikakauden.

---

⁶¹ Forssell 1975, 39.

⁶² Peltonen 1975, 31.

⁶³ Peltonen 1975, 31–32.

⁶⁴ Forssell 1975, 42–45.

⁶⁵ Heinonen & Lahti 2001, 167.

2.4 Helsingin kaupunginmuseo – museon toiminta vuosina 1911–1983

Helsingin kaupunginmuseo on kulttuurihistoriallinen museo, jonka tehtävänä on Helsingin kaupungin ja kaupungin asukkaiden historian tallentaminen, tutkiminen ja esittäminen. Lisäksi museo toimii Keski-Uudenmaan maakuntamuseona. Nykyisessä muodossaan kaupunginmuseo koostuu viidestä erillisestä museorakennuksesta. Kaupunginmuseon päärakennus, Uusi kaupunginmuseo, sijaitsee Senaatintorin kulmalla, osoitteessa Aleksanterinkatu 16. Päärakennuksen lisäksi kaupunginmuseon tiloihin kuuluvat Hakasalmen huvila, Ruiskumestarin talo, Työväenasuntomuseo ja Ratikkamuseo.⁶⁶

Helsingin kaupunginmuseon toiminnan alkuna voidaan pitää vuonna 1906 perustettua muinaismuistolautakuntaa, jonka tavoitteena oli valokuvaamalla dokumentoida muuttuvaa kaupunkikuvaa. Lautakunta koostui kolmesta asiantuntijasta: valtionarkistonhoitaja Reinhold Hausenista, Polyteknillisen opiston arkkitehtuurin professori Gustaf Nyströmistä, sekä Valtion historiallisen museon (nykyinen Kansallismuseo) amanuenssista Karl Konrad Meinanderista. Jo aiemmin oli suunniteltu kaupunkihistoriallista museota, mutta hanke ei ollut edennyt. Lautakunnan toimesta aloite Helsinki-museon perustamisesta tehtiin maaliskuussa 1911. Kaupunginvaltuusto hyväksyi muinaismuistolautakunnan aloitteen, ja kaupunginmuseo perustettiin 13.6.1911. Museon toimintaa valvomaan perustettiin museolautakunta, jonka muodostivat kolme kaupunginvaltuuston kolmeksi vuodeksi kerrallaan valitsemaa jäsentä. Museon ensimmäiseksi johtajaksi valittiin K.K. Meinander, joka tosin jo pian nimittämisenä jälkeen siirtyi Muinaistieteellisen toimikunnan historiallisen osaston johtajan virkaan. Tehtävässä jatkoi arkkitehti Nils Wasastjerna, joka johti museota vuodesta 1912 vuoteen 1919 saakka.⁶⁷

Perustetun museon johtosäännössä määriteltiin museolautakunnan ja kaupunginmuseon tehtävä ja tallennusalue. Lautakunnan tehtäväksi määriteltiin ”ottaa talteen ja koota sellaisia esineitä, jotka ovat omansa puolelta tai toiselta valaisemaan kaupungin historiaa, sen ulkoasua ja sen yhteiskuntaelämää.” Toiminnan kohteiksi määriteltiin kaupungin ja sen tapahtumien valokuvauttaminen, aiempien kuva-aineistojen kokoaminen, sekä kaupungin historiaa kuvaavan esinekokoelman kerääminen. Lisäksi tehtäväksi määriteltiin

---

⁶⁶ Helsingin kaupunginmuseo 2017.

⁶⁷ Pehkonen 2006, 21–22, 37–38, 42; Helsingin kaupunginmuseo 1986a, 1–8.

hankituista kokoelmista huolehtiminen asianmukaisesti luetteloiden, järjestäen ja hoitaen.⁶⁸

Toimitilakseen uusi museo sai Hakasalmen huvilan (kuvassa 1) alakerran, joka oli aiemmin ollut Valtion historiallisen museon käytössä. Tilat vapautuivat Valtion historiallisen museon siirtyessä uusiin Kansallismuseon tiloihin. Yleisölle Hakasalmen huvilan tilat avattiin joulukuussa 1912. Huvilan yläkerrassa toimi Taideteollisuusmuseo (nykyinen Designmuseo), joka jakoi huvilan tilat kaupunginmuseon kanssa vuoteen 1928 saakka. Taideteollisuusmuseon muuttaessa pois Hakasalmen huvilasta 1920-luvun lopulla, voitiin suunnitella koko huvilan kattava uusi perusnäyttely. Museotoiminnan alkuvuosina museotyötä tehtiin osapäiväisesti, ja se painottui esine- ja arkistokokoelman kokoamiseen, sekä yleisten tallennuslinjojen luomiseen. Vuonna 1920 museo sai johtajakseen arkkitehti Arne Wilhelm Ranckenin, joka johti museota lähes kolmenkymmenen vuoden ajan, vuoteen 1949 saakka. Sotien takia epävakaasta tilanteesta huolimatta Ranckenin johtajakauden aikana museon toimintaa kehitettiin, tilat laajentuivat, ja myös näyttelyä uudistettiin.⁶⁹

Kuva 1. Kaupunginmuseon päärakennus, Hakasalmen huvila, sivurakennuksineen vuonna 1971. (Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo)

---

⁶⁸ Kaupunginvaltuuston pöytäkirja 12.12.1912, Pehkosen 2006, 38 mukaan.

⁶⁹ Helsingin kaupunginmuseo 1986a, 4–9; Pehkonen 2006, 55–62.

Kun museo avattiin sotien jälkeen uudelleen, tarvittiin museotoiminnan kehittämiseen ja ylläpitoon entistä enemmän henkilöresursseja. Sivutoimisen johtajan lisäksi näyttelyavoinnapiito oli vaatinut onnistuakseen kassanhoitajan ja vahtimestarin. Toiminnan helpottamiseksi museon johtokunta ehdotti uuden amanuenssin viran perustamista, johon voitaisiin yhdistää kassanhoitajan tehtävät. Kaupunginvaltuusto hyväksyi ehdotuksen, ja amanuenssin virassa aloitti 2.1.1946 filosofian maisteri Helmi Helminen-Nordberg.⁷⁰ Helminen-Nordberg oli kaupunginmuseon ensimmäinen museoammatillinen työntekijä. Kaupunginmuseoon tullessaan Helminen-Nordbergilla oli monipuolinen koulutus, jonka lisäksi hän oli tehnyt useita opintomatkoja ulkomaille. Ennen kaupunginmuseoon tuloaan Helminen-Nordberg oli työskennellyt Kansallismuseossa. Vuonna 1949 hänestä tuli museon ensimmäinen päätoiminen museonhoitaja. Käytännössä hänen voidaan nähdä toimineen museonjohtajana.⁷¹

Helminen-Nordbergin keskeisenä tavoitteena oli johtajakaudellaan ajanmukaistaa museon tilat ja näyttelyt, ja saada museon käyttöön myös lisätilaa uudisrakennuksen avulla. Täysin uudistettu museo avattiinkin toukokuussa 1956, useamman vuoden kestäneen kunnostustyön jälkeen. Uusi, moderni perusnäyttely otettiin hyvin vastaan, ja se herätti huomiota ulkomailla saakka. Uudisrakennushanke ei sen sijaan toteutunut tehdyistä suunnitelmista ja saadusta rahoituksesta huolimatta. Vuonna 1962 museo kuitenkin laajeni uuteen toimipisteeseen, kun Tuomarinkylän kartanon päärakennuksessa avattiin Tuomarinkylän⁷² museo (kuvassa 2).⁷³

Helmi Helminen-Nordberg jäi eläkkeelle vuoden 1971 alussa. Museotoimintaa lähti hänen seuraajanaan jatkamaan Jarno Peltonen.⁷⁴ Peltonen oli valmistunut filosofian kandidaatiksi vuonna 1964. Pääaineenaan Peltonen oli opiskellut taidehistoriaa, jonka ohessa hän oli suorittanut kansatieteen, kasvatustieteen, roomalaisen filologian ja englantilaisen filologian opintoja. Vuosina 1965–1966 Peltonen oli auskultoinut englantilaisesta filologiasta. Museologiaan hän oli tutustunut taidehistorian opintojen myötä, joihin oli kuulunut myös pakollinen museoharjoittelu. Kaupunginmuseoon Peltonen oli tullut amanuens-

---

⁷⁰ Pehkonen 2006, 62; Helsingin kaupungin tilastotoimisto 1949, 250.

⁷¹ Helsingin kaupunginmuseo 1986a, 5; Pehkonen 2006, 62.

⁷² Tuomarinkylän museo toimi vuoteen 2013 saakka, jolloin se säästösyistä jouduttiin sulkemaan.

⁷³ Helsingin kaupunginmuseo 1986a, 5, 10–11.

⁷⁴ Helsingin kaupunginmuseo 1972, 3.

siksi vuoden 1968 alussa. Ennen kaupunginmuseoon tuloaan hän oli toiminut määrääikaisissa työsuhteissa Kansallismuseossa vuosina 1962–1967.⁷⁵ Johtajaksi tullessaan Peltonen huomioi museon kehittämisessä kolme tärkeää tehtävää: tilakysymysten ratkaisemisen, tallennustoiminnan uudistamisen, sekä näyttelytoiminnan kehittämisen. Myös teknisten parannusten saaminen ja museon mainostaminen vaativat huomiota.⁷⁶

Kuva 2. Tuomarinkylän museon rakennukset vuonna 1970. (Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo)

Vuoden 1973 lopulla Hakasalmen huvilan tilat suljettiin yleisöltä korjaustöiden vuoksi⁷⁷. Uudistetut näyttelytilat avattiin yleisölle syyskuussa 1974, jolloin avattiin myös kunnostustöiden yhteydessä uusittu perusnäyttely. Uusi perusnäyttely *Helsinki, millainen olit?* pyrki modernein keinoin kertomaan kaupungin kehityksestä, ja se sai positiivisen vastaanoton.⁷⁸ Uutena osiona perusnäyttelyyn liitettiin työläiskoti, sekä sota- ja jälleenrakennusajoista kertovat osiot⁷⁹. Työläiskoti oli yksi ensimmäisistä Suomessa toteutetuista kaupunkilaisen työväen asumisen esittelyistä⁸⁰. Näyttelytoiminnassa painotus kohdistui eri-

⁷⁵ Peltonen 2016, haastattelu; Peltonen 1988, 18.

⁷⁶ Peltonen 2016, haastattelu.

⁷⁷ Helsingin kaupunginmuseo 1974, 9.

⁷⁸ Helsingin kaupunginmuseo 1975, 1.

⁷⁹ Pehkonen 2006, 104.

⁸⁰ Rönkkö 2010a, 237.

koisnäyttelytoimintaan, jonka merkitys korostui 1970-luvun alkupuolella. Näyttelytoimintaa myös täydennettiin säännöllisesti erilaisilla yleisötilaisuuksilla⁸¹. Säännöllisiä yleisöopastuksia alettiin järjestää vuodesta 1972 alkaen⁸². Myös yhteistyötä koulujen kanssa tehostettiin, ja esimerkiksi vuonna 1977 suunniteltiin yhdessä koulutoimen kanssa ohjelmaa, jonka avulla kouluopetusta voitaisiin entistä tiiviimmin liittää osaksi museovierailuita⁸³.

Myös erikoisnäyttelyiden markkinointiin alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Erikoisnäyttelyihin liittyen alettiin järjestää lehdistötilaisuuksia, ja näyttelyitä sekä yleisötilaisuuksia mainostettiin merkittävimmissä päivälehdissä. Päivälehdet tiedottivat museon näyttelyistä ja tapahtumista omilla tapahtumapalstoillaan. Lisäksi näyttelyihin liittyviä julisteita ja museon esitettä jaettiin erilaisiin kohteisiin, kuten kaupungin virastoihin ja muihin museoihin. Museon mainoksia saatiin esille myös busseihin ja raitiovaunuihin, jonka lisäksi kaupungin matkailutoimiston näyteikkunaan saatiin esille museon mainostaulu.⁸⁴

Yhdeksi museotoiminnan tärkeäksi muodoksi muodostui 1970-luvun aikana kaupunkikansatieteellinen tutkimus, johon museo sai ensimmäistä kertaa määrärahan vuonna 1970⁸⁵. Kaupunkikansatieteelliseen tutkimukseen yhdistyi usein rakennussuojeluun liittyviä kysymyksiä, jotka olivat ajankohtaisia 1970-luvulla. Museolla ei ollut ollut toivomiaan mahdollisuuksia vaikuttaa rakennussuojeluun liittyvään päätöksentekoon, ja tieto purettavista rakennuksista tuli vielä 1970-luvullakin museodokumentoinnin kannalta usein liian myöhään.⁸⁶ Uutena toimintamuotona 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa oli alkanut myös nykydokumentointi, joka muodostui 1970-luvun alkupuoliskon aikana keskeiseksi osaksi museon tallennustoimintaa⁸⁷.

1970-luvun aikana museon työ- ja näyttelytiloissa tapahtui useita muutoksia. Suurimpiin muutoksiin kuuluivat kuva-arkiston erottaminen omaan toimipisteeseensä vuonna

---

⁸¹ Esim. Helsingin kaupunginmuseo 1973, 10; Helsingin kaupunginmuseo 1978, 24:14–15.

⁸² Helsingin kaupunginmuseo 1973, 1 & 11.

⁸³ Helsingin kaupunginmuseo 1978, 24:3–4.

⁸⁴ Helsingin kaupunginmuseo 1973, 11.

⁸⁵ Helsingin kaupunginmuseo 1971, 1–2.

⁸⁶ Pehkonen 2006, 63–64, 67.

⁸⁷ Helsingin kaupunginmuseo 1974, 5; Helsingin kaupunginmuseo 1975, 4; Näyttely: MUOVIKASSI, Tiedotustilaisuus (teksti) 14.10.1976.

1973⁸⁸, ja museon työtilojen muutto Dagmarinkatu 6:een, josta saatiin vuonna 1978 käyttöön 880 m² toimisto- ja varastotilaa. Samassa yhteydessä käyttöön saatiin myös noin 1000 m² säilytys-, näyttely- ja tapahtumatilaa Arkadianmäen Kalliosuojasta. Uudet tilat mahdollistivat muun muassa esineiden sujuvamman käsittelyn. Lisäksi uusiin toimistotiloihin oli mahdollista järjestää yleisöä palvelevia toimintoja, kuten arkisto ja kirjasto. Uudet työtilat mahdollistivat keskittymisen esinekeräysten huoltamiseen ja kokoelmatietojen ylläpitoon, jotka nousivatkin keskeisiksi tehtäviksi 1970-luvun lopulla.⁸⁹ Museon vastuulle tuli myös kokonaan uusi rakennuskokonaisuus, kun Helsingin kaupunki siirsi vuonna 1974 ostamansa Kristianinkatu 12 rakennukset pihapiireineen museon hallintaan⁹⁰. Ruiskumestarin talo (kuvassa 3) näyttelyineen avautui Kristianinkadulla laajan kunnostustyön jälkeen vuonna 1980. Samana vuonna Hakasalmen huvilan tilat suljettiin jälleen peruskorjauksen vuoksi.⁹¹ Tilat avattiin yleisölle uudelleen syyskuussa 1981⁹².

Kuva 3. Kristianinkatu 12, eli Ruiskumestarin talo, kuvattuna vuonna 1980. (Kuva: Erkki Salmela / Helsingin kaupunginmuseo)

⁸⁸ Helsingin kaupunginmuseo 1974, 2.

⁸⁹ Helsingin kaupunginmuseo 1979, E 3e:5.

⁹⁰ Helsingin kaupunginmuseo 1976, 25:4–9.

⁹¹ Helsingin kaupunginmuseo 1979, E 3e:10; Helsingin kaupunginmuseo 1981, E 3f:3.

⁹² Helsingin kaupunginmuseo 1982, E 3f:3, 5–6.

Jarno Peltonen jatkoi museonjohtajan tehtävässä vuoden 1978 lopulle saakka, jolloin hän jäi virkavapaalle siirtyessään Taideteollisuusmuseon palvelukseen. Viransijaisuutta valittiin hoitamaan museoamanuenssi Marja-Liisa Rönkkö (ent. Lampinen).⁹³ Marja-Liisa Rönkkö oli tullut kaupunginmuseoon amanuenssiksi vuonna 1973. Hän oli valmistunut filosofian kandidaatiksi vuonna 1971, pääaineenaan taidehistoria. Lisäksi Rönkkö oli opiskellut kansatiedettä, suomen kieltä sekä arkeologiaa. Ennen kaupunginmuseoon tuloaan Rönkkö oli työskennellyt amanuenssina Satakunnan museossa. Jo kaupunginmuseossa työskennellessään Rönkkö valmistui vielä vuonna 1980 teatteritieteen lisensiaatiksi.⁹⁴

Rönkkö toimi museonjohtajan viransijaisena vuoden 1979 lopulle saakka, jolloin hänen virkansa vakinaistettiin Jarno Peltosen siirryttyä pysyvästi Taideteollisuusmuseon johtajan toimeen⁹⁵. Peltosen johtajakauden aikana museotoiminta monipuolistui, ja tietyt toimintamuodot vakiintuivat. 1980-luvulle tultaessa edellisen vuosikymmenen vahva painotus erikoisnäyttelytoimintaan oli saanut uudenlaisen roolin, joka oli ainakin osittain seurausta varsinaisten erikoisnäyttelytilojen puutteesta, ja ulkopuolisiin tiloihin rakennettujen näyttelyiden työläydestä. Vuodesta 1983 alkaen näyttelytoiminnassa keskityttiin vuosittain yhden suuremman erikoisnäyttelyn, ns. päänäyttelyn, järjestämiseen muiden näyttelyiden ollessa pienempiä⁹⁶. 1980-luvun alkupuolella museotoiminnassa keskityttiin erityisesti valistustyöhön, esitelmä- ja luentotoimintaan, rakennustutkimukseen, sekä julkaisuun⁹⁷. Vuoden 1983 lopussa museon tiloihin kuuluivat Hakasalmen huvilan pääosasto, Tuomarinkylän museon ja Ruiskumestarin talon sivuosastot, Dagmarinkadun toimisto, Fabianinkadulla sijainnut kuva-arkisto, Kalliosuojan näyttely- ja varastotila, sekä kolme erillistä varastoa.⁹⁸

Peltosen aloittaessa työnsä museonjohtajana vakinaisia virkoja oli kahdeksan: museonjohtaja, museoamanuenssi, kolme museoassistenttia, arkistojärjestäjä, kassanhoitaja ja

---

⁹³ Helsingin kaupunginmuseo 1979, E 3e:3.

⁹⁴ Rönkkö 2016, haastattelu; Rönkkö, Curriculum vitae. Jo kaupunginmuseosta lähdettyään Rönkkö valmistui filosofian tohtoriksi (taidehistoria/museologia) vuonna 1999.

⁹⁵ Helsingin kaupunginmuseo 1980, E 3f:3.

⁹⁶ Helsingin kaupunginmuseo 1984, E 3f:14.

⁹⁷ Helsingin kaupunginmuseo 1981, E 3f:4; Helsingin kaupunginmuseo 1984, E 3f:2–3.

⁹⁸ Helsingin kaupunginmuseo 1984, E 3f:4, 7.

toimistoapulainen. Vakinaisten viranhaltijoiden lisäksi museossa työskenteli yksi tilapäinen viranhaltija, 11 työsuhteista toimihenkilöä, sekä erilaista tilapäistä työvoimaa.⁹⁹ Vakituisten virkojen määrä lisääntyi tutkimusajanjaksolla vain yhdellä. Tutkimusajanjakson lopussa museossa työskenteli yhteensä 39 henkilöä, joista vakituisessa virassa oli yhdeksän. Työsopimussuhteisesti kuukausipalkalla työskenteli 22, ja tuntipalkalla 8 henkilöä.¹⁰⁰ Näyttelyihin liittyvän yleisötoiminnan kannalta keskeinen muutos tapahtui vuonna 1978, kun museoon palkattiin pedagogiseksi oppaaksi historian ja äidinkielen aineopettajan koulutuksen saanut Marja-Liisa Tuomi¹⁰¹. Näyttelysuunnittelijan toimi (Kaisu Tikkala) mainitaan ensimmäisen kerran vasta vuoden 1984 toimintakertomuksessa¹⁰². Haastatteluissa kuitenkin nousi esille, että Tikkala oli avustanut näyttelysuunnitteluun liittyvissä tehtävissä jo 1970-luvulta saakka muiden museo- ja tutkimusapulaisen¹⁰³ tehtäviensä ohessa¹⁰⁴.

---

⁹⁹ Helsingin kaupunginmuseo 1972, 1–2.

¹⁰⁰ Helsingin kaupunginmuseo 1984, E 3f: 4.

¹⁰¹ Tuomi 2016, haastattelu.

¹⁰² Helsingin kaupunginmuseo 1985, 18.

¹⁰³ Helsingin kaupunginmuseo 1971, 13; Helsingin kaupunginmuseo 1977, 25:7.

¹⁰⁴ Rönkkö 2016, haastattelu.

3 Tutkielman teoreettinen viitekehys ja tutkimusmenetelmät

Seuraavissa alaluvuissa lähestyn tutkielman teoreettista viitekehystä, sekä tutkimusaineistoa ja siihen sovellettuja tutkimusmenetelmiä. Tutkimuksella on kaksi erillistä, mutta toisiaan tukevaa lähtökohtaa: historiakuvauksen muodostaminen ja aineistojen museologinen analyysi. Aloitan esittelemällä tutkimusaineiston, jonka jälkeen keskityn tarkemmin historiakuvaukseen liittyvään tutkimukselliseen taustaan ja museologisen näkökulman kuvaamiseen.

3.1 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto muodostuu kahdesta keskeisestä osasta. Ensimmäisen osan muodostavat valmiit aineistot, joista merkittävä osuus koostuu näyttelyistä säilyneistä arkistomateriaaleista. Kirjallisesta arkistomateriaalista käytössäni on ollut erilaisia näyttelyiden suunnittelun aikana syntyneitä aineistoja, kuten piirroksia, luonnoksia näyttelyiden rakenteesta, työryhmien kokousmuistioita, tekstiluonnoksia ja kerättyä oheisaineistoa. Suunnittelun ajalta säilyneen aineiston tallentaminen ei ole ollut systemaattista, ja aineisto onkin melko epätasalaatuista. Suunnitteluaineistojen lisäksi käytössäni on ollut muun muassa näyttelyihin liittyviä esitteitä ja tiedotteita, avajaispuheita, talletettuja lehtileikkeitä ja valmiita näyttelytekstejä. Tärkeänä tietolähteenä ovat olleet myös museon toimintakertomukset ja historiikit. Museon näyttelyitä on dokumentoitu melko kattavasti valokuvaamalla, erityisesti 1970-luvulla. Kuva-arkiston kuvat menneistä näyttelyistä ovat toimineet keskeisenä aineistona näyttelyiden rakennetta tarkastellessani.

Aineiston toisen osan muodostavat keräämäni haastatteluaineistot. Toteutin haastattelut keväällä 2016 kaupunginmuseolle tehtynä museon historiaa kartoittaneena hankkeena. Koska museon oman työn dokumentointi ei ole kattanut aiemmin museoammattilaisten haastatteluja, toiveena oli, että haastattelut toimisivat myös laajempaan dokumentaationa

menneestä museotyöstä. Museolla ei ollut ollut mahdollisuutta osallistua Valtakunnallisen museohistoriahankkeen¹⁰⁵ yhteydessä tehtyyn muistitiedon keruuseen. Aineistojen jatkokäyttöä ajatellen nyt tehtyjen haastattelujen haluttiin olevan vertailukelpoisia hankkeen aikana tuotettujen aineistojen kanssa. Tästä syystä käytin haastattelurungon pohjana museohistoriahankkeen haastattelurunkoa¹⁰⁶, jota muokkasin tutkimukseni tarpeita vastaavaksi. Tutkimukseeni liittyen haastattelin kahdeksaa museossa tutkimusajanjaksolla työskennellyttä museoammattilaista. Haastattelukysymykset sekä lista haastatelluista ammattilaisista ja heidän asemastaan museossa on tutkielman liitteenä.

3.2 Historiatutkimuksen näkökulma

On esitetty, että kun jonkin muun, kuin historian tieteenalan tutkimuksen tavoitteena on hahmottaa tutkittavan kohteen historiallinen kehityskaari tietyssä aikakehyksessä, voidaan puhua niin sanotusta historiatutkimuksesta. Osaltaan tutkimuksessa lähestytään tällöin myös hermeneutiikan menetelmiä, sillä lähdeaineistojen pohjalta muodostettu kertomus on tutkijan tulkinta menneistä tapahtumista ja niiden merkityksistä.¹⁰⁷

Tampereen yliopiston sosiologian professori Pertti Alasuutari esittää, että historiallisen tutkimuksen on kuvattu olevan ideografista, yhtä ilmiötä tai tapahtumaketjua kuvaavaa. Tarkoituksena ei ole siis luoda yleisiä kuvauksia, vaan perehtyä tarkemmin yhteen ilmiöön. Alasuutari esittää yleisesti, että ihmistieteisiin liittyvä tutkimus ei ole jaettavissa suoraan kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen tutkimukseen. Sen sijaan hänen mukaansa voisimme puhua kahdesta tutkimuksen tekemistä kuvaavasta ideaalisesta mallista: luonnontieteellisen koeasetelman hyödyntämisestä, sekä arvoituksen ratkaisemisesta. Oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen on ajatus arvoituksen ratkaisemisesta. Alasuutari toteaa analyysin koostuvan tällöin teoreettisesti kahdesta vaiheesta. Ensimmä-

---

¹⁰⁵ Valtakunnallinen museohistoriahankke käynnistettiin vuonna 2005. Hankkeen tavoitteena oli kirjoittaa Suomen museohistoria, johon liittyen kartoitettiin aiemmin tehtyä tutkimusta ja kerättiin muistitietoaineistoa museoammattilaisia haastatteleamalla. Hankkeesta vastasivat Suomen museoliitto, Museovirasto, Luonnontieteellinen keskusmuseo, Valtion taidemuseo (Kuvataiteen keskusarkisto ja Kehys), sekä Jyväskylän, Helsingin ja Turun yliopistojen museologian oppiaineet. (Museoliitto 2016.)

¹⁰⁶ Haastattelurunko on ladattavissa Museoliiton sivuilta: www.museoliitto.fi/museohistoria.

¹⁰⁷ Lähdesmäki, Hurme, Koskimaa, Mikkola, Himberg 2009.

mäisessä vaiheessa havainnot pelkistetään, toisessa vaiheessa näiden pelkistettyjen havaintojen avulla ratkaistaan arvoitus. Käytännön tutkimuksessa nämä vaiheet liittyvät tiiviisti yhteen, ja ovat osittain päällekkäisiä. Ideografisen tutkimuksen analyysivaiheessa arvoituksen ratkaisemisella on Alasuutarin mukaan aineiston pelkistämistä suurempi merkitys. Lähdekritiikin avulla esimerkiksi historioitsija muodostaa yhden ”todenpitävän” kertomuksen.¹⁰⁸

Tutkimukseen liittyviä haastatteluja on lähestytty ns. asiantuntijahaastatteluina. YTT Marja Alastalo ja HT Maria Åkerman määrittelevät asiantuntijahaastattelun olevan tapahtuman, jossa jostakin ilmiöstä tai kehityskulusta pyritään saamaan tietoa haastattelemaan ilmiötä tuntevia. Haastattelussa ei keskitytä niinkään haastateltavaan itseensä, vaan siihen, millaista tietoa haastateltavalla on tutkittavasta kohteesta. Tavoitteena on luoda kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tai kehityskulusta, jossa haastateltavat toimivat todistajina. Alastalon ja Åkermanin mukaan keskeistä asiantuntijahaastattelun analyysissä on faktojen löytäminen aineistosta. He korostavat myös eri aineistojen kriittisen ristiinlukemisen merkitystä faktaperusteisen tapahtumakuvauksen luomisessa.¹⁰⁹

Yhdistämällä Alastalon ja Åkermanin esittämä haastatteluanalyysin periaate Alasuutarin esittämään arvoituksen ratkaisemiseen, sekä historiatutkimukseen liittyviin menetelmiin, on muodostettu tutkimuksen aineistoanalyysin perusta. Tavoitteena on ollut poimia aineistosta keskeinen sisältö, eli pelkistää havainnot, sekä luoda faktaperusteinen kuvaus menneestä näyttelytoiminnasta, ratkaista arvoitus. Sekä valmiiden että itse tuotettujen aineistojen analyysissä keskeistä on ollut aineistojen ristiinluenta ja lähdekritiikki. Näiden keinojen avulla olen pyrkinyt löytämään aineistosta materiaalin, josta vertailemalla ja yhdistelemällä olen muodostanut kuvan näyttelyhistoriasta. Tutkimuksen tuloksia arvioitaessa on huomioitava kuitenkin aineiston rajallisuus, joka on osaltaan vaikeuttanut erilaisen tulkintojen muodostamista, ja erilaisten kuvausten keskinäistä vertailua. Aineistojen analyysia on syvennetty museologian menetelmiä hyödyntämällä. Näihin menetelmiin keskityn tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

---

¹⁰⁸ Alasuutari 2011, 32–41, 48.

¹⁰⁹ Alastalo & Åkerman 2010, 373, 390.

3.3 Museologinen näkökulma

Alankomaalainen museologi Peter van Mensch esittää väitöskirjassaan *Towards a methodology of museology* museologian tieteenä pohjautuvan neljään perusparametriin. Parametrit hän perustaa aiempiin määritelmiin museologian rakenteesta. Van Mensch esittää, että parametrit ja niiden väliset suhteet voidaan hahmottaa pallona, joka muodostuu kerros kerrokselta. Sisimmän osan muodostaa (1) objekti, kokoelma tai kulttuuriperintö laajassa muodossaan. Sitä kehystää (2) objekteihin, kokoelmiin tai kulttuuriperintöön kohdistuvat toiminnot, ja edelleen (3) instituutiot, jotka toteuttavat näitä toimintoja. Uloimman kerroksen muodostaa (4) yhteiskunta kokonaisuudessaan.¹¹⁰ Jyväskylän yliopiston museologian professori Janne Vilkuna on todennut neljää perusparametria kehystävän vielä ajan ja kulttuurin käsitteet¹¹¹. Museologian perusparametrit toimivat tutkielmani museologisen näkökulman tausta-ajatuksena. Tutkielman keskiössä ovat kulttuuriperintöön kohdistuvat toiminnot (parametri 2), mutta tärkeäksi muodostuvat yhtä lailla toimintoja toteuttavat instituutiot, tässä tapauksessa Helsingin kaupunginmuseo (parametri 3), sekä yhteiskunta, jonka osana instituutio toimii (parametri 4). Myös näiden parametrien välinen vuoropuhelu on tutkielmani kannalta keskeisessä asemassa, ja siinä korostuvat Vilkunan lisäämät ajan ja kulttuurin käsitteet.

Museologinen näkökulma syventää historiatutkimusta, sekä toimii lähtökohtana näyttelyiden syvällisemmälle analyysille. Museonäyttelyt rakentuvat useista erilaisista tekijöistä, jotka pyrkivät tiettyjen tavoitteiden toteuttamiseen. Yksi keskeisistä tavoitteista on yleensä jonkin tietyn viestin, näyttelysanoman, välittäminen. Janne Vilkunan mukaan näyttelysanoma on näyttelyn tekijöiden välittämä viesti, joka muodostuu keskeisistä, näyttelyssä selkeästi esille nostettavista, teemoista.¹¹² Staffan Carlén esittää, että museonäyttely kommunikoi kahden eri väylän, näyttelymuodon (utställningsformen), ja näyttelykielen (utställningsspråket) avulla. Ensimmäinen termi kuvaa hänen mukaansa näyttelyn konkreettista muotoa. Se sisältää tilan, näyttelyrakenteet ja esimerkiksi tekstit. Näyttelykieli on sen sijaan jotakin abstraktimpaa. Carlén kirjoittaa: ”Det skapar atmosfär, det ligger ”under ytan” som ett budskap, det skiftar från utställare till utställare även om dessa

---

¹¹⁰ Mensch (van) 1992. Luku 11.

¹¹¹ Vilkuna 2009, 51.

¹¹² Vilkuna 1994, 3.

hade ställt ut precis samma föremål i precis samma rum.” Carlénin mukaan näyttelykieli on kognitiivinen, abstrakti rakenne, se osa näyttelystä, joka kertoo jotakin enemmän näyttelyn rakentajasta. Näyttelykieli kuitenkin ilmenee näyttelyn konkreettisen muodon välityksellä.¹¹³

Näyttelyiden muodon ja kielen arvioiminen auttavat muodostamaan kuvan näyttelyiden ulkoasusta, ja hahmottamaan siinä tapahtuneita muutoksia. Näyttelykieltä on pyritty erottelemaan erilaisilla tavoilla. Oman tutkielmani kannalta keskeisimmäksi muodostuu ruotsalaisten museologien Per-Uno Ågrenin ja Göran Carlssonin tekemä luokittelu, joka esitellään vuonna 1982 ilmestyneessä teoksessa *Utställningsspråk*. Ågren on kehittänyt luokittelua edelleen vuonna 1995 julkaistussa artikkelissaan ”Om museer och utställningsspråk”. Artikkelissaan esittelemänsä luokituksen Ågren perustaa Holstebrossa vuonna 1992 pitämäänsä esitelmään¹¹⁴.

Vuoden 1982 luokittelussa Ågren ja Carlsson ovat luokitelleet näyttelykielet viiteen erilaiseen tyyppiin näyttelyiden ulkomuodon ja esitystavan perusteella. Nämä viisi tyyppiä ovat massanäyttely, etikettinäyttely, teemanäyttely, kertova näyttely ja totaalinäyttely. Näyttelytyypeistä *massanäyttely* edustaa muotoa, jossa on melko järjestelemättömästi esillä lähes koko kokoelma. *Etikettinäyttelyssä* esineet on pyritty järjestämään ryhmiin esimerkiksi materiaalin tai aikakauden mukaan, ja ne on nimetty lyhyin tekstein, joiden avulla kerrotaan perustiedot esineestä, kuten inventaarionumero ja alkuperä. Tällaista näyttelytyyppiä on voitu täydentää myös lisäämällä objektiryhmien yhteyteen lyhyet johdantotekstit. Tavoitteena on perustiedon välittäminen.¹¹⁵

Teemanäyttelyssä esittelyn kohteena on jokin tietty aihe tai konkreettinen kohde, jota tarkastellaan jakamalla objektit teemallisiin, ilmiötä kuvaaviin kokonaisuuksiin. Esittely voidaan toteuttaa erilaisia tekniikoita hyödyntäen. *Kertovassa* näyttelyssä objektit toimivat tietystä näkökulmasta esitetyn kertomuksen välineinä, jolloin kertomuksen merkitys korostuu objektien sijaan. Kertovassa näyttelyssä korostuu useiden erilaisten esitystapojen yhdistäminen. *Totaalinäyttelyssä* keskeistä on kokonaisvision välittäminen yleisölle. Totaalinäyttely täydentää kertovan näyttelyn perusteita luoden kokonaisvaltaisen esityk-

---

¹¹³ Carlen 1990, 12.

¹¹⁴ Ågren 1995, 45.

¹¹⁵ Carlsson & Ågren 1982, 27–28.

sen aiheesta. Tyyliltään totaalinäyttely lähestyy teatterilavastuksia. Näyttelyssä hyödynnetään useita esitystapoja, esimerkiksi dioraamoja, valokuvataustoja, valoa ja liikettä. Ågren ja Carlsson korostavat, että usein näyttelyssä nähtävä näyttelykieli on useamman edellä esitellyn tyyppin sekoitus.¹¹⁶

Kehittäessään näyttelykieliä edelleen Ågren on jakanut näyttelyt kuuteen uudelleen nimettyyn luokkaan, jotka ovat osittain yhteneväisiä aiemman luokituksen kanssa. Uuden luokituksen mukaiset tyypit ovat: kontekstuaalinen näyttely, eristävä näyttely, systemaattinen näyttely, analyttinen näyttely, kertova näyttely ja metarealistinen näyttely.¹¹⁷ Museumshøjskolenin rehtori Ole Strandgaard on vertaillut (2004) Ågrenin uudempaa ja Ågrenin ja Carlssonin vanhempaa luokitusta keskenään. Strandgaardin mukaan systemaattinen näyttely korvaa aiemman etikettinäyttelyn ja analyttinen näyttely teemanäyttelyn.¹¹⁸ Ågrenin uudemmassa luokituksessa analyttisessä näyttelyssä korostuu teemojen lähestyminen erityisesti ihmisen luomien ekologisten, taloudellisten ja sosiaalisten mallien kautta. Systemaattisessa näyttelyssä taas korostuu luokittelun tieteellinen luonne.¹¹⁹

Uudemmassa luokituksessa kertovan näyttelyn nimi ja kuvailu ovat pysyneet vastaavina, kuin aiemmassakin luokituksessa. Järjestelmästä puuttuvat kokonaan aiemmat massa- ja totaalinäyttelyt. Sen sijaan Ågren on määritellyt kolme kokonaan uutta näyttelykieltä kuvaavaa tyyppiä: kontekstuaalisen näyttelyn, eristävän näyttelyn ja metarealistisen näyttelyn. *Kontekstuaalisessa näyttelyssä* esineet on asetettu esille alkuperäisenkaltaiseen ympäristöön, jolloin niiden alkuperäinen merkitys on helpompi ymmärtää. Esimerkkinä tällaisista näyttelyistä Ågren käyttää kulttuurihistoriallisten museoiden interiöörikokonaisuuksia, luonnontieteellisten museoiden dioraamoja ja taidemuseoiden aikakaushuoneita. *Eristävässä näyttelyssä* korostetaan yksittäisen esineen esteettisiä ominaisuuksia, ja tämä näyttelymuoto on Ågrenin mukaan käytössä erityisesti taide- ja taideteollisuusmuseoissa. *Metarealistisessa näyttelyssä* objekteja käytetään kuvaamaan abstraktimpia

---

¹¹⁶ Carlsson & Ågren 1982, 28–29. Ruotsinkieliset alkuperäistermit ovat: massutställning, etikettutställning, temauställning, berättande utställning & totalutställning.

¹¹⁷ Ågren 1995, 40–42. Ruotsinkieliset alkuperäistermit ovat: den kontextuella utställningen, den isolerande utställningen, den systematiska utställningen, den analytiska utställningen, den berättande utställningen & den metarealistiska utställningen.

¹¹⁸ Strandgaard 2004, 111.

¹¹⁹ Ågren 1995, 41.

ideoita ja ilmiöitä. Objekteja voidaan yhdistellä totutusta poikkeavalla tavalla, ja pyrkiä siten esittämään uudenlaisia kysymyksiä näyttelykävijän uteliaisuuden herättämiseksi.¹²⁰

Strandgaard on muodostanut Ågrenin ja Carlssonin luokitteluiden pohjalta oman luokittelunsa. Luokittelussaan Strandgaard jakaa näyttelyt viiteen luokkaan, jotka hän järjestää niiden abstraktiotason perusteella. Matalimmasta tasosta alkaen luokat ovat: Ågrenin ja Carlssonin massanäyttelyä vastaava *sattumalta syntynyt näyttely*, kokoelman esittelyä korostava *esittävä näyttely*, sanakirjamaiseen esitykseen pohjautuva *leksikaalinen näyttely*, tarinallisuuteen nojaava *kerronnallinen näyttely*, sekä monipuolisin keinoin omaan tulkintaan kannustava *assosiatiivinen näyttely*. Myös Strandgaard toteaa, etteivät näyttelytyypit yleensä esiinny puhtaina, vaan sekoituksina useasta tyypistä.¹²¹

Ågren ja Carlsson ovat keskittyneet tekemässään luokituksessa museoiden perusnäyttelyihin. He kuitenkin toteavat, että luokitusta on mahdollista soveltaa myös muun tyyppiin näyttelyihin.¹²² Strandgaardin luokituksia tarkastellessaan voi huomata niiden erilaisista nimistään huolimatta muistuttavan sisällöltään hyvin paljon Ågrenin ja Carlssonin aiemmin esitettyjä luokituksia. Strandgaardin luokitus ei kuitenkaan mielestäni sisällöltään sovellu yhtä hyvin erikoisnäyttelyiden tarkasteluun, kuin aiemmat luokitukset. Tutkielmassani hyödynnän lähtökohtana Ågrenin ja Carlssonin vuonna 1982 esittelemää luokitusta, jota täydennän Ågrenin esittämällä uudella luokituksella huomioiden erityisesti kontekstuaalisen, eristävän ja metarealistisen näyttelyn. Koska tutkimukseni kohteena ovat erikoisnäyttelyt, voidaan Ågrenin ja Carlssonin esittämä massanäyttely jättää luokituksen ulkopuolelle.

Näyttelykielet voi nähdä jonkinlaisena näyttelyiden kehitystä kuvaavana mallina. Koska oman tutkimukseni tarkastelukohteena ovat erikoisnäyttelyt suhteellisen lyhyellä ajanjaksolla, näen näyttelytyypit toisilleen rinnasteisina. Näyttelyiden rakenteen ja näyttelykielen tarkastelun lisäksi tarkastelen näyttelyiden lähtökohtia, sisältöjä ja aiheita. Näiden

---

¹²⁰ Ågren 1995, 40–42.

¹²¹ Strandgaard 2004, 112. Termien käännökset kirjoittajan, tanskankieliset alkuperäiset termit ovat: den accidentale udstilling, præsentationsudstillingen, den leksikale udstilling, den narrative udstilling & den associative udstilling.

¹²² Carlsson & Ågren 1982, esipuhe.

tarkastelussa hyödynnän näyttelyaineistojen sisällönanalyysia ja nimien temaattista analyysia, joiden avulla luokittelen näyttelyitä erilaisiin kokonaisuuksiin. Palaan näyttelyiden analyysiin luvuissa neljä ja viisi.

4 Helsingin kaupunginmuseon erikoisnäyttelyt 1967–1983

Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen kaupunginmuseon näyttelyitä vuosien 1967–1983 välillä. Aluksi tarkastelen näyttelytoiminnan puitteita: määrärahoja ja näyttelytiloja. Tämän jälkeen tarkastelen jokaisen johtajan kautta omana kokonaisuutenaan, vuosittain kronologisesti edeten. Käsittelen myös näyttelyiden rakennetta ja näyttelykieltä siltä osin kuin se on mahdollista. Kaikista näyttelyistä ei ole säilynyt kuva-aineistoa, joten näiden näyttelyiden rakenteen arvioiminen ei ole mahdollista. Myöskään säilyneet kuvat eivät kaikissa tapauksissa mahdollista näyttelykielen arviointia. Käytössäni oli kuvia 41:sta vuosina 1967–1983 järjestetystä näyttelystä. Käyttämäni kuva-aineisto ei sisältänyt kuvia vuotuisnäyttelyistä, eikä muualla kiertäneistä näyttelyistä. Mikäli sama näyttely oli ollut esillä useita kertoja, ei näistä kaikista esityskerroista ollut välttämättä kuvia. Jätin näyttelykielen analyysin ulkopuolelle myös muista museoista vierailleet näyttelyt. Jos nämä näyttelyt vähennetään näyttelyiden kokonaismäärästä, järjestettiin vuosina 1967–1983 yhteensä 66 näyttelyä. Näin rajatusta aineistosta tutkimani kuva-aineisto kattaa siis n. 62 %. Suhteellisesti kuvia puuttui eniten 1980-luvun näyttelyistä. Otoksen kattavuus oli ainoastaan 30 % vuosina 1980–1983 järjestetyistä näyttelyistä. Vuosien 1967–1979 ajalta kuvia löytyi n. 67 % näyttelyistä.

4.1 Näyttelytoiminnan puitteet

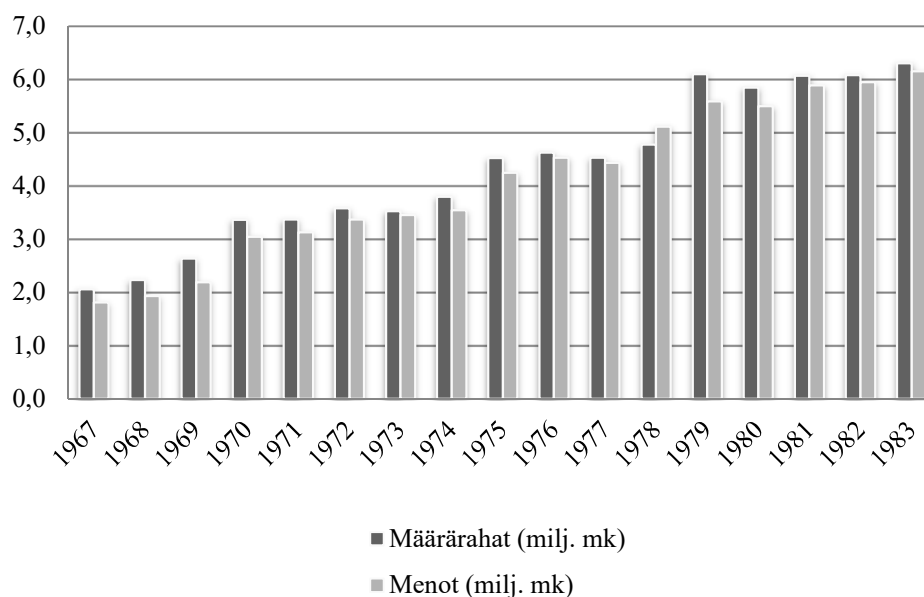
Määrärahat

Museon määrärahat toimivat yhtenä museotyön konkreettisista puitteista. Museon käytössä olleiden määrärahojen ja menojen kehitys on kuvattu kaaviossa 1. Vertailun mahdollistamiseksi määrärahat ja menot on muunnettu vastaamaan vuoden 1983 markkoja. Kaaviosta voi huomata museon määrärahojen ja menojen kasvaneen melko säännöllisesti koko tutkimusajanjakson ajan. Määrärahoihin liittyen käytössäni oli varojen määrän liäksi jaottelu museon käyttömenoista vuosilta 1978–1983¹²³.

---

¹²³ Jaottelut ovat vuosien 1982 ja 1983 toimintakertomuksissa: Helsingin kaupunginmuseo 1983, E 3f:15; Helsingin kaupunginmuseo 1984, E 3f:18.

Määrärahojen kehitys tutkimusajanjaksolla

Kaavio 1. Museon määrärahojen ja menojen kehitys tutkimusajanjaksolla. Esitetyt arvot ovat vuoden 1983 markkoina.

Jaottelun ja haastatteluiden perusteella erilaisiin hankintoihin käytettävissä olevat määrärahat pysyivät koko tutkimusajanjakson ajan suhteellisen pieninä. Yksi suurimmista menoeristä olivat henkilöstömenot. Määrärahojen merkityksen nähtiinkin korostuneen juuri siinä, kuinka paljon henkilökuntaa museoon voitiin palkata.¹²⁴ Toinen suuri menoerä olivat museon huoneistomenot, joiden osuuden voi ajatella korostuneen museon laajentumisessa. Jaottelussa menoeriksi mainitaan myös tarvikkeet, muut palvelukset ja muut menot. Edellä mainittuihin menoeriin sisältynee esimerkiksi näyttely-, yleisö- ja kokoelmatyöhön kuuluneet menot. Tarvikkeiden, muiden palveluksien ja muiden menojen osuus oli hyvin pieni henkilöstö- ja huoneistomenoihin verrattuna. Esimerkiksi vuonna 1978 kaikkien edellä mainittujen menojen määrä oli tuhannen markan tarkkuudella yhteensä 843 000 vuoden 1983 markkaa, kun vuoden kokonaismenot olivat samalla tarkkuudella 5 110 000 markkaa. Muut kulut olivat yhteensä siis n. 16% kokonaismenoista. Henkilöstömenot olivat samana vuonna 1 972 000 mk (n. 39% kokonaismenoista) ja huoneistomenot

¹²⁴ Peltonen 2016, haastattelu; Helsingin kaupunginmuseo 1983, E 3f: 15.

2 295 000 mk (n. 45% kokonaismenoista).¹²⁵ Menojen suhde säilyi samankaltaisena myös vuosina 1979–1983.¹²⁶

Näyttelyissä varojen rajallisuuden voi ajatella näkyneen samojen näyttelyrakenteiden ja paneelien kierrättämisenä näyttelystä toiseen. Rahoitus vaikutti myös näyttelyiden markkinointiin, johon käytössä olleet määrärahat olivat varsinkin aluksi niukat.¹²⁷ Erilaiset erillismäärärahat helpottivat esimerkiksi lisähenkilökunnan palkkaamisessa, ja joidenkin näyttelyiden toteuttamisessa¹²⁸.

Näyttelytilat

1960- ja 1970-lukujen vaihteessa kaupunginmuseon näyttelytilat koostuivat Hakasalmen huvilan pääosastosta, sekä Tuomarinkylän museon sivuosastosta. Hakasalmen huvilan näyttelyjärjestys noudatti vuonna 1956 uusitun perusnäyttelyn järjestystä. Huonejako on esitelty Helmi Helminen-Nordbergin kirjoittamassa esitteessä *Helsingin kaupunginmuseo: kokoelmien esittely* (1956). Alakerran näyttelyhuoneissa esiteltiin Helsinkiä aikakausittain, jonka lisäksi esillä oli apteekkikokoelma ja ammattikuntiin liittyvää esineistöä. Alakerran isoimmassa huoneessa oli esillä Helsinkiä esittävä pienoismalli. Suurin osa yläkerrasta oli sisustettu eri aikakausien interiööreiksi. Sen lisäksi yläkerrassa esiteltiin muun muassa Arabian tehtaan tuotantoa, hopeaesineitä, mitaleja ja naisten asuja.¹²⁹ Erikoisnäyttelyille ei ollut varattu omaa tilaa, vaan vuotuisnäyttelyitä rakennettiin pienimuotoisesti osaksi perusnäyttelyä¹³⁰.

Peltosen johtajakaudella toteutetun perusnäyttelyn uusimisen yhteydessä näyttelyyn lisätyt työläiskoti, ja sota- ja jälleenrakennusajoista kertoneet osiot olivat esillä huvilan toisessa kerroksessa. Erikoisnäyttelyiden määrän lisääntyessä näyttelyitä alettiin järjestää Hakasalmen huvilan yläkerrassa, kuvioon 1 merkityissä huoneissa. Huoneet vakiintuivat erikoisnäyttelytilaksi, mutta muuna aikana tilat olivat osana perusnäyttelyä.¹³¹ Yksittäisiä

---

¹²⁵ Helsingin kaupunginmuseo 1983, E 3f: 15.

¹²⁶ Helsingin kaupunginmuseo 1984, E 3f: 18.

¹²⁷ Pehkonen 2016, haastattelu.

¹²⁸ Peltonen 2016, haastattelu; Helsingin kaupunginmuseo 1968, 16.

¹²⁹ Helminen 1956, 1–6.

¹³⁰ Esim. Helsingin kaupunginmuseo 1967, 17; Helsingin kaupunginmuseo 1968, 17.

¹³¹ Lampinen, Lehto & Tuomi 1979, 29.

näyttelyitä oli esillä huvilan alakerran suurimmassa huoneessa. Joissakin tapauksissa erikoisnäyttelyitä laajennettiin myös yläkerran muihin huoneisiin.¹³²

Kuvio 1. Hakasalmen huvilan pohjapiirrokset ja huonejako 1970-luvulla: vasemmalla alakerta, oikealla yläkerta. Värityt huoneet vakiintuivat erikoisnäyttelytiloiksi 1970-luvun aikana.¹³³

Hakasalmen huvilan pääosaston lisäksi erikoisnäyttelyitä järjestettiin Tuomarinkylän museon yläkerrassa. Vuotuisnäyttelyitä järjestettiin molemmissa museoissa osana perusnäyttelyitä. Kun Ruiskumestarin talo saatiin museon käyttöön, alettiin erikoisnäyttelyitä järjestää myös siellä. 1980-luvun alussa käyttöön saatiin vielä Kalliosuojan näyttelytila. Ennen uusien näyttelytilojen saamista ulkopuoliset tilat muodostuivat tärkeiksi parantamassa huomattavasti museon näyttelymahdollisuuksia. Useamman kerran näyttelyitä järjestettiin Stockmannin näyttelyhallissa, Jugendsalissa ja Helsinki-hallissa. Näyttelyitä oli esillä myös Esplanadin kappelissa, Esplanadien näyteikkunoissa, Amos Anderssonin taidemuseossa, kirjastoissa, kaupungintalolla, virastojen ja laitosten yleisöpalvelutiloissa, Kompassihallissa, sekä Kampin metroasemalla.¹³⁴

¹³² Kuvat näyttelystä Aurora Karamzin 1808–1902; Kuvat näyttelystä Helsinkiä grafiikanlehdillä.

¹³³ Kuva ei ole mittakaavassa. Lähtökohtana kuvassa on käytetty Hakasalmen huvilan pohjapiirroksia museon esitteissä *Helsingin kaupunginmuseo: kokoelmien esittely* (1956), s. 3, 6 ja *Helsingin kaupunginmuseo* (1979), s. 30.

¹³⁴ Pehkonen, erikoisnäyttelyt; Peltonen 2016, haastattelu; Rönkkö 2016, haastattelu.

4.2 Helmi Helminen-Nordbergin johtajakauden viimeiset vuodet

Varovaisia tunnusteluja kohti uutta toimintamuotoa

Kaupunginmuseon erikoisnäyttelytoiminta alkoi Helmi Helminen-Nordbergin johtajakaudella. Ennen varsinaisen erikoisnäyttelytoiminnan käynnistymistä museossa oli järjestetty vuodesta 1959 alkaen vuosittainen joulunäyttely¹³⁵. Lisäksi museo oli osallistunut erilaisiin muiden tahojen järjestämiin näyttelyihin tarjoamalla niihin aineistoa. Tällainen näyttely oli esimerkiksi Helsingin kaupungin järjestämä *Empire-Helsinki*, joka oli esillä vuonna 1965 Oslon kaupunginmuseon 60-vuotisjuhlassa, sekä vuonna 1966 Hässelbyn linnassa Tukholmassa.¹³⁶ Museon ensimmäinen varsinainen erikoisnäyttely oli näyttely *Helsinki Suomen itsenäistyessä*. Näyttely oli esillä tavaratalo Stockmannin näyttelyhallissa 11.–20.11.1967.¹³⁷

Helsinki Suomen itsenäistyessä -näyttelyssä oli esillä valokuvia vuosilta 1912–1932, ja sen tavoitteena oli kuvata, miltä Helsinki ja helsinkiläiset näyttivät itsenäistymisen lähi-vuosina. Näyttelyssä haluttiin myös tuoda esille muutoksia, joita kaupunkikuvassa tapahtui 1920-luvulla, Suomen itsenäistymisen jälkeen.¹³⁸ Näytteillepano oli Helminen-Nordbergin suunnittelema¹³⁹. Ågrenin ja Carlssonin luokittelun perusteella näyttely edusti teemanäyttelyä. Näyttelyn valokuvat oli jaettu kolmeen vuosilukujen määrittämään ryhmään, jotka oli jäsennetty kuvaamaan ”kaupunkikuvan laatua ja kehitystä, tapahtumia Helsingissä, sivistys- ja talouselämää, sekä helsinkiläiskoteja.”¹⁴⁰ Kuvat oli aseteltu esille näyttelytilaa kiertäviin liikuteltaviin näyttelypaneeleihin, ja niistä kerrottiin niihin liittyvissä lyhyissä teksteissä. Valokuvien lisäksi esillä oli julisteita ja joitakin yksittäisiä esineitä.¹⁴¹ Stockmannin näyttelyhalli oli saatu museon käyttöön maksutta ja sisäänpääsy näyttelyyn oli ilmainen. Näyttelyn aikana kävijöitä oli näyttelyä käsitelleen pöytäkirjan mukaan 13 603. Otteessa museolautakunnan kokouspöytäkirjasta todetaan: ”Museolau-

---

¹³⁵ Helsingin kaupungin tilastotoimisto 1963, 260.

¹³⁶ Helsingin kaupunginmuseo 1966, 21 & Helsingin kaupunginmuseo 1967, 17.

¹³⁷ Helsingin kaupunginmuseo 1968, 16.

¹³⁸ Helsinki Suomen itsenäistyessä, näyttelyesite.

¹³⁹ Helsingin kaupunginmuseo 1968, 16.

¹⁴⁰ Helsingin kaupunginmuseo 1968, 16.

¹⁴¹ Kuvat näyttelystä Helsinki Suomen itsenäistyessä.

takunta totesi, että tämän valokuvanäyttelyn saavuttama menestys osoittaa, miten elintärkeää kaupunginmuseolle olisi lisätilojen saanti mm. tilapäisnäyttelyjen jatkuvaa järjestämistä varten.”¹⁴²

1960- ja 1970-lukujen vaihteessa erikoisnäyttelyitä rakennettiin vielä harvakseltaan. Vuoden 1970 Nuutinpäivään saakka jatkui edellisenä vuonna alkanut näyttely *Ajanviettoa ja viihdettä helsinkiläiskodeissa*¹⁴³. Näyttelyssä Hakasalmen huvilan pysyvien näyttelyiden osaksi oli tuotu erilaista vapaa-ajan viettoon liittyvää esineistöä, kuten pelikortteja, jotka oli asetettu esille museon interiöörikokonaisuuksiin, ja koottu omaan luetteeloonsa. Myös Tuomarinkylän museoon oli asetettu esille Hakasalmen huvilan näyttelyä täydentävää esineistöä.¹⁴⁴ Osaksi perusnäyttelyä asetettujen erikoisnäyttelyiden näyttelykieltä on vaikeaa arvioida perusnäyttelystä irrallaan. Vapaa-ajan viettoon liittyvän näyttelyn lisäksi museon omissa tiloissa järjestettiin vain joulunäyttely. Näyttelyssä painotus oli Tuomarinkylän kartanossa, jossa järjestettiin näyttely *Kartanon joulu*.¹⁴⁵

Seuraava laajempi erikoisnäyttely järjestettiin vuonna 1970. Myös tämä näyttely järjestettiin Stockmannin näyttelyhallissa. Näyttely *Tavataan Espiksellä – Espisträff* (kuvassa 4) oli esillä 23.10.–1.11.1970. Kyseessä oli valokuvanäyttely, jonka tavoitteena oli esitellä Esplanadin historiaa, merkitystä ja käyttöä 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Näyttelyä varten oli saatu erillinen määräraha, joka mahdollisti sen toteuttamisen.¹⁴⁶ Toimintakertomuksen mukaan erikoisnäyttelyn järjestämiseen käytettiin 4706,52 markkaa¹⁴⁷. Helsingin sanomissa nostettiin esille, että Esplanadi oli aiheena ajankohtainen Kämpin, Kino-Palatsin ja Apteekintalon purkutapausten vuoksi. Katujen ja puiston luonne oli muutoinkin muuttunut. Esplanadin seuraelämä oli hiljentynyt pienten kauppojen ja ravintoloiden väistyttyä pankkien ja muiden suurempien liikkeiden tieltä. Lisäännytynyt autoliikenne ruuhkautti kadut, jonka seurauksena: ”Lapsia ei enää näe puistossa, kun aikuisillekin tuottaa vaivaa istahtaa penkille melun ja pakokaasun puristukseen.”¹⁴⁸

---

¹⁴² Ote pöytäkirjasta, pidetty Helsingin kaupungin museolautakunnan kokouksessa kaupunginmuseossa Hakasalmen huvilassa maanantaina 11 päivänä joulukuuta 1967 kello 15–16.15.

¹⁴³ Helsingin kaupunginmuseo 1971, 16.

¹⁴⁴ Ajanvietettä ja viihdettä entisajan helsinkiläiskodeissa -näyttelytekstit; Kuvat näyttelystä Ajanvietettä ja viihdettä entisajan helsinkiläiskodeissa.

¹⁴⁵ Helsingin kaupunginmuseo 1971, 16.

¹⁴⁶ Helsingin kaupunginmuseo 1971, 16.

¹⁴⁷ Helsingin kaupunginmuseo 1971, 20.

¹⁴⁸ Maunula 1970, 28.

Kuva 4. Näyttely *Tavataan Espiksellä* oli esillä Stockmannin näyttelyhallissa vuonna 1970. (Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo)

Tavataan Espiksellä -näyttelyn voi nähdä edustaneen näyttelykieleltään teemanäyttelyä. Sen rakenne oli kuitenkin huomattavasti aiempia näyttelyitä monipuolisempi. Näyttelyn runko noudatti Etelä- ja Pohjois-Esplanadien muotoa. Katuja risteävät poikkikadut olivat saaneet omat nimikyltinsä, jotka nimesivät seinien vierelle asetettuja, muun muassa valokuvia ja julkisivupiirroksia esitteleviä näyttelypaneeleja. Paneelien edessä oli kuvasomitelmiä, joissa kuvattiin katujen elämää. Keskellä näyttelytilaa oli Esplanadin puiston keskiosaa kuvaava pyöreä viher- ja istutusalue patsasjalustoineen, jonka reunustoilla ajankohdan vaatteisiin puetut mallinuket edustivat puistossa aikaa viettäneitä ihmisiä. Viheralueen viereen asetetut penkit toivat näyttelyyn puiston tunnelmaa, ja toimivat samalla näyttelyvieraiden lepopaikkoina.¹⁴⁹ Näyttelyn olivat pääasiallisesti järjestäneet Raija Järvelä, Huldra Törnudd ja Jarno Peltonen. Lisäksi järjestelyihin oli saatu apua Stockmannin somistamolta, sekä Helsingin kaupunginpuutarhalta. Toimintakertomuksen mukaan näyttely keräsi yhteensä 15 500 kävijää.¹⁵⁰

Museon ulkopuolisten tilojen käyttö mahdollisti museon erikoisnäyttelytoiminnan käynnistämisen. Ulkopuolisissa tiloissa järjestettyjen näyttelyiden myötä museo alkoi myös

¹⁴⁹ Kuvat näyttelystä *Tavataan Espiksellä*.

¹⁵⁰ Helsingin kaupunginmuseo 1971, 16–17.

pikkuhiljaa laajentaa toimintaansa omien seinensä ulkopuolelle, lähemmäksi kaupunkilaisia. Helminen-Nordbergin eläköityessä erikoisnäyttelytoiminta oli vasta alkamassa. Kokemukset erillisten erikoisnäyttelyiden rakentamisesta museon omiin tiloihin puuttuivat, eikä jatkuvaan toimintaan ollut ollut mahdollisuuksia. Peltosen johtajakaudella erikoisnäyttelyt nousivat museotoiminnassa keskeiseen rooliin.

4.3 Jarno Peltosen johtajakausi

Silmät auki muuttuvaan kaupunkiin, museokenttään ja maailmaan

Jarno Peltosen tullessa museon johtoon oli erikoisnäyttelytoiminta juuri käynnistymässä. Peltosen ensimmäisenä johtajavuonna järjestettiin kaksi erikoisnäyttelyä: vuoden aikana karttunutta aineistoa esitellyt *Kokoelmien uushankintoja*, ja uusinta näyttelystä *Tavataan Espiksellä*. Lisäksi joulukuuhun huomioitiin joulunäyttelyillä museon molemmissa osastoissa.¹⁵¹ *Kokoelmien uushankintoja* esitteli kokoelmia pelkistetysti, etikettinäyttelyn muotoa noudattaen. *Tavataan Espiksellä* -näyttelyn sisältö oli jo ennestään tuttu, mutta näyttely sai entistä tärkeämmän merkityksen, kun se sijoitettiin esille Esplanadin Kappeliin. Jarno Peltonen muistelee tapausta:

Niin, se (Kappeli) piti purkaa. Se oli ollut pari vuotta kylmillään, ja siinä oli sitten tällasta epävarmuutta, että mitä sille oikein tapahtuu. Oli suuri uhka, että se puretaan, ja puhuttiin myös, että sen tilalle rakennettas jotain uudenlaista- [...] Niin mä sain (puhuttua) sen, että tämmönen kaupungin laitos vois järjestää sinne näyttelyn. [...] Ja siellä kävi aika paljon ihmisiä, ja kaikki oli järkyttyneitä kun mä sanoin, että tää mahdollisesti kohta puretaan (nauraa). Ja siitä lähti kai semmonen vastapaino. Että kai silläkin joku merkitys on ollu siinä, että sekin saatiin säilymään.¹⁵²

Tavataan Espiksellä -näyttelyn uusinta käynnisti kaupunginmuseossa aktiivisemmän erikoisnäyttelytoiminnan kauden. Vuonna 1972 museo järjesti jo kahdeksan erikoisnäyttelyä. Näyttelyiden määrän lisääntymisestä huolimatta vuoden aikana järjestetyt näyttelyt

---

¹⁵¹ Helsingin kaupunginmuseo 1972, 8; ”Helsingin kaupunginmuseo järjestää...” -tiedote joulunaikaan 1971 liittyen.

¹⁵² Peltonen 2016, haastattelu.

olivat pääosin melko perinteisiä. Tyypillinen museonäyttely oli näyttely *Läkkiä*, joka esitteli läkkipeltityön kehittymistä Suomessa. Näyttely perustui museon kokoelmassa olevaan runsaaseen läkkipeltiesineistöön, joka oli asetettu esille typologista luokitusta noudattaen¹⁵³. *Helsinkiä grafiikanlehdillä* -näyttely puolestaan esitteli Helsinki-aiheista grafiikkaa 1900-luvun ajalta. Suurin osa teoksista esitti jotakin helsinkiläistä rakennusta tai aluetta¹⁵⁴. Näyttelyn voi nähdä tuoneen esille kuvien dokumenttiarvon, mutta näyttelyn rakennetta tarkasteltaessa¹⁵⁵ voi huomata siinä korostuneen myös grafiikanvedosten esteettisten arvojen. Ågrenin vuonna 1995 esittämää luokitusta mukaillen näyttelyn voi nähdä sisältäneen piirteitä eristävästä näyttelystä. Muuttuvan kaupungin valokuvaaminen oli ollut kaupunginmuseon keskeinen toimintamuoto jo sen perustamisesta saakka. *Helsinki -71* oli uudentyyppinen näyttely¹⁵⁶. Valokuvanäyttelyssä museo esitteli toimintaansa nostaten esille vuoden 1971 kuvausohjelmansa tuloksia. Kuvat oli valittu kolmen aihepiirin ympäriltä, jotka olivat: ”muuttuva ympäristömme”, ”Helsingin juhlaa” ja ”helsinkiläinen”.¹⁵⁷

Tyypillistä näyttelytoimintaa edustivat erilaiset juhlavuosien näyttelyt, joita ajoittui vuoteen 1972 kolme. Helsingin pääkaupungiksi tulon 160-vuotisjuhla huomioitiin erikoisnäyttelyllä ja siihen liittyvällä yleisötapahtumalla. Näyttely *Helsingin tulosta pääkaupungiksi 160 vuotta* sisälsi karttoja, rakennus- ja kaavapiirroksia, pienoismalleja, maalauksia ja joitakin esineitä. Näyttelyn kautta pyrittiin valaisemaan pääkaupungiksi julistamiseen liittyviä tapahtumia, erityisesti kaupungin uudelleenrakentamisen näkökulmasta.¹⁵⁸ *Karamzinin huvilasta kaupunginmuseoksi* -näyttely puolestaan juhlisti Hakasalmen huvilan kuuttakymmentä vuotta kaupunginmuseona. Näyttely kertoi huvilan vaiheista aina sen rakennuttamisesta lähtien.¹⁵⁹ Näyttelyn aineisto koostui valokuvista, erilaisista paperiaineistoista, kuten julisteista ja pohjapiirroksista, sekä maalauksista, jotka olivat teemanäyttelyn muotoa noudattaen esillä seinien vierelle asetelluissa näyttelypaneeleissa¹⁶⁰. Myös Tuomarinkylässä vietettiin juhluvuotta kartanon toimittua museona kymmenen vuotta.

---

¹⁵³ Helsingin kaupunginmuseo 1973, 9; Kuvat näyttelystä *Läkkiä*.

¹⁵⁴ Teoslistaus *Helsinkiä grafiikanlehdillä*.

¹⁵⁵ Kuvat näyttelystä *Helsinkiä grafiikanlehdillä*.

¹⁵⁶ Peltonen 2016, haastattelu.

¹⁵⁷ *Helsinki -71* painettu esite.

¹⁵⁸ Helsingin tulo pääkaupungiksi 8.4.1812 näyttelyn teksti.

¹⁵⁹ *Karamzinin huvilasta kaupunginmuseoksi*, näyttelyn oheisteksti.

¹⁶⁰ Kuvat näyttelystä *Karamzinin huvilasta kaupunginmuseoksi*.

Juhlavuoteen liittyen Tuomarinkylässä järjestettiin näyttely *Tuomarinkylän kartanon historiaa*, joka esitteli karttojen ja valokuvien avulla kartanon vaiheita. Juhlavuosien näyttelyiden lisäksi museo järjesti perinteisen joulunäyttelyn. Tuomarinkylän museossa esillä olleessa näyttelyssä *Joulukuvitusta 1920- ja 1930-luvulta* esiteltiin jouluaiheisia lehtiä ja kortteja.¹⁶¹

Kävijämäärältään vuoden suosituimmaksi näyttelyksi nousi näyttely *Suomalaista hopeaa kautta aikojen*. Näyttelyssä vieraili yhteensä 10 518 kävijää sen ollessa avoinna Hakasalmen huvilassa 6.–22.10. Näyttely järjestettiin yhteistyössä Suomen Kultaseppien Liitto r.y.:n kanssa. Kaupunginmuseon puolesta näyttelyn parissa työskentelivät amanuenssi Raija Järvelä, museonjohtaja Jarno Peltonen ja museoharjoittelija Marja-Liisa Lehto.¹⁶² Näyttely esitteli tyylien ja esinetyyppien muuttumista eri aikoina, 1500-luvusta nykyhetkeen. Poikkeuksellisen näyttelystä teki se, ettei saman tyyppistä esineistöä ollut aikaisemmin juurikaan esitelty. Ilmeisesti lehteen lähetetyssä tiedotteessa näyttelyn järjestäjät määrittelevät tavoitteekseen tuoda esille hopean merkityksen ja arvon suomalaisessa käyttöesineistössä.¹⁶³

Vuosien 1971–1972 näyttelyissä voi teemanäyttelyn piirteiden lisäksi nähdä piirteitä myös kahdesta muusta näyttelykielestä, etikettinäyttelystä ja eristävästä näyttelystä. Etikettinäyttelyissä objektit oli järjestetty ryhmiin ja nimetty lyhyin tekstein. Tällaisia olivat esimerkiksi näyttelyt *Läkkiä* ja *Kokoelmien uushankintoja*, jotka toivat esille museon kokoelmia pelkistetysti esitellen. Eristävän näyttelyn piirteiden voi nähdä liittyneen ensisijaisesti taiteen esittelyyn. Kuitenkin myös muunkaltaisiin teemoihin voi nähdä yhdistyneen eristävän näyttelyn piirteitä. Esimerkiksi näyttelyssä *Suomalaista hopeaa kautta aikojen* ei ainoastaan kerrottu hopeaesineistöstä, vaan asettelun avulla myös korostettiin yksittäisten esineiden esteettisiä ominaisuuksia.

Omissa tiloissa järjestettyjen näyttelyiden lisäksi näyttelyitä järjestettiin yhä säännöllisemmin myös ulkopuolisissa tiloissa. Ulkopuolisten tilojen käyttäminen mahdollisti laajempien näyttelyiden toteuttamisen. Esimerkiksi vuonna 1973 lähes 150 Signe Branderin eri puolilta Helsinkiä ottamaa valokuvaa saatiin korvauksetta esille Amos Andersonin taidemuseon tiloihin näyttelyssä *Signe Brander Helsingin valokuvaajana*. Näyttelyssä oli

¹⁶¹ Helsingin kaupunginmuseo 1973, 10.

¹⁶² Helsingin kaupunginmuseo 1973, 9–11.

¹⁶³ Tiedotuskirje Suomalaista hopeaa kautta aikojen -näyttelyyn liittyen 19.9.1972.

esillä Branderin kuvia muuttuvasta Helsingistä vuosilta 1907–1913¹⁶⁴. Jugendsalissa museo esitteli kuva-arkiston työtä näyttelyssä *Terveisiä Helsingistä*, jonka aiheena oli muuttuva kaupunkikuva¹⁶⁵. Aihetta lähestyttiin 1900-luvun vaihteesta olevien postikorttien avulla, joiden rinnalle valokuvaaja Kari Hakli oli ottanut samoista paikoista uudet valokuvat kesällä 1973¹⁶⁶. Valokuvanäyttelyiden voi ajatella yhdistäneen teema- ja etiketti-näyttelyiden, sekä eristävän näyttelyn piirteitä.

Selkeästi vuoden 1973 merkittävimmäksi näyttelyksi muodostui näyttely *Olga & Oskar*. Kyseessä oli kaupunginmuseon ensimmäinen lapsille suunnattu näyttely. Näyttelyyn oli otettu pedagoginen lähestymistapa, joka näkyi läpi näyttelyn. Lehdistölle lähetetyssä tiedotteessa kirjoitettiin: ”Näyttely ei ole pelkkä piirustusnurkkaus eikä peuhapaikka, vaan erityisesti lapsille suunniteltu museaalinen näyttely.” Tiedotteessa nostettiin esille se, että lasten museokäynteihin oli alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota eri puolilla maailmaa. Lapset haluttiin kasvattaa kulttuuripalveluiden käyttäjiksi ja korostaa museoiden roolia kansalaiskasvatuksen alueella. Näyttelyn, ja lapsille suunnatun toiminnan kehittämisen, tavoitteeksi nostettiin, että lapset tottuisivat käyttämään kaupunginmuseon palveluita.¹⁶⁷

Näyttelyn kertomus rakentui kahden kuvitellun helsinkiläislapsen, Olgan ja Oskarin elämämpiirien ympärille. Lasten ajateltiin elävän 1900-luvun vaihteen Helsingissä. Rakenteeltaan näyttely jakautui kolmeen osioon: esine-, ja valokuvanäyttelyihin, sekä askarteluosastoon (kuvassa 5). Esinenäyttelyssä oli esillä lapsen oma ympäristö, lastenhuone ja lelut. Valokuvanäyttelyssä pyrittiin esittelemään vuosisadanvaihteen Helsinkiä ja helsinkiläisiä juuri lapsen näkökulmasta. Askarteluosastossa oli mahdollista kerrata ja syventää näyttelyn aikana opittuja asioita. ”Siinä rakennetaan Helsingin keskustaa pienoismallin avulla; luodaan sen kaduille vuosisadanvaihteen tunnelma irtileikattavin kuvin, jotka esittävät senaikaisia jalankulkijoita ja kulkuneuvoja; puetaan nukkeja vuosisadanvaihteen asuihin, leikitään Olgan ja Oskarin leluilla jne.”, kirjoitettiin tiedotteessa. Näyttelyn olivat

---

¹⁶⁴ Helsingin kaupunginmuseo 1974, 10.

¹⁶⁵ A.K. Loimarannan puhe Kaupunginmuseon kuva-arkiston näyttelyn avajaisissa Jugendsalissa 11.10.1973.

¹⁶⁶ Helsingin kaupunginmuseo 1974, 9–10.

¹⁶⁷ Tiedote julkisen sanan edustajille Olga ja Oskar näyttelyyn liittyen 1973-09-12.

toteuttaneet Marja-Liisa Lehto, Helena Hakkarainen ja Jarno Peltonen. Heidän tukena oli toiminut kuvaamataidonopettaja Päivi Paunu.¹⁶⁸

Kuva 5. Museonjohtaja Jarno Peltonen kertoo koottavasta kaupungin pienoismallista näyttelyssä *Olga & Oskar*, joka oli esillä Hakasalmen huvilassa vuonna 1973. (Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo)

Näyttelyn sisällössä ja rakenteissa oli huomioitu tärkeäksi koettu pedagoginen näkökulma. Ågrenin ja Carlssonin näyttelykieliä hyödyntäen näyttelyn voi ajatella yhdistyneen teema- ja kertovan näyttelyn ominaisuuksia. Sen voi nähdä sisältäneen piirteitä myös Ågrenin vuonna 1995 esittämän luokituksen mukaisesta kontekstuaalisesta näyttelystä. Kontekstuaalisuus ilmeni näyttelyyn rakennettuna Olgan huonetta kuvanneena vitriiniesityksenä. Kohdeyleisö oli huomioitu esimerkiksi asettamalla esineet lapsille sopivalle korkeudelle. Valokuvanäyttelyssä seinien eteen oli tehty laudoitus, ikään kuin maa-laamaton aita, johon näyttelyn kuvat oli kiinnitetty.¹⁶⁹ Valokuvanäyttelyä varten oli tehty äänite, jossa kerrottiin kuviin liittyvä tarina. Kertomus laitettiin pyörimään aina, kun paikalla oli riittävästi kuuntelijoita. Jo näyttelyyn tullessaan lapset pääsivät osallistumaan, kun he saivat päähänsä Olgan ja Oskarin päähineet, eli olkihatut ja lippikset.¹⁷⁰ Myös lasten oppimistarpeita oli pohdittu. Peltonen toi esille esikaupunkien lasten tunteneen Helsingin keskustaa huonosti, ja tästä syystä näyttelyyn sisältynyt mahdollisuus rakentaa

¹⁶⁸ Tiedote julkisen sanan edustajille Olga ja Oskar näyttelyyn liittyen 1973-09-12.

¹⁶⁹ Kuvat näyttelystä Olga & Oskar.

¹⁷⁰ Laine 1973, 12.

palikoista Senaatintorin ympäristöä oli erityisen tärkeä. Pedagogia toimi näyttelyn lähtökohtana, mutta sen lisäksi näyttelyyn liittyi myös jonkinlainen yhteiskunnallinen näkökulma. Peltonen kuvaa:

Siinä oli sitten tämmönen Oskarin aarrearkku, mihin Oskar oli keräillyt kaikenlaista [...]. Ja siitä pääsi sitten monenlaiseen erilaiseen asiaan siitä, kun kateltiin sitä Oskarin aarrearkkua. Sitten Olga oli vähän hienommasta perheestä, niin sillä oli sitten ihan toisenlaiset leikkikalut, kun Oskarilla. Että siinä tuli vähän tätä yhteiskunnallisuutta sitten esille.¹⁷¹

Kahden eri yhteiskuntaluokkaan kuuluvan lapsen elämänpiirien rinnakkain esittäminen toi esille eri yhteiskuntaluokkien välillä vallinneet erot. Samalla mainittu Oskarin aarrearkku toimi pedagogisena välineenä hyvin monenlaisen aiheen lähtökohtana. Teoksessa *Muuttuva museo* Peltonen kirjoitti aarrearkun toimineen lähtökohtana käsiteltäessä asioita ”aina vuosisadan alun raitiotierahakkeista muinaismuistolakiin saakka.”¹⁷² Askartelun, leikin ja tarinoiden kautta museokävijät muuttuivat vain katselijoista aktiiviksi toimijoiksi. Näyttely oli esillä Hakasalmen huvilan tiloissa kolmen viikon ajan, ja se herätti runsaasti kiinnostusta¹⁷³. Näyttelystä säilyneen vieraskirjan kommentteista voi huomata lasten innostuksen¹⁷⁴. Sama innostus tulee esiin myös museolle toimitetuista Kallion kansakoulun 2. luokan oppilaiden ainekirjoituksista¹⁷⁵. Näyttelyn innoittamana kuvattiin myös Yleisradion kanssa lyhytfilmi *Olga ja Oskar*¹⁷⁶.

Olga & Oskar näyttelyn päättymisen jälkeen Hakasalmen huvilan tiloissa avattiin näyttely *Käsityötä ja pienteollisuutta*. Näyttely järjestettiin yhteistyössä Pienteollisuuden keskusliiton kanssa, jonka juhlavuoteen se liittyi. Näyttelyn tavoitteena oli esitellä liiton historiaa ja liiton piiriin kuuluvien ammattialojen kehitystä.¹⁷⁷ Näyttely koostui vitriiniesitelyistä ja erilaisista teema- ja interiöörikokonaisuuksista, kuten kampaajan ja ompelijan työtiloista. Osa työtiloista oli esillä vitriineissä, mutta esimerkiksi kampaajan työtila (kuvassa 6) oli asetettu esille näyttelyhuoneeseen ilman vitriinin tuomaa suojaa.¹⁷⁸ Näyttelykieleltään näyttelyn voi nähdä yhdistäneen teema- ja kontekstuaalisen näyttelyn ominai-

---

¹⁷¹ Peltonen 2016, haastattelu.

¹⁷² Peltonen 1975, 36.

¹⁷³ Helsingin kaupunginmuseo 1974, 1.

¹⁷⁴ *Olga & Oskar* vieraskirja.

¹⁷⁵ Kallion kansakoulun oppilaiden ainekirjoituksia.

¹⁷⁶ *Olga & Oskar* elokuvaan liittyvät arkistoaineistot.

¹⁷⁷ *Käsityötä ja pienteollisuutta* -esite.

¹⁷⁸ Kuvat näyttelystä *Käsityötä ja pienteollisuutta*.

suuksia. *Olga & Oskar* ja *Tavataan Espiksellä* -näyttelyiden kanssa *Käsityötä ja pienteeollisuutta* -näyttely voi nähdä tuoneen erilaiset museaaliset ja lavastukselliset interiööri- ja ulkotilakuvaelmat osaksi museon erikoisnäyttelyiden rakennetta.

Kuva 6. Kampaajan työtilaa kuvaava interiööri vuonna 1973 järjestetyssä näyttelyssä *Käsityötä ja pienteeollisuutta*. (Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo)

Yksittäisten toimijoiden kanssa tehtyjen näyttelyiden lisäksi kaupunginmuseo osallistui aktiivisesti erilaisiin kaupungin yhteisiin juhliin, ja teki yhteistyötä kaupungin muiden virastojen kanssa. Helsingin juhlatiikoihin liittyen museo asetti Hakasalmen huvilaan esille näyttelyn *Magnus von Wright Helsingin kuvaajana*. Näyttely oli koottu pääosin Helsingin kaupunginmuseon kokoelmiin kuuluvista Magnus von Wrightin Helsinki-aiheisista teoksista, joista suurin osa oli hankittu museoon jo museotoiminnan alkuvaiheessa. Näyttelyssä oli esillä öljyvärimaalauksia, grafiikkaa, lyijykynäpiirroksia ja akvarelleja¹⁷⁹, ja siinä oli jälleen nähtävissä selkeästi eristävän näyttelyn piirteitä. Helsinki-päivän viikolla kaupunginmuseo asetti Esplanadin näyteikkunoihin esille uusinnan näyttelystä *Tavataan Espiksellä*. Museo toteutti myös oman, Pasilan historiaa esittelevän

---

¹⁷⁹ Magnus von Wright Helsingin kuvaajana -näyttelyesite.

osastonsa kaupunkisuunnitteluviraston Pasila-näyttelyssä, ja järjesti perinteisen joulunäyttelyn Tuomarinkylän museossa.¹⁸⁰

Vuonna 1974 Hakasalmen huvilan näyttelytilat olivat elokuun loppuun saakka suljettuina peruskorjauksen ja perusnäyttelyn uudistamisen vuoksi, mikä vaikutti museon erikoisnäyttelytoimintaan. Hakasalmen huvilassa ei järjestetty vuoden aikana yhtäkään erikoisnäyttelyä. Museon kokoelmiin vuonna 1973 karttunutta esine- ja kuva-aineistoa esiteltiin Tuomarinkylän kartanossa näyttelyssä *Uushankintoja*, joka muistutti asettelultaan vuonna 1971 järjestettyä vastaavaa näyttelyä. Edellisenä vuonna esillä ollut näyttely *Terveisiä Helsingistä* oli nyt esillä kiertonäyttelynä Herttoniemen sivukirjastossa ja Ruotsinkielisessä työväenopistossa. Joulukuuhun oli esillä näyttelyllä *Joulun maisema*, jossa esiteltiin jouluaiheisia kuvituksia 1920- ja 1940-luvuilta.¹⁸¹

Museon ulkopuolisissa tiloissa järjestettiin yksi näyttely. Näyttely *Kauppatori silloin* esitelti Kauppatoria 1900-luvun vaihteessa, sekä miljöön siihenastista kehitystä vuodesta 1812 lähtien. Näyttely järjestettiin yhteistyössä Oy Stockmann Ab:n kanssa ja se oli esillä Stockmannin näyttelyhallissa 3.–9.1.1974. Näyttelyn kuva-aineisto koostui kaupunginmuseon kuva-arkiston kuvien lisäksi Helsingin kaupunginarkiston, sekä Museoviraston historiallisen osaston kuva-arkistojen kuvista.¹⁸² Aineisto piti sisällään muun muassa valokuvia ja piirroksia, ja se oli asetettu esille teemanäyttelylle ominaista esitystapaa noudattaen. Näyttelypaneelien kiinnitetyn kuva-aineiston lisäksi tilaan oli rakennettu esineiden, mallinukkejen ja kuvasuurenustusten avulla kuvaus kauppatorin tapahtumista.¹⁸³ Rakenteeltaan ja ulkoasultaan näyttely muistutti huomattavasti näyttelyä *Tavataan Espiksellä*.

Toimintakertomuksen mukaan vuoden 1975 näyttelyt pyrkivät ajankohtaisuuteen¹⁸⁴. Vuoden aikana järjestettiin kolme erikoisnäyttelyä. Yksi näistä näyttelyistä oli Helsingin kaupunginvaltuuston 100-vuotisjuhlanäyttely *Kunnanisiä ja kuntalaisia*, joka järjestettiin yhteistyössä Helsingin kaupunginarkiston kanssa, ja asetettiin esille kaupungintalolle¹⁸⁵.

---

¹⁸⁰ Helsingin kaupunginmuseo 1974, 9.

¹⁸¹ Helsingin kaupunginmuseo 1975, 7.

¹⁸² Kauppatori silloin -näyttelyesite.

¹⁸³ Kuvat näyttelystä Kauppatori silloin.

¹⁸⁴ Helsingin kaupunginmuseo 1976, 25:2.

¹⁸⁵ Helsingin kaupunginmuseo 1976, 25:9.

Näyttely oli osa muita kaupunginvaltuuston 100-vuotisjuhlallisuuksia¹⁸⁶. Näyttelykiellettään näyttelyn voi nähdä noudattaneen teemanäyttelyn muotoa. Näyttely jakautui rakenteeltaan kolmeen osaan, joista ensimmäisen osan muodostivat kartat, asemakaavat ja rakennuspiirustukset, joiden avulla esiteltiin kaupunkia ensimmäisen valtuuston aikaan. Esillä oli myös valokuvia ja asiakirjoja, jotka kertoivat helsinkiläisten elämästä tuohon aikaan. Toisen, näyttelyn kannalta merkittävän osan muodosti valtuustoa käsittelevä osuus. Osassa esiteltiin sekä alkuperäistä että senhetkistä valtuustoa. Kolmas osuus koostui ”Kaupunginvaltuuston painetuista asiakirjoista”, sekä diakuvaesityksestä, joka esitteli kaupunkikuvan muuttumista ja valtuuston tekemien päätösten toteutumista. Näyttelyaineistojen sijoittelun oli suunnitellut Olli Luotonen.¹⁸⁷ Avajaispuheessaan ylipormestari Teuvo Aura toivotti näyttelylle menestystä ja toivoi sen ”omalla erikoisuudellaan ja harvinaisuudellaan herättävän yhä lisääntyvää kiinnostusta kaupunkimme hallintoa ja kaupunkilaisten yhteisten asioiden hoitoa kohtaan.”¹⁸⁸

Toinen vuoden aikana järjestetty näyttely käsitteli kaupunginmuseolle tärkeäksi muodostunutta aihetta, rakennussuojelua. Näyttely *Oletko huomannut?* järjestettiin Jugendsalissa touko–kesäkuussa 1975 yhteistyössä kaupunginkanslian tiedotustoimiston ja kaupunkisuunnitteluviraston kanssa¹⁸⁹. Teemanäyttelyä muistuttanut näyttelyrakenne muodostui tilaan vapaasti sijoitetuista näyttelypaneeliryhmistä, jotka esittelivät erilaisia teemaan liittyneitä osa-alueita¹⁹⁰. Näyttelyjulkaisun mukaan aihe oli Helsingissä erityisen ajankohtainen, sillä Rakennussuojelukomitea oli hiljattain julkaissut rakennetun ympäristön suojelemiseen liittyvän mietintönsä, ja kaupunkisuunnittelulautakunta oli hyväksynyt edellisenä vuonna kantakaupungin osayleiskaavaehdotuksen rakennussuojeluosan. Rakennussuojeluteema oli ajankohtainen myös laajemmin, sillä Euroopan neuvosto oli nimennyt vuoden 1975 Euroopan rakennusperinteen vuodeksi. Vaikka Suomi ei osallistunut virallisesti vuoteen, halusi kaupunginmuseo omalla näyttelyllään osallistua rakennussuojeluteemaan. Näyttelyn tavoitteena oli rakennussuojeluun liittyvien teemojen lisäksi kertoa

---

¹⁸⁶ Kaupunginvaltuuston 100-vuotisjuhlallisuuudet kokonaisuohjelma.

¹⁸⁷ Helsingin kaupunginvaltuuston 100-vuotisjuhlanäyttely

¹⁸⁸ Ylipormestari Teuvo Auran puhe kaupunginvaltuuston 100-vuotisnäyttelyn ”Kunnanisiä ja kuntalaisia” avajaisissa.

¹⁸⁹ Helsingin kaupunginmuseo 1976, 25:9.

¹⁹⁰ Kuvat näyttelystä *Oletko huomannut?*.

museon tutkimustoiminnasta, ja esitellä Helsingin rakennettua ympäristöä.¹⁹¹ Näyttelyjulkaisussa kirjoitettiin:

”Oletko huomannut?” haluaa myös kertoa helsinkiläisille Helsingistä; kaduista, joilla kuljemme, taloista niiden varrella, pihoista ja puistoista. ”Oletko huomannut?” haluaa kertoa pienistä ja suurista rikkauksista, vähemmän huomatuista ja jo kauan arvostetuista – siitä monipuolisesta ympäristöstä, jonka havaitseminen syventää tietoisuuttamme ja vastuutamme kulttuuriperinnöstä.¹⁹²

Kolmas vuoden näyttelyistä esitteli Aurora Karamzinin elämää. Näyttely *Aurora Karamzin 1808–1902* oli esillä Hakasalmen huvilassa 24.10.1975–1.2.1976.¹⁹³ Näyttelyssä käsiteltiin Auroran elämänvaiheiden lisäksi muun muassa hänen toimintaansa yhteiskunnan hyväksi. Samalla, kun museo kertoi Auroran historiasta, kertoi se näyttelyssä samalla myös oman päärakennuksensa yhdestä aikakaudesta. Aurora Karamzin kunnosti Hakasalmen huvilan kodikseen ja muutti sinne pysyvästi 67-vuotiaana¹⁹⁴. Näyttelystä säilyneiden kuvien perusteella näyttely noudatti teemanäyttelyn rakennetta. Auroran elämänvaiheita käsiteltiin ajanjaksoittain näyttelypaneeleihin aseteltujen kuvien ja tekstien, sekä niihin liittyvien vitriiniesittelyiden avulla. Näyttelyn asettelu oli tavanomaista väljempi, sillä näyttelyaineistoa oli esillä muun muassa yläkerran suurimmassa huoneessa.¹⁹⁵ Kolmen järjestetyn erikoisnäyttelyn lisäksi järjestettiin perinteinen joulunäyttely¹⁹⁶.

Loka-marraskuussa 1976 kaupunginmuseo tarttui ajankohtaiseen aiheeseen museolautakunnan 70-vuotisnäyttelyssä *Muovikassi*. Näyttelyn sisältö poikkesi selkeästi totutusta. Esillä oli noin 500 erilaista muovikassia, ja sen tavoitteena oli esitellä muovikassia ilmiönä, pohtien muun muassa kassin historiaa ja käyttöä, sekä sen välittämiä visuaalisia viestejä ja kierrätysnäkökulmia.¹⁹⁷ Jarno Peltonen muistelee:

---

¹⁹¹ Oletko huomannut? Har du märkt? -näyttelyjulkaisu, 1–2.

¹⁹² Oletko huomannut? Har du märkt? -näyttelyjulkaisu, 2.

¹⁹³ Helsingin kaupunginmuseo 1976, 25:9.

¹⁹⁴ Aurora Karamzin -näyttelytekstit.

¹⁹⁵ Kuvat näyttelystä Aurora Karamzin.

¹⁹⁶ Helsingin kaupunginmuseo 1976, 25:9.

¹⁹⁷ Näyttely: MUOVIKASSI, Tiedotustilaisuus (teksti) 14.10.1976.

Muovikassi oli semmonen ajankuva. Sehän oli ihan semmonen uutuus, ja sitten siinä oli aika paljon myös tämmöstä Helsinkiin liittyvää niissä kuvissa, että siellä oli erilaisii firmoja- Ne oli tämmösiä pieniä julisteita, kun ihmiset kantaa kädessään. Et se oli semmonen hauska, ja se oli levinny se muovikassi juuri silloin.¹⁹⁸

Näyttelyn tiedotustilaisuuden puheenvuorosta säilyneestä tekstistä käy ilmi museon keränneen muovikasseja jo vuodesta 1968 lähtien osana nykydokumentoinnin tavoitteita. Tekstissä nostetaan esiin nykyhetken tallentamiseen liittyvät haasteet: mitä tallennetaan, jotta nykyhetken rekonstruoiminen olisi mahdollista vielä silloinkin, kun se on jo mennyttä. Ottamalla näyttelykohteeksi muovikassi haluttiin kuvata nykyajan esinettä, jonka tulevaisuudesta ei ole varmuutta.¹⁹⁹ Muovikassien keräämisen lisäksi näyttelyä varten kerättiin aineistoa myös kyselyillä ja havainnoinnilla. Kyselyitä lähetettiin muovikassien valmistajille, suunnittelijoille, kauppiaille ja kuluttajille. Havainnointia tehtiin eri kaupunginosissa, jossa yhteydessä muun muassa tarkasteltiin, moniko ohikulkijoista kantoi muovikassia mukanaan, ja mikä oli kantajien ikä- ja sukupuolijakauma.²⁰⁰ Marja-Liisa Rönkkö muistelee näyttelyyn liittynyttä aineistonkeruuta:

No sit se oli se Muovikassi -näyttely, joka olikin kyllä, vieläkin sanon, aika ihmeellinen, ei ollu missään järjestetty muovikassia. Mäkin kuljin, äitiyslomalla olin silloin, kuljin kaikki nää Kalliot ja Helsingin kaupungit, joka ikiseen kauppaan poikkesin, ja pyysin heitä antamaan muovikassinsa, jos siinä oli logo.²⁰¹

Näyttely koostui useista erilaisista osioista. Muovikasseja oli koottu ikään kuin kollaaseiksi (kuvassa 7), jotka koostuivat eri toimialojen yritysten muovikasseista. Näyttelyyn tuotuun ”eteiskaappiin” oli asetettu muovikasseja esille, ilmeisesti kuvaamaan, miten kassia voi käyttää säilytyksessä. Kaapin vieressä muovikassia kuvattiin käytettävän lasten maalausludena. Näyttelyyn liittyi myös kuvia, jotka näyttivät muovikassin kauppoissa ja katukuvassa.²⁰² Lisäksi näyttelyyn liittyi kantaaottava osuus. Kantaaottavuus ilmeni kierätysnäkökulmiin liittyvässä osiossa, jossa kerrottiin, ettei muovia saisi viedä luontoon. Osiossa tuotiin esille muovikassin hajoamisen luonnossa kestävän todella kauan.²⁰³ *Muovikassi* poikkesi näyttelykieleltään aiemmin järjestetyistä näyttelyistä. Keskeisimpänä

¹⁹⁸ Peltonen 2016, haastattelu.

¹⁹⁹ Näyttely: MUOVIKASSI, Tiedotustilaisuus (teksti) 14.10.1976.

²⁰⁰ Kyselylomakkeet vastauksineen (Kysely 12.8.1976, Muovikassi, kauppias/suunnittelija/kuluttaja/valmistaja); Muovikassi, havainnointi, vastaukset.

²⁰¹ Rönkkö 2016, haastattelu.

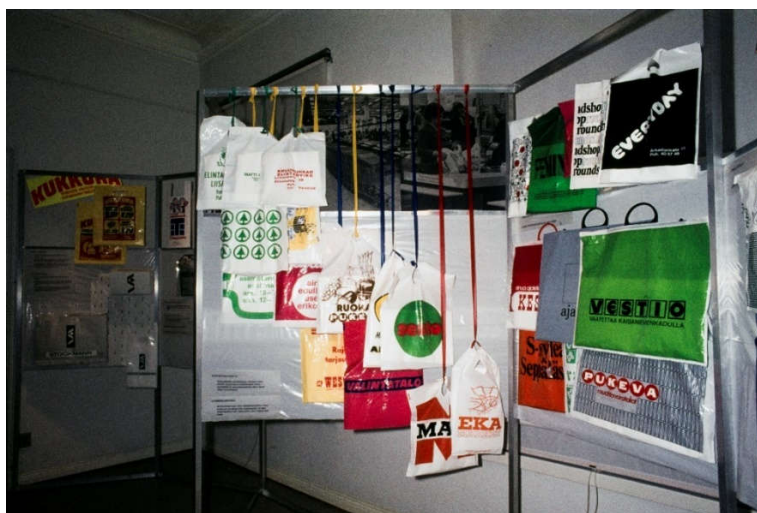
²⁰² Kuvat näyttelystä Muovikassi.

²⁰³ Rönkkö 2016, haastattelu; Pakarinen 2016, haastattelu.

järjestelyperusteena voi nähdä teemanäyttelyn, mutta sen lisäksi näyttelyn voi nähdä sisältäneen kollaasimaisen asettelunsa vuoksi myös piirteitä esimerkiksi kauppojen näyteikkunoissa nähdystä esittelytavasta. Marja Pehkonen muistelee näyttelyyn liittyntä suhtautumista:

No sitten tietysti ensimmäinen näyttely, missä mä olin mukana, on Muovikassi. Ja sehän oli ihan avantgardistinen näyttely, et hämmästyistä se keräs.²⁰⁴

Kuva 7. Näyttely *Muovikassi* oli esillä Hakasalmen huvilassa vuonna 1976. (Kuva: Erkki Salmela / Helsingin kaupunginmuseo)

Mitä museo tekee? oli ensimmäinen näyttely, jossa museo esitteli omaa toimintaansa. Näyttely oli esillä kiertonäyttelynä virastojen ja laitosten yleisöpalvelutiloissa.²⁰⁵ Näyttelyllä oli tärkeä merkitys, sillä sen avulla haluttiin tuoda museota tutuksi kaupungin organisaatiossa, ja samalla parantaa museon asemaa sen osana²⁰⁶. Muut vuoden aikana järjestetyistä näyttelyistä keskittyivät valokuva-aineiston esittelemiseen. *Pasilan konepaja* oli valokuvanäyttely konepaja-alueen arkkitehtuurista. Näyttely oli esillä 10.12.1976–31.1.1977 Hakasalmen huvilassa. Näyttelyssä esiteltiin taideteollisen korkeakoulun opiskelijoiden museon arkistoa varten ottamia kuvia Pasilan konepaja-alueen arkkitehtuurista. Näyttelyä varten otetut kuvat olivat osa arkkitehtuurivalokuvauksen opetusjaksoa.

²⁰⁴ Pehkonen 2016, haastattelu.

²⁰⁵ Helsingin kaupunginmuseo 1977, 25:12.

²⁰⁶ Lehto 2016, haastattelu; Peltonen 2016, haastattelu.

Kari Hakli, valokuvaaja ja työryhmän ohjaaja, kuvailee näyttelyn esitteessä sen tarkoituksena olleen korostaa valokuvan merkitystä tallentajana.²⁰⁷ Eri kaupunginosia käsiteltiin myös kahdessa muussa näyttelyssä. *Pakilaa ja sen asukkaita* oli valokuvanäyttely Tuomarinkylän museossa. *Hesperiasta Tullinpuomiin* -näyttely taas kertoi Mannerheimintien vaiheista ja oli esillä Helsinki-hallissa.²⁰⁸

Vuoden 1977 merkittävimmäksi näyttelyksi muodostui vierailunäyttely *Padova ennen roomalaisia*. Kyseessä oli Italian kulttuuri-instituutin Suomeen välittämä näyttely, joka oli osa Helsingin juhlatuokkien ohjelmaa. Näyttely oli esillä Helsingin kaupunginmuseossa 19.8.–28.9.1977. Alkuperäisen näyttelyn olivat toteuttaneet Padovan kaupunki sekä Veneton maakunnan arkeologisia löytöjä valvovat viranomaiset, ja Euroopassa näyttelystä kiersi osa. Näyttely vieraili Pohjoismaista Suomen lisäksi Tanskassa ja Ruotsissa. Näyttelyesitteen mukaan ”Näyttelyn esineistö on pronssi- ja rautakausien vaihteesta ja tarkoitus on niiden avulla tuoda esille esiroomalaisen ajan Padovan ominaispiirteitä sekä väestön sosiaalisia suhteita.” Näyttely jakautui kolmeen osaan. Ensimmäinen osa esitteli asuinpaikkoja, toinen uhrilöytöjä ja kolmas hautaesineitä.²⁰⁹ Näyttely oli Suomessa harvinainen, ja se herätti kiinnostusta sekä kävijöissä että lehdistössä. Museon arkistossa säilyneiden artikkeleiden perusteella näyttely huomioitiin esimerkiksi Helsingin sanomissa ja Ilta-Sanomissa.²¹⁰ Avajaispuheessa näyttelyn pohdittiin aloittavan kaupunginmuseossa uuden ajanjakson, jolloin museossa voitaisiin oman kaupungin lisäksi esitellä myös kaupunkielämää muualla maailmassa²¹¹.

Oman kaupungin historiaan perehdyttiin näyttelyssä *Helsingin muisto*. Näyttely esitteli Helsinkiä sata vuotta vanhan matkaoppaan näkökulmasta. Kyseessä oleva matkaopas, *Vägvisare för resande*, oli julkaistu vuoden 1876 suuren teollisuusnäyttelyn kävijöitä ajatellen. Näyttelyssä Helsinkiä esiteltiin matkaoppaan ”[...] ohjeiden mukaan ja sen tekstiä lainaten – ajankohtaiset lisätiedot on poimittu kesän 1977 sanomalehti-ilmoituksista.”²¹²

---

²⁰⁷ Pasilan konepaja -näyttelyesite.

²⁰⁸ Helsingin kaupunginmuseo 1977, 25:12.

²⁰⁹ Näyttely PADOVA ENNEN ROOMALAISIA -esite.

²¹⁰ ”Mitä tiedät Padovasta?”, Ilta-sanomat 20.8.1977; ”Muinaiskansa ennen roomalaisia, Padovaalaiset Helsingissä”, Helsingin sanomat 19.8.1977.

²¹¹ Puhe 18.8.1977 torstai klo. 14.00. Liittyen näyttelyyn Padova ennen roomalaisia.

²¹² Helsingin muisto -lehdistötiedote.

Matkaoppaan sivuista tehdyt suurennokset oli asetettu esille näyttelypaneelisiin teemoittain jaettuna, teemanäyttelyn mallia noudattaen. Näyttelyä elävöitettiin kuvasuurennosten ja pahvista leikattujen, aidon kokoisten ihmishahmojen avulla (kuvassa 8).²¹³

Kuva 8. Näyttelyä elävöittäneitä hahmoja ja kuvasuurennos näyttelyssä *Helsingin muisto* vuonna 1977. (Kuva: Erkki Salmela / Helsingin kaupunginmuseo)

Kaupunkikulttuurissa tapahtuneeseen muutokseen liittyen nähtiin valokuvanäyttely *Stadin sauna*. Näyttelyn aiheena olivat Helsingin yleiset saunat, joiden määrä oli selkeästi pienentynyt uusien uima- ja urheiluhallien, sekä yksityisten saunojen yleistyessä. Näyttelyn valokuvat oli ottanut valokuvaaja Nisse Andersson, ja näyttely oli esillä Hakasalmen huvilassa 21.10.–30.12.1977. Näyttelyn avajaisissa Sauna-Seuran toimesta pidetystä puheesta käy ilmi näyttelyyn liittyneen dokumentointityön merkitys.²¹⁴ Myös *Stadin saunan* voi nähdä edustaneen teemanäyttelyä. Kuvien avulla kerrottiin saunakulttuurista, ja esiteltiin esimerkiksi yleisiin saunoihin liitettyjä palveluja. Kuvia elävöitettiin saunakulttuuriin kuuluvan rekvisiitan avulla. Nurkkaan oli koottu esimerkiksi saunapuita, penkki, löylsanko ja vihta, joiden viereen oli kuvattu saunan kiuas.²¹⁵

²¹³ Kuvat näyttelystä Helsingin muisto.

²¹⁴ Sauna-Seuran puhe.

²¹⁵ Kuvat näyttelystä Stadin sauna.

Kaupungin rakennettua ympäristöä käsiteltiin kolmessa näyttelyssä. Uusintänäyttely *Tavataan Espiksellä* oli nyt esillä Jugendsalissa. Näyttely *Pasila – kylä kaupungissa* keskityi Pasilan alueeseen ja oli esillä Helsinki-hallissa keväällä 1977. Alustavan suunnitelman²¹⁶ perusteella näyttelyssä oli tarkoitus esitellä Pasilan historiaa ja tulevaisuutta, sekä Pasilaa asuinympäristönä. Toimintakertomuksessa näyttelyssä mainitaan olleen esillä kaupunkisuunnitteluviraston Länsi-Pasilaa koskeva asemakaavaehdotus. Tuomarinkylän kartanossa oli esillä alueen menneisyyttä esitellyt näyttely *Tuomarinkylän alueen historia*.²¹⁷

Suomen itsenäistymisen 60. juhlavuosi huomioitiin järjestämällä uusinta vuonna 1967 ensimmäistä kertaa järjestetystä näyttelystä *Helsinki Suomen itsenäistyessä*. Näyttely toteutettiin yhdessä kaupunginkanslian kanssa, ja se oli esillä Helsinki-hallissa 6.11.–31.12.1977. Museon toiveena oli, että näyttely saavuttaisi kulttuurihistoriallisen merkityksen ja tarjoaisi jotakin sekä nuoremmille että vanhemmille katselijoille. Samaan teemaan liittyen järjestettiin myös näyttely *Helsinki itsenäisen Suomen mitaleissa*²¹⁸. Omien erikoisnäyttelyiden lisäksi museossa nähtiin Työväen postimerkkikeräilijät r.y.:n ja Keräilykerho Pohjantähden näyttely *Keräily 77*, jolle kaupunginmuseo tarjosi tilat Hakasalmen huvilasta. Näyttelyssä oli esillä erilaista keräilytavaraa.²¹⁹ Kaupunginmuseon näyttely *Muovikassi* vieraili Tampereen nykyaiteen museossa ja Hämeenlinnan kaupunginmuseossa. Vaihtuvien erikoisnäyttelyiden lisäksi museossa järjestettiin perinteiset joulunäyttelyt.²²⁰

Vuoden 1978 näyttelyissä oli vahvasti esillä pääkaupungin erilaiset ympäristöt. *Carl Ludvig Engel pääkaupungin rakentajana* -näyttely oli esillä Helsinki-hallissa 19.5.–31.7.1978. Näyttelyn tuotannosta vastasi Helsingin kaupunginkanslian tiedotustoimisto, kaupunginmuseon vastatessa näyttelyn toteutuksesta. Engelin syntymästä oli kulunut vuonna 1978 200 vuotta, ja näyttelyllä haluttiin juhlistaa merkkivuotta. Näyttelyn tavoitteena oli esitellä Engelin työtä pääkaupungin rakentajana. Näyttelyssä oli esillä muun muassa kuvasuurenoksia Engelin alkuperäisistä rakennuspiirustuksista, sekä valokuvia Engelin suunnittelemissa rakennuksissa.²²¹ Teemanäyttelylle tyypillisesti kuvat oli jaettu

---

²¹⁶ Puu-Pasila, Kylä kaupungissa, alustava suunnitelma 20.12.1976.

²¹⁷ Helsingin kaupunginmuseo 1978, 24:13.

²¹⁸ Helsingin kaupunginmuseo 1978, 24:13; Helsinki Suomen itsenäistyessä -näyttelysite.

²¹⁹ Kirje toimitussihteerille 31.1.1977, liittyen näyttelyyn *Keräily 77*.

²²⁰ Helsingin kaupunginmuseo 1978, 24:13.

²²¹ Näyttely Carl Ludvig Engel pääkaupungin rakentajana -teksti.

rakennusten määrittelemiin kokonaisuuksiin, ja niiden yhteyteen oli liitetty niistä kertovia tekstejä²²². *Katajanokan kärki syksyllä 1977* -valokuvanäyttely oli esillä Helsinki-hallissa 20.10.–19.11.1978. Näyttely esitteli Katajanokan kärjen tilannetta vuonna 1977. Näyttelyn kuvat olivat ottaneet Taideteollisen korkeakoulun opiskelijat osana dokumentointikuvaprojektiaan. Dokumentointityö oli tilattu, sillä Katajanokan alue oli muuttumassa voimakkaasti. Aiemmin telakka-, satama-, varasto- ja kasarmialueena toiminutta kaupunginosaa oli alettu rakentaa asuntoalueeksi. Asemakaava alueelle oli vahvistettu vuonna 1977.²²³ Taiteellisemmasta näkökulmasta kaupunkia tarkasteli László Lelkes, jonka valokuvanäyttely *Syksy Helsingissä* toi esille kaupungin ulkomaalaisen silmin²²⁴.

Tsaarinajan kuvia -näyttely perustui museon omiin kokoelmiin. Esillä oli kokoelmiin kuuluvaa venäläistä taidetta 1800-luvulta²²⁵, joka oli asetettu esille osaksi Hakasalmen huvilan interiöörejä²²⁶. Marja-Liisa Rönkön mukaan näyttelyn innostajina olivat toimineet muissa museoissa, kuten Ateneumin taidemuseossa, edellisvuosina järjestyt venäläisen taiteen näyttelyt.²²⁷ Näyttely oli siinäkin mielessä erityinen, että kaupunginmuseon kokoelmiin kuuluvat taideteokset olivat olleet harvoin esillä. Näyttelyesitteen mukaan tämä johtui muun muassa siitä, etteivät Hakasalmen huvilan interiöörit soveltuneet kovinkaan hyvin perinteisen taidenäyttelyn järjestämiseen.²²⁸ Näyttelyssä korostui erityisesti taideteosten esteettiset piirteet, joten näyttelyn voi nähdä noudattaneen eristävän näyttelyn näyttelykieltä. Kokeilumielessä näyttelyä pidettiin esillä tavanomaista pidempään, ja siitä tiedotettiin tavallista enemmän. Samoin toimittiin näyttelyn *Leikki elää – lelu muuttuu* kanssa. Toimintakertomuksen mukaan näillä toimenpiteillä museon pääosaston kävijämäärä saatiin kohoamaan edellisestä vuodesta 8000 kävijällä.²²⁹

Leikki elää – lelu muuttuu -näyttely koottiin Helsingissä järjestettyä lastentarhanopettajakongressia ajatellen. Näyttelyn teemana oli ”Mitä lelut heijastavat?”. Näyttelyssä lähitökohtana toimivat oman aikakauden suosituimmat lelut, joille näyttelyssä oli pyritty löytämään vastineet vanhoista leluista.²³⁰ Suosituimpia leluja oli selvitetty laajalla kyselyllä,

---

²²² Kuvat näyttelystä Carl Ludvig Engel pääkaupungin rakentajana.

²²³ Katajanokan kärki syksyllä 1977. Lehdistö tiedote 19.10.1978.

²²⁴ Peltonen 2016, haastattelu.

²²⁵ Tsaarinajan kuvia – Maalauksia Helsingin kaupunginmuseon kokoelmista. Näyttelyesite.

²²⁶ Kuvat näyttelystä Tsaarinajan kuvia.

²²⁷ Rönkkö 2010b, 264.

²²⁸ Tsaarinajan kuvia – Maalauksia Helsingin kaupunginmuseon kokoelmista. Näyttelyesite.

²²⁹ Helsingin kaupunginmuseo 1978, E 3e:2.

²³⁰ Tiedotus kesäkuulle 1978. Helsingin kaupunginmuseo.

joka oli lähetetty Helsingin päiväkodeihin²³¹. Näyttelystä säilyneiden arkistomateriaalien perusteella näyttely huomioitiin useissa lehdissä, muun muassa Satakunnan kansassa, Makasiinissa ja Koululaisessa²³², joissa se sai positiivisen vastaanoton. Rakenteeltaan näyttely muodostui useista erilaisista osioista. Näyttelykielen voi nähdä noudattaneen teemanäyttelylle tyypillistä muotoa, mutta tehdyt näyttelyratkaisut olivat perinteistä vitriini-esittelyä monipuolisemmat. Yksi näyttelyn keskeisistä elementeistä oli lastulevystä ja pleksilasista koottu ”palikkaleikki” (kuvassa 9), joka oli laatikoista koottu lelupalikkakasa muistuttava rakennelma. Kukin laatikko käsitteli tiettyä teemaa, jonka mukaisesti laatikoiden sisälle oli asetettu esille leluparit ennen ja nyt, lähtökohtana eri vuosikymmenten lelut. Lisäksi aihetta lähestyttiin lapsia leluineen esittävien kuvasuurennostojen ja vitriineihin rakennettujen kuvaelmien avulla.²³³

Kuva 9. ”Palikkaleikki” näyttelyssä *Leikki elää – lelu muuttuu*, joka oli esillä Hakasalmen huvilassa vuonna 1978. (Kuva: Erkki Salmela / Helsingin kaupunginmuseo)

Muiden näyttelyiden lisäksi vuonna 1978 järjestettiin useita vuodenvuoroon liittyviä näyttelyitä. 185 pääsiäiskortista koostunut näyttely *Pääsiäistunnelmaa*, sekä perusnäyttelyn osaksi lisätyt pääsiäisaiheiset esineet juhlistivat pääsiäistä.²³⁴ Joulua huomioitiin näyttelyillä *Emilia ja Jacobina Jägerhornin joulupöytä 1800-luvun puolivälistä*, sekä

²³¹ Tietoja tämän päivän suosituimmista leluista. Kysely Helsingin kaupungin lasten päiväkodeille 1977.

²³² Satakunnan kansa No. 221, s. 8, 20.8.1978. ”Leikkikalua muuttuu”; Makasiini No. 5, s. 8, 18.8.1978 ”Leikki elää lelu muuttuu”; Koululainen No. 7 (2), s. 25, 1978 ”Leikki elää - lelu muuttuu”.

²³³ Kuvat näyttelystä *Leikki elää – lelu muuttuu*.

²³⁴ 1978 pääsiäinen Helsingin kaupunginmuseossa -esite.

Joulutunnelmaa Tuomaasta Nuuttiin. Kesäkaudella Tuomarinkylän museossa nähtiin näyttely *Ihminen ympäristössään*.²³⁵

Peltosen johtajakaudella erikoisnäyttelyitä järjestettiin paljon, ja toiminta oli kokeilevaa ja innovatiivista. Myös perinteisiä näyttelyitä järjestettiin, mutta painopiste siirtyi selkeästi uudenlaisten näyttelyratkaisujen kokeilemiseen ja soveltamiseen. Näyttelytoimintaan haettiin säännöllisyyttä, ja samoja toimintamalleja hyödynnettiin useissa näyttelyissä. Vaikka erikoisnäyttelytoiminta oli saavuttanut museotyössä vakiintuneen aseman, olivat näyttelytoimintaan liittyvät pitkän tähtäimen toimintamallit vielä kehittymättä.

4.4 Marja-Liisa Rönkön johtajakauden ensimmäiset vuodet

Näyttelytoiminnan kehittämistä vakituisten toimintamallien löytämiseksi

Peltosen jäätyä virkavapaalle museonjohtajan tehtävästä, aluksi viransijaisena ja myöhemmin vakituiseina museonjohtajana, jatkoi Marja-Liisa Rönkkö. Vuonna 1979 museotyön pääpaino oli näyttelyiden sijaan kokoelmissa. Painotus oli luonnollista seurausta edellisenä vuonna saatujen uusien toimitilojen tuomista mahdollisuuksista. Resursseja kohdistettiin nyt kokoelmien huoltoon ja inventointiin. Näyttelytoiminnassa keskityttiin pääosin esinekokoelmista nouseviin aiheisiin, ja useimmat näyttelyistä olivat suhteellisen pieniä.²³⁶ Esimerkiksi *Muistatko?* oli vanhojen Helsinki-aiheisten valokuvien tunnistamiseen pyrkinyt näyttely²³⁷. *Olga Forslund – muistojen kuvakirjasta* taas esitteli harrastelijataiteilija Olga Forslundin tekemiä Helsinki-aiheisiä piirroksia ja akvarelleja. Näyttelyssä museo halusi tuoda kertomukset kaupungista laajemman yleisön nähtäville.²³⁸ Piirrosten ja akvarellien esittely lähestyi eristävän näyttelyn esitystapaa. Kokoelmalähtöinen oli myös näyttely *Viuhkoja viime vuosisadalta*, joka esitteli 50 viuhkaa ja diakuvasarjan viuhkoihin liittyvästä merkkikielestä. *Luonto käsissämme* taas oli ympäristönäyttely, joka oli kesäkautena esillä Tuomarinkylän museossa. *Emilian joulupöytä* oli Tuomarinkylän

---

²³⁵ Helsingin kaupunginmuseo 1979, E 3e: 12.

²³⁶ Helsingin kaupunginmuseo 1980, E 3f:2.

²³⁷ Helsingin kaupunginmuseo 1980, E 3f:10.

²³⁸ Wessman 1979, 2–4.

kartanon joulunäyttely, joka perustui 1800-luvulta peräisiin olleisiin ruokalistoihin.²³⁹ Vuoden aikana esillä oli myös yksi vierailunäyttely, *Lennart af Petersens*, joka esitteli af Petersensin valokuvia ja toimintaa museovalokuvaajana. Näyttely oli Tukholman kaupunginmuseon toteuttama.²⁴⁰

Pienempien näyttelyiden lisäksi keskityttiin yhden suuremman näyttelyn valmisteluun. Näyttelytoiminnan keskeinen projekti oli Lapsen vuoden näyttely *Ympäristömme*, joka oli kaupunginmuseon ensimmäinen Suomen museoille tarkoitettu kiertonäyttely. Näyttelylle saatiin tukea Museovirastolta, ja se kiersi useissa Suomen kaupungeissa vuosina 1979 ja 1980.²⁴¹ *Ympäristömme* oli osa laajempaa kokeilua, jossa pyrittiin luomaan ha-lukkaiden kulttuurihistoriallisten museoiden kesken yhteinen näyttelyrengas. Ajatuksena oli, että kiertonäyttelyitä tekemällä ja kierrättämällä voitaisiin vastata paremmin yleisön kohonneisiin odotuksiin.²⁴² Näyttely yhdistettiin Lapsen vuoteen, jonka myös esimerkiksi ICOM oli 12. yleiskokouksessaan suositellut museoiden huomioivan ohjelmistoissaan²⁴³.

Näyttelyssä keskeisessä asemassa olivat taiteilija Päivi Paunun valmistamat maisemakaappit, joiden avulla kuvattiin suomalaisen ympäristön kehittymistä esiteollisesta ajasta 1970-luvulle saakka. Kaappien kuviin liittyvän taustajuonen ja kertomusten avulla lapsille selitettiin ympäristön muuttumista. Näyttelyteksteissä tuotiin esille aiheeseen liittyviä perusasioita ja käsitteitä.²⁴⁴ Maisemakaappien lisäksi näyttelyyn kuului piirrospaneeleita ja pienoismalleja (kuvassa 10), sekä niihin liittyen mittakaavaopetuksellinen tuolisarja ja kaaviokuva²⁴⁵. Ajatuksena oli, että jokainen museo voisi halutessaan myös täydentää näyttelyä paikallisilla esimerkeillä ja esineillä. Tavoitteena näyttelyssä oli, että lapset voisivat maisemakuvien kautta ymmärtää ympäristön muotoutumista ja siihen vaikuttaneita yhteiskunnallisia tekijöitä, sekä elementtejä, jotka nykyhetkessä ilmentävät

---

²³⁹ Helsingin kaupunginmuseo 1980, E 3f:11.

²⁴⁰ Lennart af Petersens, näyttelyn avajaiskutsu; Helsingin kaupunginmuseo 1980, E 3f:10.

²⁴¹ Helsingin kaupunginmuseo 1980, E 3f:2; Helsingin kaupunginmuseo 1981, E 3f:14.

²⁴² Lapsen vuoden näyttelyn ”Ympäristömme” taustaa; Lampinen 1979, 3.

²⁴³ Jarno Peltosen kirje alueellisille keskusmuseoille 20.10.1978 otsikolla ”Lapsen vuoden näyttely”.

²⁴⁴ Hakkarainen 1979, 15–17.

²⁴⁵ Ohjeita ”Ympäristömme” -näyttelyn pystyttäjille; Tiedotus 12.11.1980 Helsingin peruskoulujen ala-asteen opettajille liittyen ”Ympäristömme” -näyttelyyn.

muutoksia.²⁴⁶ Näyttelykieleltään *Ympäristömme* oli puhtaasti kertova. Ensimmäistä kertaa näyttelyissä myös täysin hylättiin museoesine ensisijaisena viestin välittäjänä. Valittu näyttelykieli ja esitystapa tukivat näyttelyn funktiota kiertonäyttelynä.

Kuva 10. Lapsia kaupunkikorttelin pienoismallin ääressä vuonna 1979 järjestetyssä näyttelyssä *Ympäristömme*. Heidän kanssaan pienoismallia katsoo museolehtori Marja-Liisa Tuomi. (Kuva: Erkki Salmela / Helsingin kaupunginmuseo)

Vuonna 1980 näyttelytoimintaan vaikutti Hakasalmen huvilan peruskorjaustyöt. Ennen peruskorjauksen alkua Hakasalmen huvilassa järjestettiin näyttely *Polskis – Helsingin uimarannat 1761–1961*, joka esitteli kuvien ja esineiden avulla Helsingin uimarantoja, merikylpylöitä ja uimaloita.²⁴⁷ Näyttelykieleltään näyttely vastasi teemanäyttelyn muotoa. Kuviin oli liitetty lyhyitä tekstejä, ja esineitä oli asetettu esille suureen vitriiniin vuosikymmenittäin jaettuna. Esillä oli muun muassa uimapukuja, päivänvarjoja ja rantaleluja.²⁴⁸ Tuomarinkylän museossa oli esillä kokoelmanäyttely *Hiuksista tehtyjä koruja 1800-luvulta*, jonka lisäksi joulua juhlistettiin joulunäyttelyillä sekä Tuomarinkylän museossa että Ruiskumestarin talossa. Lisäksi kaupunginmuseo järjesti yhdessä Suomen

²⁴⁶ Lampinen 1979, 3.

²⁴⁷ Helsingin kaupunginmuseo 1981, E 3f: 13–14.

²⁴⁸ Kuvat näyttelystä *Polskis, Helsingin uimarannat 1761–1961*.

Maisema-arkkitehdit ry:n kanssa Jugendsaliin näyttelyn *Puistoretki*, jossa esiteltiin kaupungin puistojen historiaa ja nykyhetkeä.²⁴⁹

Peruskorjattu Hakasalmen huvila avautui yleisölle jälleen syksyllä 1981. Korjauksen yhteydessä uusittiin myös perusnäyttelyn näyttelytekniikkaa, sekä selkeytettiin näyttelyn juonta. Museon kävijämäärät kohosivat edellisestä vuodesta, jonka toimintakertomuksessa arveltiin olleen seurausta sekä Kalliosuojan näyttelytilan avautumisesta että Asuntomessuille rakennetun asumismukavuuden kehittymistä esitelleen näyttelyn *Asunto kaikilla mukavuuksilla* suosioista.²⁵⁰ *Asunto kaikilla mukavuuksilla* perustui museon kokoelmiin. Rakenteellisesti se noudatti teemanäyttelyn näyttelykieltä muodostuessaan teemotain jaetuista kokonaisuuksista, joihin liittyi kuvia, tekstejä ja esineitä. Jokainen teema oli asetettu esille omaan sermien rajaamaan syvennykseensä, tai sille varattuun muuhun tilaan.²⁵¹

Asuntomessuille rakennetun näyttelyn lisäksi vuoden aikana järjestettiin viisi muuta näyttelyä, sekä perinteiset joulunäyttelyt. Yksi vuoden suurimmista näyttelyistä, *Helsinki, jota ei rakennettu*, esitteli toteutumattomia Helsinki-suunnitelmia neljän vuosisadan ajalta.²⁵² Näyttelykieleltään näyttely noudatti teemanäyttelyn muotoa. Helsinki-suunnitelmat ja niihin liittyneet tekstit oli asetettu esille seinä kierteäneisiin näyttelypaneeliin. Tilan keskellä oli kaupunkia kuvannut pienoismalli.²⁵³ Näyttely oli ensimmäinen uudessa Kalliosuojan näyttelytilassa järjestetty näyttely²⁵⁴. Kokoelmalähtöisesti järjestettiin vitriineihin aseteltuihin esineisiin perustunut²⁵⁵, ja teemanäyttelyn muotoa noudattanut *Pitsinäyttely*, sekä nuorta pääkaupunkia kuvannut *Taiteilijoiden Helsinki 1800-luvulla*. Kalliosuojaan asetettiin esille Design '81 -kongressiin liittyen näyttely *Sauna osana suomalaista elämänmuotoa*, joka koostui jo aiemmin nähdystä kaupunginmuseon näyttelystä *Stadin sauna*, sekä Rakennustaiteen museon näyttelystä *Sauna*. Snellmanin juhlavuoteen kaupunginmuseo osallistui näyttelyllä *J.V. Snellman 1806–1881*.²⁵⁶

---

²⁴⁹ Helsingin kaupunginmuseo 1981, E 3f: 13–14.

²⁵⁰ Helsingin kaupunginmuseo 1982, E 3f: 3.

²⁵¹ Kuvat näyttelystä *Asunto kaikilla mukavuuksilla*.

²⁵² Helsingin kaupunginmuseo 1982, E 3f:4, 14–15.

²⁵³ Kuvat näyttelystä *Helsinki, jota ei rakennettu*.

²⁵⁴ Helsingin kaupunginmuseo 1982, E 3f:4.

²⁵⁵ Kuvat näyttelystä *Vanhoja pitsejä*.

²⁵⁶ Helsingin kaupunginmuseo 1982, E 3f:14–15.

Vuonna 1982 järjestettiin jälleen useita pienempiä näyttelyitä, joiden lisäksi järjestettiin yksi suurempi näyttely, *Puku 1750–1950* (kuva 11). Näyttely esitteli museon kokoelmiin kuuluvia miesten, naisten ja lasten pukuja kahdelta vuosisadalta, ja sillä oli myös valtakunnallista merkitystä, koska herkkiä vaatetekstiilikokoelmia ei ollut aiemmin ollut juuri esillä. Näyttelyn yhteyteen oli valmistettu tästä syystä oma osionsa, joka esitteli tekstiilikonservoinnin mahdollisuuksia ja haasteita. Museonjohtaja Marja-Liisa Rönkkö kirjoitti näyttelyesitteessä: "Näyttelyn keskeisenä tehtävänä onkin tiedottaa juuri nyt tekstiilikonservaattorin työstä ja sen välttämättömyydestä, kun konservointiala Suomessa on voimakkaasti kehittymässä."²⁵⁷

Kuva 11. Vuonna 1982 järjestetty näyttely *Puku 1750–1950*, esitteli museon kokoelmiin kuuluvia pukuja kahdelta vuosisadalta. (Kuva: Jan Alanco / Helsingin kaupunginmuseo)

Tavanomaisesta poikkeavan näyttelystä teki aineiston lisäksi sen poikkeuksellisen pitkä avoinnaoloaika, toukokuusta vuoden loppuun saakka. Pitkä näyttelyaika mahdollisti laajempien kävijäryhmien tavoittamisen.²⁵⁸ Rakenteellisesti näyttely jakautui aikakausten

²⁵⁷ Helsingin kaupunginmuseo 1983, E 3f:2; *Puku 1750–1950* -näyttelyesite.

²⁵⁸ Helsingin kaupunginmuseo 1983, E 3f:2.

mukaan, noudattaen tyyliltään teemanäyttelyn näyttelykieltä. Puvut oli puettu mallinukkejen päälle, jotka oli asetettu esille osaksi Hakasalmen huvilan interiöörejä.²⁵⁹ Toinen tavanomaisesta poikennut näyttely oli metron saapumiseen liittynyt *Tupakkapellosta metrokseen*, joka järjestettiin yhdessä metrotoimiston kanssa ja asetettiin esille Asema-aukion Kompassitasanteen näyttelytilaan. Esillä oli metro-hankkeen aikana löydettyä arkeologista materiaalia.²⁶⁰

Vuoden aikana nähtiin lisäksi useita kaupungin erilaisia ympäristöjä esitelleitä näyttelyitä. Museo osallistui Sakari Pälsin juhlavuoteen näyttelyllä *Nähtyä ja näpättyä – Sakari Pälsin valokuvia Helsingistä*, joka nähtiin Hakasalmen huvilassa. Ruiskumestarin talolla olivat esillä näyttelyt *Pukin kortteli 1810–1910* ja *Kaupungin laitamilta, Rudolf Åkerblomin Helsinki*. Tuomarinkylän kartanossa puolestaan oli esillä taidenäyttely *Kartanoita Helsingissä*. Yhteistyössä Taideteollisen korkeakoulun valokuvaosaston kanssa järjestettiin Helsinki-halliin näyttely *Viiden pennin tullista pohjoiseen*, joka esitteli valokuvia Meilahdesta. Muusta aihepiiristä poiketen Tuomarinkylän museossa esiteltiin huonekassien historiaa näyttelyssä *Kukka ruukussa*. Keski-Suomen museosta oli lainassa näyttely *Aurore Hirnin höyhentaidetta*, joka oli esillä Ruiskumestarin talossa.²⁶¹

Vuodesta 1983 alkaen tavaksi muodostui järjestää vuosittain yksi laajempi erikoisnäyttely, ns. päänäyttely. Helsingin juhlaviikkojen yhteyteen sijoitetun näyttelyn aihe pyrittiin valitsemaan juhlaviikkojen yleiseen teemaan sopivaksi. Ensimmäisen päänäyttelyn aiheeksi valittiin 1920-luvun Helsinki, jota esiteltiin näyttelyssä *20' luku. Tuokiokuvia*. Näyttelyn teema sopi Ateneumin taidemuseossa esillä olleen ekspressionismi-näyttelyn ja Rakennustaiteen museon Bauhaus -teeman tueksi. Päänäyttelyn lisäksi Tuomarinkylän museossa oli esillä näyttely *Punainen tupa ja perunamaa*, joka esitteli Pasilan, Käpylän ja Ruskeasuon pienoismalleja. Museota pyrittiin tuomaan paremmin esille rakentamalla Kampin metroasemalle museon toimintaa ja sen rakennussuojelutyötä esittelevä pysyvä vitriini, johon asetettiin rakennussuojeluteemaan liittyen esille kaakeliuuneja. Perinteiset joulunäyttelyt olivat esillä Hakasalmen huvilassa, Tuomarinkylän museossa ja Ruiskumestarin talolla.²⁶²

---

²⁵⁹ Kuvat näyttelystä Puku 1750–1950.

²⁶⁰ Helsingin kaupunginmuseo 1983, E 3f:3.

²⁶¹ Helsingin kaupunginmuseo 1983, E 3f:12.

²⁶² Helsingin kaupunginmuseo 1984, E 3f:14.

1970- ja 1980-luvun taite, ja erityisesti 1980-luvun alku, on nähtävissä selkeänä muutosvaiheena museon erikoisnäyttelytoiminnassa. Toimintaan voi nähdä heijastuneen museoalalla yleisesti tapahtuneen muutoksen, jossa erikoisnäyttelyiden määrän sijaan alettiin entistä enemmän keskittyä näyttelyiden laatuun. Kaupunginmuseossa näyttelyiden määrää vähennettiin, ja tehtyjen näyttelyiden esilläoloaikaa pidennettiin. 1980-luvun alkuvuosina kävijämäärien tarkkailu museon ”menestyksen mittarina” herätti kritiikkiä. Myös erikoisnäyttelyiden järjestämiseen museon ulkopuolisissa tiloissa alettiin suhtautua kriittisemmin, niiden ”verottaessa kohtuuttomasti museon voimavaroja”.²⁶³

Näyttelytoimintaan liittyen oli herännyt ajatus, että kootuista näyttelyistä haluttaisiin jättävän jäljelle jotakin niiden päättymisen jälkeenkin. Tämä tarkoitti käytännössä näyttelyjulkaisuihin panostamista.²⁶⁴ Yleisesti ottaen museon julkaisutoiminta oli ollut koko museotoiminnan ajan melko hiljaista. Julkaisut olivat keskittyneet lähinnä perus- ja erikoisnäyttelyistä laadittuihin oppaisiin. Tilannetta korjaamaan oli perustettu vuonna 1976 museon vuosikirja Narinkka.²⁶⁵ Vuosikymmenen vaihteesta alkaen näyttely- ja muiden julkaisujen määrä lisääntyi²⁶⁶.

Marja-Liisa Rönkön johtajakauden ensimmäisinä vuosina näyttelyissä jatkettiin Peltosen aikana aloitettuja teemoja, joihin kuuluivat muun muassa lasten ja ympäristön huomioiminen. Aiheita näyttelyihin nousi runsaasti myös museon omista kokoelmista. Ensimmäisten vuosien voi nähdä olleen näyttelytoiminnan kannalta vakiinnuttamisen ja vakauttamisen aikaa. Toimintaan etsittiin uusia, pitkällä tähtäimellä kestäviä toimintamalleja.

---

²⁶³ Helsingin kaupunginmuseo 1984, E 3f:2-3.

²⁶⁴ Rönkkö 2016, haastattelu.

²⁶⁵ Peltonen 1976, 3.

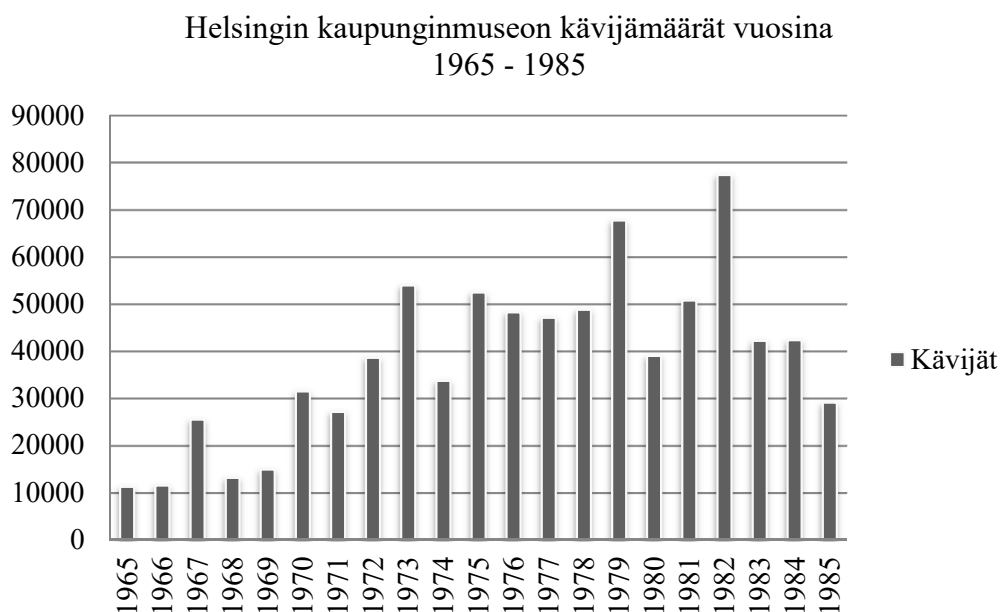
²⁶⁶ Esim. Helsingin kaupunginmuseo 1980, E 3f:3.

5 Näyttelyanalyysi

Edellisessä luvussa kuvailin museon näyttelyhistoriaa kronologisesti edeten, kiinnittäen samalla huomiota myös näyttelyiden rakenteeseen ja näyttelykieleen. Seuraavissa alaluvuissa keskityn näyttelyiden analysoimiseen erilaisista näkökulmista. Aluksi pohdin näyttelyihin liittynyttä suhtautumista kävijämäärien ja lehdistökommenttien valossa. Sen jälkeen keskityn näyttelyiden rakenteiden ja näyttelykielen, sekä näyttelyiden aiheiden tarkasteluun. Syvennän analyysia pohtimalla museoammattilaisten asemaa, sekä heidän ajatuksiaan näyttelyiden takana. Luvun lopussa keskityn vastaamaan kysymykseen siitä, millainen on ollut näyttelyiden suhde niitä ympäröivään yhteiskuntaan ja museokenttään.

5.1 Näyttelyiden herättämän mielenkiinnon arviointi

Näyttelyiden herättämän mielenkiinnon tarkasteleminen antaa jonkinlaisia viitteitä siitä, kuinka näyttelyihin on suhtauduttu, ja millainen on ollut niiden asema yleisessä keskustelussa. Näyttelyiden herättämää mielenkiintoa on kuitenkin haastavaa arvioida jälkikäteen. Jonkinlaisen kuvan näyttelyiden herättämästä mielenkiinnosta voi saada lehtiartikkeleista ja museon kävijämääriä tarkastelemalla. Tutkielmaani varten olen tutustunut Helsingin sanomien ja Ilta-Sanomien menneisiin vuosikertoihin löytääkseni näyttelyihin liittyviä mainintoja. Kokonaiskävijämäärät olen koonnut museon toimintakertomuksista. Kävijämäärät vuosina 1965–1985 on esitetty kaaviossa 3. Kokoamani kaavio ulottuu myös hieman tutkimusajanjakson ulkopuolelle, jolloin on mahdollista havaita tilanne ennen erikoisnäyttelytoiminnan käynnistymistä, ja erikoisnäyttelytoiminnassa tehtyjen uusien linjausten jälkeen. Museon kokonaiskävijämäärien lisäksi käytössäni on ollut kävijämääriä joistakin yksittäisistä näyttelyistä. Kävijämäärien tarkastelussa olen pyrkinyt huomioimaan niihin liittyvän mahdollisen epätarkkuuden. Ongelmallisia ovat erityisesti museon ulkopuolisissa tiloissa järjestetyt näyttelyt, joiden todellisten näyttelyvieraiden määrää on vaikea arvioida.

Kaavio 2. Museon kävijämäärät²⁶⁷

Ensimmäisen huipun museon kävijämäärissä voi nähdä vuonna 1967. Tuolloin järjestettiin museon ensimmäinen varsinainen erikoisnäyttely *Helsinki Suomen itsenäistyessä*. Näyttely oli esillä Stockmannin näyttelyhallissa ja keräsi yhteensä 13 603 kävijää. Kävijämäärä oli poikkeuksellisen suuri huomioiden, että edellisinä vuosina museon koko vuoden kävijämäärät olivat olleet 11 000–12 000 kävijää. Myös kävijämäärissä huomattavan seuraavan huipun, vuoden 1970, voi ajatella liittyvän erikoisnäyttelytoimintaan. Silloin esillä oli näyttely *Tavataan Espiksellä*, joka pystytettiin edellisen näyttelyn tapaan Stockmannin näyttelyhalliin. Tämä näyttely keräsi 15 500 kävijää. Toimintakertomuksessa vuoden kokonaiskävijämäärää luonnehditaan ”ennätykselliseksi”. Kävijämäärän katsottiin olleen seurausta museon entistä paremmista mahdollisuuksista luoda vaihtuvia esitelyitä, erityisesti juuri erikoisnäyttelyiden muodossa.²⁶⁸ Kuten mainitsin, museon ulkopuolissa tiloissa järjestettyjen näyttelyiden todellista kävijämäärää on lukumääräisesti vaikea arvioida. Näyttelyiden voi kuitenkin nähdä herättäneen kiinnostusta. Leena Maunula kirjoitti näyttelystä *Tavataan Espiksellä* Helsingin sanomien kulttuurisivuilla:

Helsingin kaupunginmuseo on kaikesta päättäen osunut oikeaan näyttelyssään Tavataan Espiksellä – harvoinhan näyttelyissä on suorastaan tungosta niin kuin nyt Stockmannin

²⁶⁷ Lähteenä ovat toimineet Helsingin kaupunginmuseon toimintakertomukset vuosilta 1965–1985.

²⁶⁸ Helsingin kaupunginmuseo 1971, 1-2.

näyttelyhallissa ja vielä vilkkaasti kantaaottavaa yleisöä. Kaupunki tietysti kiinnostaa kaupunkilaisia ja näyttely vanhasta Espasta on hyvä muistutus siitä, millaista Helsingissä voisi olla.²⁶⁹

1970-luvun alussa suurempien kävijämäärien taustalla nähtiin olleen monipuolistuneen näyttelytarjonnan lisäksi sen, että museo oli pystynyt tuomaan toimintaansa yhä paremmin esille. Esimerkiksi kouluryhmien vierailut näyttelyissä olivat lisääntyneet, ja näyttelytoiminnan lisäksi myös muita museon palveluita osattiin hyödyntää entistä paremmin.²⁷⁰ Kävijämäärien kannalta tietynlaisina ”huippuvuosina” voi nähdä vuosien 1967 ja 1970 lisäksi vuodet 1973, 1979 ja 1982. Vuoden 1973 kohonneen kävijämäärän taustalla oli runsaasti mielenkiintoa herättänyt ensimmäinen lastennäyttely, *Olga & Oskar*. Näyttely keräsi esillä ollessaan (13.9.–7.10.1973) yhteensä yli 14 000 kävijää.²⁷¹ Näyttely nostettiin esille Helsingin sanomissa sen avauduttua, ja vielä uudelleen näyttelyn viimeisellä avoinnaoloviikolla. Lehdessä näyttelyä ”suositeltiin sydämellisesti” ja todettiin museon ottaneen lapsiyleisön huomioon ”mainiolla tavalla”²⁷². Jälkimmäisessä artikkelissa näyttelyn mainittiin saavuttaneen ”tavattoman suosion”.²⁷³ Ilta-Sanomien uutisoi näyttelyn päätyttyä sen saavuttaneen ”suurmenestyksen”²⁷⁴.

Edellä mainittujen *Helsinki Suomen itsenäistyessä*, *Tavataan Espiksellä* ja *Olga & Oskar* näyttelyiden lisäksi erikoisnäyttelyistä kävijämäärien perusteella suosituimmiksi nousivat vuonna 1972 järjestetty *Suomalaista hopeaa kautta aikojen* (10 500 kävijää), vuonna 1978 järjestetty *Tsaarinajan kuvia* (27 750 kävijää) ja vuonna 1982 järjestetty *Puku 1750–1950* (26 850 kävijää)²⁷⁵. Näistä näyttelyistä erityisesti viimeisin näkyy selkeänä huippuna myös kokonaiskävijämäärissä. Näyttelyiden *Puku 1750–1950* ja *Tsaarinajan kuvia* kohdalla on huomioitava, että näyttelyt olivat esillä tavanomaista kauemmin.

Lehtiartikkeleiden perusteella näyttelyiden *Puku 1750–1950*, *Tsaarinajan kuvia* ja *Suomalaista hopeaa kautta aikojen* suosiota on vaikeaa arvioida. Näyttelyyn *Suomalaista hopeaa kautta aikojen* liittyen kirjoitetun artikkelin ensimmäisistä lauseista voi tosin ais-

---

²⁶⁹ Maunula 1970, 28.

²⁷⁰ Helsingin kaupunginmuseo 1972, 1.

²⁷¹ Helsingin kaupunginmuseo 1974, 1.

²⁷² Laine 1973, 12.

²⁷³ Valkonen 1973, 18.

²⁷⁴ Ilta-Sanomien 1973, 14.

²⁷⁵ Helsingin kaupunginmuseo 1984, E 3f:2, 17.

tia selityksen näyttelyn saavuttamalle suosiolle. ”Kaupunginmuseon näyttely Suomalaista hopeaa kautta aikojen on harvinainen tapaus. Vuosikymmeniin eivät asianharrastajatkaan ole nähneet yhdellä koolla yhtä mittavaa kotimaisen hopean historiallista kokoelmaa”²⁷⁶, artikkelissa kirjoitettiin. Tämän kaltaisen uutisoinnin voi ajatella lisänneen näyttelyyn liittynyttä kiinnostusta. Näyttelyyn *Tsaarinajan kuvia* liittyen en löytänyt erillistä artikkelia, ainoastaan mainintoja näyttelypalstoilla. Näyttelyn voi kuitenkin ajatella herättäneen mielenkiintoa tavallisesta näyttelyohjelmistosta poikenneen aiheensa vuoksi. Näyttely *Puku 1750–1950* oli huomioitu ainakin Ilta-Sanomissa, jossa sitä käsiteltiin useita kuvia sisältäneessä artikkelissa. Esille tuotiin, että näyttelyn esittelemää aineistoa oli ollut museoissa nähtävissä vain harvoin.²⁷⁷ Myös tämän näyttelyn kohdalla sen herättämän kiinnostuksen voikin ajatella olleen seurausta ensisijaisesti näyttelyn tavanomaisesta poikenneesta näyttelyaiheesta.

Taulukossa esitetyissä kävijämäärissä on huomioitu myös museon ulkopuolisissa tiloissa kiertäneet näyttelyt, sekä näyttelyt, jotka ovat olleet esillä jossain toisessa museossa. Tämä nostaa joidenkin vuosien, kuten vuoden 1979, kävijämäärät poikkeuksellisen korkeiksi. Vuoden 1979 korkean kävijämäärän taustalla voi nähdä kaupunginkirjaston sivuosastoissa kiertäneet edellisvuosien näyttelyt *Katajanokan kärki syksyllä 1977* ja *Carl Ludvig Engel pääkaupungin rakentajana*, joissa kävi toimintakertomuksen mukaan yhteensä 29 300 kävijää. Kävijämäärässä on huomioitu myös Keski-Suomen museossa lainassa ollut näyttely *Leikki elää – lelu muuttuu*, joka keräsi 9736 kävijää.²⁷⁸ Kiertonäyttelyt kasvattivat kokonaiskävijämäärää, mutta eivät vaikuttaneet ainakaan suoraan museon omien toimipisteiden kävijämääriin.

Myös pienempiä kävijämääriä keränneitä näyttelyitä nostettiin esille lehdistössä säännöllisesti. ”Toimeliaaksi” mainitun kaupunginmuseon ”hauskaksi ja havainnolliseksi” kehitetty näyttely *Terveisiä Helsingistä* huomioitiin Helsingin sanomissa *Olga & Oskar* näyttelyn vanavedessä²⁷⁹. *Leikki elää – lelu muuttuu* sai Helsingin sanomissa positiivisen vastaanoton. ”Entisajan nukkekodit on kyllä paljon ihanampia kuin nykyiset! [...] Ja ihanaa oli muutenkin neljän pikkutyön mielestä Helsingin kaupunginmuseon lelu näyttelyssä,

---

²⁷⁶ Maunula 1972, 33.

²⁷⁷ Ahola 1982, 11.

²⁷⁸ Helsingin kaupunginmuseo 1980, E 3f:11, 13.

²⁷⁹ Maunula 1973, 23.

vaikka nukkekodit kiinnostivat ystävyksiä eniten²⁸⁰, lehdessä kirjoitettiin. Metro-hankkeen aikana löytynyttä esineistöä esitellyt *Tupakkapellosta metroksi* nostettiin esille Ilta-Sanomissa, ilmeisesti osana muuta hankkeeseen liittynyttä uutisointia²⁸¹.

Näyttelyitä vain kävijämäärien tai lehdistökommenttien valossa tarkasteltaessa jotkin museotoiminnan kannalta keskeiset näyttelyt voivat jäädä huomiotta. Esimerkiksi näyttely *Muovikassi* ei kerännyt poikkeuksellisen suurta kävijämäärää. Se huomioitiin kyllä lehdistössä, mutta arvioista on huomattavissa, että näyttelyaihe herätti ihmetystä. Helsingin sanomien näyttelyarvostelussa näyttelyaihe nähtiin ”nokkelana” ja jokaista kaupunkilaista koskettavana. Arvostelussa kuitenkin tuotiin esille, ettei näyttely ollut kovinkaan laaja, ja muovikassi aiheena saattoi ”äkkiseltään oudoksuttaa”.²⁸² Myös Ilta-Sanomien otsikoi näyttelyä käsittelevän artikkelinsa hieman epäilevään sävyyn. ”Muovikassiko museotavaraa?”, kysyi otsikko. Itse artikkeli kuitenkin esitteli näyttelyä neutraaliin sävyyn.²⁸³ Herättämästään kummastuksesta huolimatta näyttelyn voi nähdä yhtenä tutkimusajanjakson merkityksellisimpänä.

Näyttelyiden herättämän mielenkiinnon arviointiin liittyy joitakin haasteita. Kysymykset kävijämäärien luotettavuudesta ja yksittäisten lehdistökommenttien yleistettävyydestä on huomioitava tehtyjen havaintojen luotettavuutta pohdittaessa. Kävijämääriä ja lehdistökommentteja tarkasteltaessa muodostuu kuitenkin kuva, että erikoisnäyttelyt toimivat erityisesti 1970-luvun alussa tärkeänä kanavana ihmisten mielenkiinnon herättämiseksi museota, ja kaupungin menneisyyttä kohtaan. Samalla, kun parannettiin museon tunnettavuutta, myös arvostuksen museotyötä kohtaan voi ajatella kasvaneen. Tarkastelun haasteista huolimatta voidaan kävijämäärien ja lehdistökommenttien perusteella todeta ihmisten mielenkiinnon museota kohtaan lisääntyneen erikoisnäyttelyiden myötä.

---

²⁸⁰ Palosaari 1978, 14.

²⁸¹ Ilta-Sanomien 1982, 4.

²⁸² Maunula 1976, 26.

²⁸³ Koskiniemi 1976, 19.

5.2 Näyttelyiden rakenne ja näyttelykieli

Lähestyin neljännessä luvussa yksittäisten näyttelyiden rakenteita ja näyttelykieliä Ågrenin ja Carlssonin vuonna 1982 tekemän luokituksen, sekä Ågrenin vuonna 1995 tekemän uuden luokituksen avulla. Näyttelyitä tarkasteltaessa osoittautui, että tutkimusajanjaksoilla on nähtävissä yksi selkeästi hallitseva tyyppi, teemanäyttely. Tämänkin ryhmän sisällä on kuitenkin nähtävissä eroavaisuuksia, ja monet näyttelyistä muistuttavat näyttelykieltään useampaa tyyppiä. Seuraavissa kappaleissa käsittelen näyttelyiden näyttelykieltä pienemmistä osista muodostuvana kokonaisuutena, sekä suhteessa ajankohdan yleisiin esitystapoihin. Koska tämän tutkimuksen puitteissa ei ole ollut mahdollista tutustua muiden museoiden menneistä näyttelyistä säilyneihin näyttelyaineistoihin, näyttelyiden rakenteen vertailussa keskitytään ensisijaisesti kaupunginmuseon näyttelyiden keskinäiseen vertailuun, sekä niissä ilmenevien yleispiirteiden hahmottamiseen.

Teemanäyttely on ollut selkeästi käytetyin näyttelytyyppi. Tällaisia näyttelyitä on järjestetty sekä museon omissa että ulkopuolissa näyttelytiloissa. Teemanäyttelyissä objektit on jaettu tiettyjen teemojen mukaan kuvaamaan jotakin tiettyä aihetta tai ilmiötä. Näyttelyn teema saattoi olla esimerkiksi jokin ajankohtainen aihe, kaupungin rakennettu ympäristö, tai historiallinen tapahtuma. Teemanäyttelyiden ryhmästä on mahdollista muodostaa joitakin samankaltaisten näyttelyiden ryhmiä. Yhden selkeän ryhmän muodostavat muuttuvaa kaupunkia ja sen ilmiöitä kuvanneet näyttelyt, jotka perustuivat pääosin museon tekemään tai tilaamaan dokumentointityöhön. Näyttelyiden lähtökohtana toimi kuva-aineisto, joka oli jaoteltu kohdetta kuvaaviin teemakokonaisuuksiin. Näyttelyiden perusrakenteet koostuivat yksinkertaisista, otsikoiduista näyttelypaneeleista, jotka sisälsivät kuvia ja tekstiä. Tällaisia näyttelyitä olivat esimerkiksi Jugendsalissa järjestetyt näyttelyt *Oletko huomannut?* ja *Terveisiä Helsingistä* (kuvassa 12). Samankaltaisia näyttelyitä järjestettiin myös museon omissa tiloissa. Näyttelyissä korostui kuva-aineiston välittämät visuaaliset viestit ja niiden tietoarvo, eivät niinkään museoesineiden konkreettinen muoto tai autenttisuus.

Oman kokonaisuutensa muodostavat lavastuksellisia elementtejä sisältäneet näyttelyt, joista keskeisimmiksi muodostuvat kaupungin yhteisiä, historiallisesti merkittäviä ulkotiloja esitelleet näyttelyt *Tavataan Espiksellä* ja *Kauppatori silloin*, jotka muistuttivat rakenteeltaan huomattavasti toisiaan. Molemmissa näyttelyissä peruselementteinä olivat

valokuvat, julkisivupiirroksiset, erilaiset muut kuva-aineistot ja tekstit. Tilaa oli elävöitetty lavastusten kaltaisilla puisto-, tai vastaavasti toriasetelmilla. *Tavataan Espiksellä* sai luultavasti myös erilaisia esitysmuotoja sen ollessa esillä useammassa näyttelytilassa, kuten Esplanadien näyteikkunoissa Helsinki-päivän viikolla vuonna 1973. Näyttelyiden piirteiden voi nähdä muistuttaneen kulttuurihistoriallisille näyttelyille tyypillisiä interiööri- ja ulkotilakuvaelmia. Museaalista kuvaelmista ne erotti kuitenkin se, että niiden pääasiallisena tehtävänä voi nähdä olleen nimenomaan tilan elävöittämisen, ja eräänlaisina lavasteina toimimisen.

Kuva 12. Näyttely *Terveisiä Helsingistä* oli esillä Jugendsalissa vuonna 1973. (Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo)

Osa teemanäyttelyistä nojasi vahvasti museon kokoelmien esittelyyn, ja esineet olivat niiden rakenteessa keskiössä. Tällaisia olivat esimerkiksi 1980-luvun alussa järjestetyt *Puku 1750–1950* ja *Pitsinäyttely*. Tuomarinkylän museossa järjestetty *Pitsinäyttely* oli rakenteeltaan yksinkertainen ja perustui vitriiniesittelyihin. Hakasalmen huvilassa esillä ollut *Puku 1750–1950* sen sijaan hyödynsi näyttelytilaa monipuolisemmin. Nämä näyttelyt perustuivat nimenomaan museon esinekokoelmiin. Useissa näyttelyissä kuvakokoelmat olivat vähintään yhtä suuressa asemassa, kuin esineetkin. Esimerkiksi näyttelyssä *Polskis – Helsingin uimarannat 1761–1961* oli esillä sekä esineitä että kuva-aineistoa. Myös Helsinki-hallissa esillä ollut näyttely *Asunto kaikilla mukavuuksilla* perustui museon kokoelmiin yhdistäen kuvia, esineitä ja tekstejä. Näyttelyiden rakenteet erosivat toisistaan, mutta

niiden johtoajatus oli sama, museon kokoelmien esittely. Näiden näyttelyiden voi nähdä edustaneen sekä sisällöltään että rakenteiltaan kulttuurihistoriallisille museoille tyypillisiä esitystapoja, joihin kuuluivat vitriiniesittelyt, kuvasuurennot, ja esineitä selventäneet tekstit.

Näyttelyn *Muovikassi* voi nähdä noudattaneen perusrakenteeltaan teemanäyttelyn esitystapaa. Toisaalta näyttely erosi kuitenkin merkittävästi asettelultaan aiemmista näyttelyistä. Näyttelyn kollaasinomaiset asetelmat tuovat mieleen kauppojen mainoksissa ja näyteikkunoissa nähdyt asetelmat. Kauppojen näyteikkunoista kielensä lainaavaa esitystapaa oli käytetty Ruotsissa ainakin Nordiska museetissa jo 1930-luvulla²⁸⁴. Näyttelyistä säilyneiden kuvien perusteella kaupunginmuseon näyttelyissä tuollaista esitystapaa ei ollut aiemmin käytetty. Myös näyttelyssä *Muovikassi* se sekoittui muihin esitystapoihin. Muovikassit eivät myöskään olleet konkreettisesti ”näyteikkunassa”, eli vitriinissä, vaan ripustettuina näyttelypaneeleihin.

Museon näyttelyissä on huomattavissa myös kontekstuaalisen näyttelyn piirteitä, jotka yleensä yhdistyivät muihin näyttelytyyppeihin. Kontekstuaalisen näyttelyn piirteitä on nähtävissä esimerkiksi näyttelyissä *Käsityötä ja pienteollisuutta* ja *Olga & Oskar*. Kontekstuaalisuus ilmeni näyttelyiden osaksi liitettynä museaalisisina esityksinä, jotka kuvasivat sekä sisä- että ulkotiloja. Ulkotilojen kuvaamisessa käytettiin apuna esimerkiksi valokuvasuurennot ja ulkoa tuotuja elementtejä, kuten hiekkaa. Tällaiset interiööri- ja ulkotilakuvaelmat ovat olleet yksi suomalaisten kulttuurihistoriallisten museoiden tyypillisimmistä esitystavoista jo 1900-luvun alkupuolelta saakka.

Oman mielenkiintoisen näyttelyryhmänsä muodostavat pedagogisen näkökulman sisältäneet lapsille suunnatut näyttelyt *Olga & Oskar*, *Ympäristömme* ja *Leikki elää – lelu muuttuu*. Näistä kaksi ensimmäistä sisälsivät kertovan näyttelyn piirteitä, ja niistä välittyi selkeä tarinallisuus. Näyttely *Leikki elää – lelu muuttuu* edusti rakenteeltaan teemanäyttelyä, vaikka myös sen voi nähdä poikenneen rakenteeltaan tyypillisistä vitriiniesittelyistä. Tarinallisuuden lisäksi *Olga & Oskar* -näyttely sisälsi piirteitä teema- ja kontekstuaalisesta näyttelystä. Ensimmäistä kertaa näyttelyssä pyrittiin selkeästi myös kävijöiden osallistamiseen. Näyttelyn voi nähdä olleen sisällöltään ja rakenteeltaan poikkeuksellisen moni-

---

²⁸⁴ Carlén 1990, 135–142.

puolinen suhteessa muihin tutkimusajanjakson näyttelyihin. Rakenteellisena yksityiskohdana *Olga & Oskar* -näyttelyssä käytettiin ensimmäistä kertaa pahvisia, valokuvasta leikattuja ja aidon kokoisia ihmishahmoja mallinukkejen sijaan (kuvassa 13). Sekä valokuva- että piirrettyjä hahmoja nähtiin tämän jälkeen ainakin näyttelyissä *Kauppatori silloin* ja *Helsingin muisto*.

Kuva 13. Kontekstuaalisuus ilmeni esimerkiksi Olgan huoneena vuonna 1973 nähdystä näyttelyssä *Olga & Oskar*. Olga oli huoneessa pahvisen hahmon muodossa. (Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo)

Näyttely *Ympäristömme* oli jo lähtöajatukseltaan erilainen kuin muut museon erikoisnäyttelyt, sillä se suunniteltiin kiertonäyttelyksi. Tästä syystä näyttelyn näyttelykieltä ei voi suoraan verrata muihin museon erikoisnäyttelyihin. Kiertonäyttelyn rakenne motivoi keronnallisuuteen keskittymiseen ja kaupunginmuseossa uudenlaisen, puhtaasti kertovan, näyttelytyypin rakentamiseen. Museoesineet ovat näyttelyissä yleensä keskeisessä asemassa. Näyttelyssä *Ympäristömme* ne kuitenkin hylättiin, tai asetettiin ainakin ”vaihtoehtoiseen” asemaan. Koska kiertonäyttelytoiminta oli Suomen kulttuurihistoriallisissa museoissa näyttelyn järjestämisen aikaan vasta alkamassa, voi näyttelyn ajatella edustaneen kulttuurihistoriallisissa museoissa vähemmän käytettyä esitystapaa.

Yksi tutkimusajanjaksolla käytetyistä näyttelymuodoista oli myös etikettinäyttely. Yksinkertaisimmillaan etikettinäyttelyt koostuivat huonetta kiertävistä taittavista näyttelypaneeleista, joihin aineisto oli kiinnitetty. Objektit oli ryhmitelty esimerkiksi aikakauden

tai esineryhmän mukaan. Objektiryhmiin saattoi liittyä lyhyet johdantotekstit, mutta varsinaiset esine- tai kuvatekstit olivat hyvin suppeita. Selkeä esimerkki tästä näyttelytyypistä on näyttely *Läkkiä*, joka esitteli läkkipeltisiä esineitä saman tyyppisiin esineryhmiin jaoteltuina. Myös esimerkiksi kokoelmien uushankintoja vuosina 1971 ja 1974 esitelleet näyttelyt voidaan katsoa tähän ryhmään kuuluviksi. Näyttelyt edustivat rakenteeltaan ja esittelytavaltaan museonäyttelyiden tyypillistä muotoa.

Läheisessä sidoksessa etikettinäyttelyn esittämistapaan voi nähdä olleen eristävän näyttelyn. Useimmat näistä näyttelyistä esittelivät aineistoa, joka olisi voinut olla esillä myös taide- tai taideteollisuusmuseossa. Aineistolla oli myös kulttuurihistoriallinen merkitys, mutta pelkistetty esitystapa korosti niiden esteettisiä ominaisuuksia. Objektit oli asetettu esille pelkistetysti joko yhtenä kokonaisuutena, tai erilaisiin kokonaisuuksiin jaettuina. Kuva-aineistoa esiteltäessä kuvat oli voitu asettaa omiin ”kehyksiinsä”, jokainen kuva omalle paneelilleen. Esimerkiksi eri aikakausien hopeaesineitä esitelty näyttely *Suomalaista hopeaa kautta aikojen*, sekä näyttelyt *Magnus von Wright Helsingin kuvaajana, Helsinkiä grafiikanlehdillä* (kuvassa 14) ja *Tsaarinajan kuvia* voidaan nähdä esimerkkeinä tästä näyttelytyypistä.

Kuva 14. Vuonna 1972 järjestetty näyttely *Helsinkiä grafiikanlehdillä* edusti rakenteeltaan eristävää näyttelyä. (Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo)

Monien tutkimusajanjaksolla järjestettyjen erikoisnäyttelyiden voi ajatella vastanneen rakenteeltaan tyypillisiä kulttuurihistoriallisten museoiden näyttelyitä. Näyttelyitä tarkasteltaessa nousee kuitenkin esille, että erikoisnäyttelyiden rakenteissa huomioitiin ajankohdan ihanteet. Yleisesti näyttelyiden asettelu oli melko väljää. Esityskeinona käytettiin paljon valokuvasuurenoksia, joiden avulla muodostettiin esimerkiksi erilaisia taustamaisemia. Näyttelyihin liittyvä tekstimäärä oli yleensä melko suppea, ja näyttelyiden sisältöjä tuotiin esille esimerkiksi erillisten esitelehtisten ja diakuvaesitysten avulla. Tutkmani kuva-aineiston ja näyttelyistä säilyneen muun materiaalin perusteella suuren osan näyttelyistä voi nähdä noudattaneen teemanäyttelyn perusrakennetta, johon voitiin yhdistää muita erilaisia esitystapoja. Teemanäyttelyn rakenteen voikin nähdä soveltuneen erityisen hyvin erikoisnäyttelyiden järjestämiseen, niiden keskittyessä usein jonkin rajatun teeman esittelyyn. Näyttelyryhmän sisällä on mielestäni myös joitakin omia osaryhmiään, jotka voidaan koota kokonaisuuksiksi yksityiskohtaisempien piirteiden avulla. Oman ryhmänsä muodostivat muun muassa erilaisia lavastuksellisia asetelmia sisältäneet näyttelyt, sekä erilaisia museaalisia interiööri- ja ulkotilakuvaelmia hyödyntäneet näyttelyt.

Myös etikettinäyttelyiden voi nähdä edustaneen rakenteeltaan ja esitystavaltaan tyypillisiä museonäyttelyitä. Eristävät näyttelyt taas lähestyivät taide- ja taideteollisuusmuseoiden esitystapaa ja olivat rakenteeltaan objektien esteettisiä ominaisuuksia korostavia. Etikettinäyttelyt ja eristävät näyttelyt muodostuivat 1970-luvun alkupuolella museon erikoisnäyttelyissä yleisesti käytetyiksi näyttelytyypeiksi. Uudenlaisia esitystapojakin kehitettiin aktiivisesti. Erityisen hyvin tämä näkyi näyttelyissä *Muovikassi*, *Olga & Oskar* ja *Ympäristömme*. Näyttely *Muovikassi* edusti kaupunginmuseossa aiemmin näkemätöntä esitystapaa, yhdistäessään teemanäyttelyn rakenteeseen uudenlaisia, näyteikkunaa muistuttaneita piirteitä. Pedagoginen ja kertova lähestymistapa tuli museon näyttelyihin *Olga & Oskar* näyttelyn myötä. Kiertonäyttelyksi rakennettu *Ympäristömme* edusti erilaisten lähtökohtiensa kautta muodostunutta täysin kertovaa näyttelykieltä.

Tekemäni tarkastelun perusteella esitän, että kaupunginmuseon näyttelyissä on nähtävissä kahdeksan erilaista näyttelykielellistä ryhmää. Ryhmistä kaksi ensimmäistä noudattavat Ågrenin ja Carlssonin (1982) ja Ågrenin (1995) luokituksen mukaisia ryhmiä. Teemanäyttelyllä viitataan Ågrenin ja Carlssonin määrittelemään teemanäyttelyyn. Näyttelyryhmät ovat seuraavat:

1. *Etikettinäyttelyt*, joissa esineet on esitetty pelkistetyksi, esimerkiksi esineryhmän perusteella jaettuna, ja nimetty lyhyillä teksteillä.
2. *Eristävät näyttelyt*, joissa yksinkertaisella esittelyllä on korostettu esineiden esteettisiä ominaisuuksia.
3. *Kontekstuaaliset teemanäyttelyt*, joissa teemanäyttelyitä on monipuolistettu museaalisilla kokonaisuuksilla, kuten interiööreillä.
4. *Esinekeskeiset teemanäyttelyt*, joissa esineet on nostettu esityksen keskiöön, ja jaettu teemallisiin kokonaisuuksiin.
5. *Muuttuvaa kaupunkia kuvaavat teemanäyttelyt*, joissa korostui valokuva-aineistot, sekä dokumentointi- ja tutkimustyössä esiin tulleet teemat.
6. *Lavastukselliset teemanäyttelyt*, joissa teemanäyttelyitä on elävöitetty erilaisin eimuseaalisin kuvaelmin.
7. *Näyteikkunamaista esitystapaa hyödyntävä(t) teemanäyttely(t)*, joissa asettelu on jäljitellyt kaupoissa käytettyä esitystapaa.
8. *Pedagogiset näyttelyt*, joissa erilaisia esitystapoja hyödyntäen on muodostettu opettava kokonaisuus.

Carlén esitti tutkimuksessaan näyttelykielen olevan jotain abstraktimpaa, jotakin, joka erottaa näyttelyiden rakentajat toisistaan. Carlénin ajatukseen pohjautuen näyttelyryhmistä neljän ensimmäisen voi nähdä olevan luonteeltaan yleisempiä. Vaikka näissäkin näyttelyissä voi ajatella näkyneen tekijöiden kädenjäljen, ne ovat abstraktilta sisällöltään suppeampia. Neljän jälkimmäisen ryhmän, näyttelyryhmien 5–8 voi nähdä sisällöltään ja esitystavaltaan kuvastavan selkeämmin juuri kaupunginmuseon näyttelyiden ominaispiirteiksi nähtäviä rakenteita. Muuttuvaa kaupunkia kuvanneet näyttelyt olivat keskeisessä asemassa koko tutkimusajanjakson ajan. Niiden näyttelykieli oli sinänsä hyvin pelkistetty, mutta niiden vahva painotus kuva-aineistoihin, ja näyttelyaiheen ohjaama asettelu tekivät niiden näyttelykielestä omanlaisensa. Lavastukselliset teemanäyttelyt kuvaavat mielestäni tavoitetta, jossa näyttelyistä pyrittiin tekemään kiinnostavia ja helpommin lähestyttäviä. Näyttelyiden käyttämät esitystavat eivät olleet sinänsä uusia, mutta näyttelyn muodon takana ollut ajatusmalli teki niistä kaupunginmuseolle tyypillisiä. Lavastusten esittämät tutut maisemat ja esineet toivat näyttelyt lähemmäksi katsojaa. *Muovikassi* näyttelyssä esille tullut näyteikkunamaisuus toi esille tavoitteen etäännyä perinteisestä näyttelyrakenteesta. Tämän voi nähdä olleen yksi näyttelyiden tavoitteista 1970-luvun

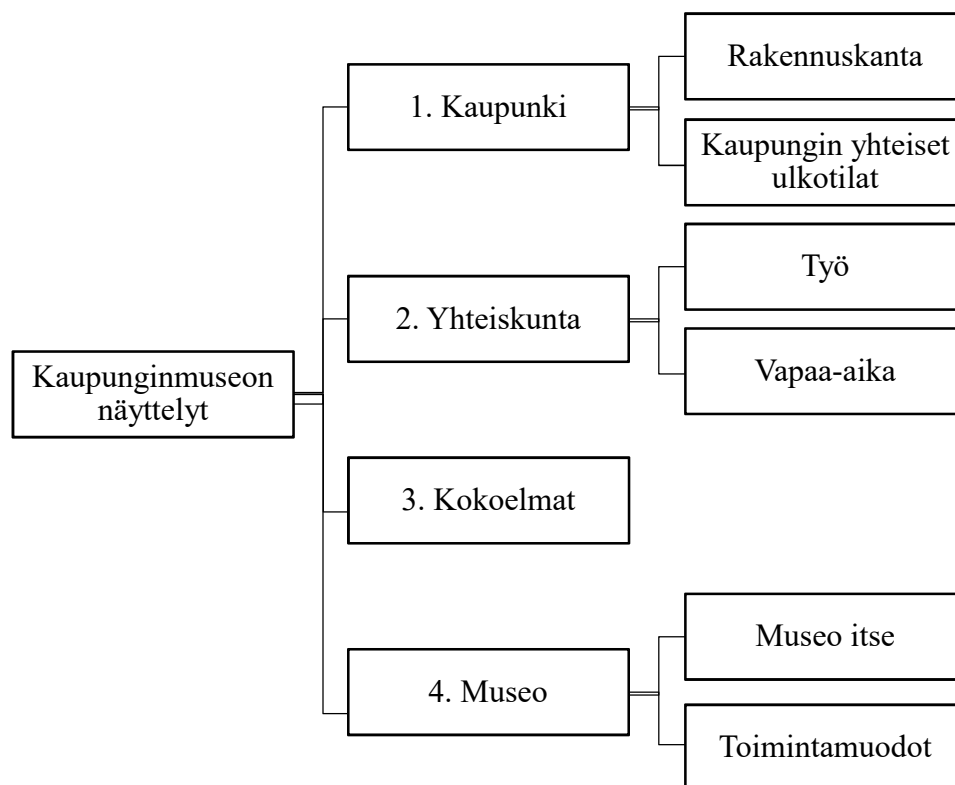
aikana. Ehkä tutkimusajanjakson merkittävimpänä näyttelynä esiin nousee *Olga & Oskar*, ja sen kuvastama uusi, pedagogiaan nojannut näyttelykieli. Näyttelyn rakenne ja sisältö kuvastavat mielestäni hyvin ajanjaksolla vallinnutta ilmapiiriä, jossa uusiin esitystapoihin suhtauduttiin avoimesti ja kokeillen.

5.3 Näyttelyiden nimien ja aiheiden analyysi

Näyttelyiden nimiä ja aiheita tarkastelemalla tavoitteenani on muodostaa kokonaiskuva näyttelyiden teemoista. Kaupunginmuseon näyttelyitä tarkasteltaessa voi huomata näyttelyiden aiheilla olleen neljä pääasiallista lähtökohtaa. Näistä yleisimmin käytetyt lähtökohdat olivat kokoelmat ja tutkimukset. Kolmantena lähtökohtana toimivat vuodenaajat ja juhlat, neljäntenä lähtökohtana pedagogia. Tutkimuslähtöisillä näyttelyillä tarkoitan näyttelyitä, jotka esimerkiksi rakennussuojeluun liittyen esittelivät museon dokumentointityössä kertynyttä aineistoa. Usein aineiston keräämisen taustalla näytti olleen muuttuva kaupunki, tai jokin sen ilmiö. Joissain muissakin näyttelyissä on mahdollista huomata ilmiölähtöistä ajattelua. Esimerkiksi näyttely *Muovikassi* oli kuva esineryhmästä, mutta samalla sen taustalla oli abstraktimpi ajatus nykyhetken katoavaisuudesta ja nykydokumentoinnin tarpeesta. Puhtaasti ilmiölähtöisiä näyttelyitä ei tutkimusajanjaksolla kuitenkaan järjestetty.

Kokoelmalähtöiset näyttelyt voi nähdä näyttelytoiminnan perusmuotona. Tällaisia näyttelyitä olivat esimerkiksi näyttelyt *Läkkiä* ja *Viuhkoja viime vuosisadalta*. Myös erilaiset vuodenvuorokierrot ja juhlavuosiin liittyneet näyttelyt ovat olleet perinteisiä näyttelyteemoja. Pedagogiset näyttelyt olivat lapsille suunnattuja näyttelyitä. Näyttelyryhmään kuuluvat näyttelyt *Olga & Oskar*, *Leikki elää – lelu muuttuu* ja *Ympäristömme*. Tutkimuslähtöisinä voidaan nähdä ainakin näyttelyt *Helsinki -71*, *Terveisiä Helsingistä*, *Oletko huomannut?*, *Pakilaa ja sen asukkaita*, *Pasilan konepaja*, *Pasila – kylä kaupungissa*, *Katajanokan kärki syksyllä 1977* ja *Tupakkapellosta metroksi*. Viimeistä lukuun ottamatta edellä mainitut tutkimuslähtöiset näyttelyt järjestettiin Peltosen johtajakaudella, ja ne perustuivat osittain tai kokonaan muuttuvaan kaupunkiin liittyneeseen aineistoon. Näyttely *Tupakkapellosta metroksi* esitteli metro -projektin aikana kertynyttä arkeologista materiaalia, ja se järjestettiin Rönkön johtajakaudella.

Näyttelyiden lähtökohtiin perustuvan luokittelun lisäksi näyttelyitä voidaan tarkastella näyttelyiden nimiä ja aiheita analysoiden. Analyysissä olen hyödyntänyt näyttelyiden nimiluetteloiden lisäksi muodostamaani historiakuvausta, toimintakertomuksia, näyttelyaineistoja ja haastatteluja. Erikoisnäyttelyiden aiheista voi huomata, että kaupunginmuseo on kuljettanut näyttelyissä mukana rooliaan nimenomaan helsinkiläisten museona. Myös laajempia aihealueita on käsitelty, mutta niissäkin lähtökohtana on huomioitu Helsinki tai helsinkiläiset. Näyttelyt voi jakaa temaattisesti neljään ryhmään, jotka muodostuvat pienemmistä kokonaisuuksista. Temaattinen rakenne on kuvattu kuviossa 2. Kuviossa esitetyt ryhmät ovat osittain päällekkäisiä ja käyvät vuoropuhelua keskenään. Keskeisenä ajatuksena näyttelyteemojen taustalla on *muutoksen* käsite, jonka kautta näyttelyiden aiheita on lähestytty. Saman muutoksen käsitteen toi esille myös Mari Hatakka kaupunginmuseon näyttelyitä käsitelleessä kirjoituksessaan²⁸⁵.

Kuvio 2. Näyttelyiden aiheet temaattisesti

²⁸⁵ Hatakka 2007.

Kaupunki ja siihen liittyvät erilaiset aiheet ovat olleet keskeisenä teemana jo museon asemaan kaupunginmuseona liittyen. Kaupungin tarkastelun voi jakaa kahteen osioon: kaupungin rakennuskantaa, ja yhteisiä ulkotiloja esitelleisiin osioihin. Näistä on korostunut erityisesti rakennuskannan esitleminen, joka 1970-luvun näyttelyissä yhdistyi sekä kaupungin ympäristön historiallisen muutoksen että rakennussuojeluteeman esitlemiseen. Rakennuskantaa esitleviin näyttelyihin ovat liittyneet myös kaupungin suunnittelijat ja valokuvaajat, joiden näkökulmasta kaupungin lähestyminen on tuonut näyttelyihin oman perspektiivinsä. Kaupungin yhteisten ulkotilojen kuvaaminen taas on sisältänyt näyttelyitä tietyistä alueista, kuten Esplanadista ja Kauppatorista, sekä ympäristöstä yleisemmin, kuten esimerkiksi uimarannoista.

Yhteiskunnan kuvaamisessa ja tallentamisessa pyrittiin huomioimaan yhteiskunnan eri kerrokset. Kaupunkilaisten elämää kuvattiin monipuolisesti, huomioiden työhön ja vapaa-aikaan liittyvät teemat. Esillä olivat esimerkiksi läkkisepät, erilaiset käsityöläiset ja torimyyjät. Kaupunkilaisten vapaa-aika välittyi useista näyttelyistä, kuten valokuvanäyttelystä *Stadin sauna*. Kokoelmat ovat olleet yksi museonäyttelyiden perinteisimmistä esittelykohteista. Niiden avulla on voitu esitellä jotakin kokoelman kautta korostuvaa teemaa, tai jotakin tiettyä esineryhmää, kuten hopeaesineitä. Näiden näyttelyiden avulla on voitu toteuttaa erilaisia tavoitteita. Niiden avulla on voitu esimerkiksi pyrkiä parantamaan jonkin tietyn esineryhmän arvostusta. Neljännen näyttelyryhmän muodostavat museoon liittyvät näyttelyt. Näyttelyssä *Mitä museo tekee?* museo keskittyi esitlemään omaa toimintaansa museon aseman parantamiseksi. Näyttelyissä *Karamzinin huvilasta kaupunginmuseoksi* ja *Tuomarinkylän kartanon historiaa* museo kertoi omien museorakennustensa vaiheista. Museon toimintamuotoihin liittyen tallennustoimintaa tuotiin esille kokoelmien uushankintoja esitlevissä näyttelyissä. Myös kaupunkikansatieteelliseen tutkimukseen liittyen järjestettiin useita näyttelyitä. Usein nämä museon omaan toimintaan liittyneet aiheet yhdistettiin johonkin muuhun näyttelyteemaan.

Näyttelyaiheiden taustalla voi nähdä vaikuttaneen museon toiminta-ajatuksen ja aseman, museotyön yleislinjausten, kokoelmien, vuodenaikojen, sekä juhla- ja teemavuosien. Myös käytettävissä olleen rahoituksen ja tilojen, sekä yhteistyön eri tahojen kanssa voi ajatella vaikuttaneen näyttelyaiheiden valintaan. Yhtenä tärkeänä taustatekijänä voi nähdä myös ajankohdan yhteiskunnallisen ja ammatillisen keskustelun. Luvuissa 5.4 ja 5.5 pohdin tarkemmin aiheiden taustoja, sekä aiheiden suhdetta näyttelyiden tekijöihin ja ympäröivään yhteiskuntaan.

5.4 Museoammattilaisten merkitys ja ajatukset näyttelyiden takana

Museo- ja näyttelyhistoriaa tutkittaessa on korostettu museoammattilaisten merkitystä siihen, millaiseksi museon toiminta on muodostunut. Tästä syystä olen nähnyt museoammattilaisten aseman ja taustan hahmottamisen olevan keskeistä tarkasteltaessa näyttelyhistoriaa. Yleislinjojen hahmottamiseksi tarkastelen seuraavassa taulukossa (taulukko 1) museoammattillisesti tapahtunutta muutosta Solveig Sjöberg-Pietarisen ja Knut Draken tekemien ammattilaisten sukupolvi- jaotteluiden avulla. Olen huomionnut taulukossa museotoiminnan alkuvaiheet, mutta jättänyt sen ulkopuolelle museotoiminnan kehityksen tutkimusajanjakson jälkeen. Tästä syystä taulukosta puuttuu myös Draken²⁸⁶ viimeinen ammattilaisten sukupolvi, tiedonvälittäjät (n. 1990–).

Sjöberg-Pietarinen ²⁸⁷	Helsingin kaupunginmuseo	Drake ²⁸⁸
I. Keräilijöiden sukupolvi, jolle kokoelman luominen oli tärkeää, ja suhde siihen oli läheinen.	Karl Konrad Meinander (johtaja 1912) Nils Wasastjerna (johtaja 1912–1919) Arne Wilhelm Rancken (johtaja 1920–1949)	I. Arvokkaat herrat, jotka keskittyivät tutkimukseen, kansallisen identiteetin etsimiseen ja kansankulttuurin säilyttämiseen. (n. 1890–1930)
II. Hoitajien/säilyttäjien sukupolvi, jolle tärkeää oli kerättyjen kokoelmien järjestäminen, inventoiminen, luotteloiminen, tutkiminen ja restauroiminen niiden kerääjien ajatuksia kunniottaen.	Helmi Helminen-Nordberg (johtaja 1949–1971)	II. Tuhattaiturit, joiden oli hallittava museoiden kaikki tehtävät. Heille museotyö oli kutsumusammatti, ja heidän työskentelyään ohjasivat korkea etiikka, sekä ankara työmoraali. (n. 1930–1960)
III. Välittäjien sukupolvi, jonka tavoitteena on välittää yleisölle teoreettiseen osaamiseen pohjautuvaa tietoa. He ovat saaneet museoalan koulutuksen, ja museo on heille työpaikka.	Jarno Peltonen (johtaja 1971–1979) Marja-Liisa Rönkkö (johtaja 1979–1991)	III. Erikoistuneet uudistajat, joilla oli korkea ammattitaito. Heidän aikanaan museot kasvoivat, tehtävät eriytyivät ja museolaitoksen asema yhteiskunnassa selkeytyi. (n. 1960–1990)

Taulukko 1. Museoammattilaisten sukupolvet Helsingin kaupunginmuseossa.

²⁸⁶ Drake 1994, 8.

²⁸⁷ Sjöberg-Pietarinen 1997, 4–7.

²⁸⁸ Drake 1994, 6–8.

Näyttelytoiminnan kannalta merkittävimpänä muutoksena näyttäytyy Helmi Helminen-Nordbergin eläkkeelle jäännistä seurannut ammattilaisten sukupolvien vaihdos, joka muutti museo- ja näyttelytoiminnan luonnetta. Helminen-Nordberg edusti selkeästi Sjöberg-Pietarisen hoitajien/säilyttäjien sukupolvea. Museonjohtajana hän vastasi museon hallinnosta, mutta hoiti samalla myös esimerkiksi kokoelma- ja näyttelytehtäviä²⁸⁹. Draken jaottelun perusteella Helminen-Nordbergin voi nähdä edustaneen tuhattaitureiden sukupolvea. Vielä Helminen-Nordbergin johtajakaudella museotoiminnan pääpaino oli koelmien järjestämisessä ja ylläpidossa.

Jarno Peltosen voi nähdä osana Sjöberg-Pietarisen ammatillisen koulutuksen saanutta välittäjien sukupolvea, jonka tavoitteena on välittää yleisölle teoreettiseen osaamiseen perustuvaa tietoa. Draken jaottelussa Peltonen kuuluu erikoistuneiden uudistajien joukkoon. Tästä huolimatta Peltonen teki johtajakaudellaan vielä hyvin monipuolista museotyötä hallinnollisten tehtävien lisäksi, kuten aiempi tuhattaitureiden joukkokin. Museonjohtajan tehtävien lisäksi Peltonen osallistui aktiivisesti museoalan kehittämiseen. Johtajakaudellaan Peltonen toimi muun muassa ICOM Suomen komitean puheenjohtajana (1973–1984), Unescon Suomen komitean kulttuuriosaston jäsenenä (1975, 1977 & 1978), sekä luennoitsijana Helsingin yliopiston museologian kursseilla²⁹⁰.

Haastattelemani museoammattilaisista Peltosen lisäksi Sinikka Vainio oli tullut museoon 1960-luvulla, vuonna 1962. Vainio suoritti historian ja kansatieteen opinnot työnsä ohessa²⁹¹, ja hänen voi nähdä tulleen museoon juuri ennen sukupolvenvaihdosta. 1970-luvulla töihin tulleet haastattelemani työntekijät olivat kaupunginmuseossa työt aloittaessaan yliopistokoulutuksen saaneita. He olivat opiskelleet muun muassa taidehistoriaa, kansatiedettä ja kieliä²⁹². Peltosen lisäksi myös haastattelemini museoammattilaisten voi nähdä edustavan välittäjien ja erikoistuneiden uudistajien sukupolvea. Siirtymä ei ole ollut tarkkarajainen, mutta sen voi nähdä alkaneen 1970-luvun alun museonjohtajan vaihdoksesta.

1970-luvun lopulla tapahtunut toinen museonjohtajan vaihdos ei enää vaikuttanut yhtä merkittävästi museotoiminnan yleisluonteeseen. Peltosen jälkeen museon johtoon tulleen

---

²⁸⁹ Kiianmies 2012, 51–52.

²⁹⁰ Peltonen 2016, haastattelu; Peltonen 1988, 18.

²⁹¹ Vainio 2016, haastattelu.

²⁹² Pakarinen 2016; Tuomi 2016; Rönkkö 2016; Lehto 2016; Pehkonen 2016; Arkio-Laine 2016, haastattelut.

Marja-Liisa Rönkön johtajakaudella johtajan tehtävät alkoivat kuitenkin vähitellen erkaantua muista museotehtävistä hallinnollisten tehtävien lisääntyessä²⁹³. Rönkön aikana erikoistumisen ja tehtävien eriytymisen voikin nähdä tulleen aiempien johtajien kausiin verrattuna selkeämmin esille. Kuten Peltonenkin, myös Rönkkö toimi johtajakaudellaan useissa museoalan luottamustehtävissä, kuten Suomen museoliiton keskushallituksessa ja Museoasiain neuvottelukunnassa²⁹⁴.

Mielestäni museoammattilaisten uuden sukupolven voi nähdä vaikuttaneen näyttelytoiminnan taustalla heidän suhtautuessaan näyttelytoiminnan kehittämiseen ja monipuolistamiseen ennakkoluulottomasti ja kunnianhimoisesti. Heidän aikanaan korostui myös tiedon välittäminen, museon opetuksellinen ja kasvattava rooli, sekä museon avaaminen ulospäin, kohti kaupunkilaisia. Uusi ajattelutapa näkyi näyttelyissä myös välillisesti, kun näyttelyiden keskeiseksi temaksi muodostui museon tekemän tutkimus- ja dokumentointityön esittely. Myös museonjohtajien aktiivisuuden erilaisissa museoalan kehitys- ja luottamustehtävissä voi nähdä vaikuttaneen näyttelytoiminnan kehitykseen. Pelkkien toimintatapojen lisäksi museoammattilaisten voi nähdä vaikuttaneen erityisesti näyttelyiden aiheisiin.

Jarno Peltosen mukaan näyttelyohjelmiston laatimisesta vastasi museonjohtaja. Ideoita näyttelyihin tuli myös muulta henkilökunnalta.²⁹⁵ Kysyin museoammattilaisilta haastatteluisia näyttelyiden tausta-ajatuksista ja siitä, mistä ajatukset ja aiheet näyttelyihin tulivat. Useammassa haastattelussa nousi esille juuri johtajien, ja työntekijöiden itsensä, keskeinen rooli näyttelyiden aiheiden ideoinnissa. Marja-Liisa Lehto tiivistää:

Kyl semmosiakin pohdittiin, että mikä olis. Joku oli nähny maailmalla jotain ja näin. Ne jotenkin... Ne imastiin jostakin. Siis se oli ajassa. Ne oli ajassa, et kuka hoksas. Ja museonjohtajat ovat olleet tässä tietysti avainasemassa. Ja kulkivat maailmalla. Sekä Peltonen, Rönkkö, että Arkion Leena. Ne kulki maailmalla, ja ne näki ja huomasi ja toivat niitä. Ja kuka tahansa, ei se ollut pelkästään, niitä ideoitin.²⁹⁶

Useissa haastatteluisa tuotiin esille aiheiden ajankohtaisuus ja ideoinnin merkitys. Haastatteluisa myös välittyi ajatus siitä, että näyttelyiden ideointi oli melko vapaata, ja ajatuksia kehitettiin yhdessä eteenpäin. Aiheita nousi myös käytännön työstä, esimerkiksi

---

²⁹³ Rönkkö 2016, haastattelu.

²⁹⁴ Rönkkö 2016, haastattelu; Rönkkö, Curriculum vitae.

²⁹⁵ Peltonen 2017.

²⁹⁶ Lehto 2016, haastattelu.

tietyn esineryhmän ollessa tutkimuksen kohteena. Tällaisia näyttelyitä saatettiin asettaa esille melko spontaanistikin. Esille nousi myös, että usein näyttelyt tehtiin sellaisista aiheista, jotka museoammattilaisista itsestään tuntuivat mielenkiintoisilta tai tärkeiltä. Kohderyhmääjattelu alkoi vähitellen 1970-luvulla, mutta haastateltavat kokivat, että kunnolla ajatus juurtui käytännön työhön vasta 1990-luvulla Leena Arkio-Laineen johtajakaudella. Riitta Pakarinen muistelee:

Et ei niitä silloin aikasemmin, 70-, 80-luvulla, juurikaan mietitty, että kelle näitä tehdään näitä näyttelyitä. Et sillohan oli se tapana, että aina kun museonjohtaja vaihtu, niin tehtiin niin sanottu perusnäyttely [...]. Sitten nää muut näyttelyt liitty sit tavallaan jollainlailla johonkin, ehkä juhlavuosiin tai (sen) tyypiseen. Tai sit vaan joku oli saanu idean. Et sit jossain Tuomarinkylän vintillä oli mahdollisuus tehdä semmosii spontaanimpia ja lyhytaikaisempia näyttelyitä.²⁹⁷

Haastatteluiden perusteella aiheiden voi nähdä olleen pääosin lähtöisin joko arjen työstä, juhluvuodesta, muusta merkkitapahtumasta, tai jostakin ilmiöstä, joka haluttiin huomioida. Aiheita saatettiin omaksua myös esimerkiksi omasta kotiympäristöstä. Jarno Peltonen kuvaa näyttelyyn *Katajanokan kärki syksyllä -77* lähtökohtia:

Siin oli se, et mä asuin Katajanokalla, ja siihen tuli semmonen suuri muutos. Siihen tuli semmonen uus asuinalue kokonaan sinne Katajanokan kärkeen. Täs näytettiin sitten mitä se ikään kuin perinteisesti oli, ja sitten alko kanssa rakentaminen.²⁹⁸

Aiheiden ajankohtaisuus tuli esille sekä yksittäisten näyttelyiden kohdalla että näyttelyaiheiden lähtökohtia yleisesti pohdittaessa. Vuorovaikutuksen museoammattilaisten itsensä kesken, sekä ympäröivän yhteiskunnan kanssa, nähtiin olleen keskeisessä asemassa näyttelyitä suunniteltaessa ja toteutettaessa. Marja-Liisa Lehto kuvaa vuorovaikutusta olleen:

Sekä keskenämme että muun maailman kanssa. Siis niin kun mitä ilmassa liikku. Se on jännä, ei sitä osaa sanoa. Se tulee jostakin. ”Pojong”, sun päähän tulee aate ja idea, kun Pelle Pelottomalla.²⁹⁹

Museonjohtajat hoitivat jokainen kansainvälisiä kontakteja omalla painotuksellaan. Eriytyisesti Jarno Peltosen muisteltiin kannustaneen työntekijöitä liittymään kansainvälisiin

---

²⁹⁷ Pakarinen 2016, haastattelu.

²⁹⁸ Peltonen 2016, haastattelu.

²⁹⁹ Lehto 2016, haastattelu.

järjestöihin. Kansainvälisillä kontakteilla nähtiin olleen merkitystä myös näyttelyiden suhteen. Marja-Liisa Rönkkö muistelee:

Sitten yks, et millä tavalla nää näyttelyideat synty ja mistä malleja saatiin, niin sehän oli ihan selkeätä, että silloin 70-luvulla johtajat kannusti ja pakotti museoihmisiä liittymään näihin kansainvälisiin järjestöihin.³⁰⁰

Näyttelyillä oli joitakin yleisiä tavoitteita, joiden voi nähdä vaikuttaneen näyttelyiden ideoinnin takana. Jarno Peltonen nosti yleisenä tavoitteena esille museon merkityksen puolesta toimimisen, sekä kaupunkielämän monipuolisen esittelyn. Tärkeänä hän näki myös ihmisten ymmärryksen ja kiinnostuksen lisäämisen muuttuvaa kaupunkia kohtaan. Henkilökohtaisena taustatekijänä omassa näyttelytyössään Peltonen näki sisäisen ilon tarjota jotakin, avata museota siten, että yleisö löysi sen, viihtyi ja sai tietoa. Tärkeänä hän näki myös näyttelyiden tuomien visuaalisten mahdollisuuksien hyödyntämisen.³⁰¹ Peltosen esittämistä näyttelyiden yleisistä tausta-ajatuksista välittyy ammattilaisten sukupolvelle ominaisena nähty tiedon välittäminen.

Haastatteluiden ja näyttelyiden sisältöjen ja aiheiden analyysin perusteella voidaan museoammattilaisilla, erityisesti museonjohtajilla, nähdä olleen keskeinen merkitys siihen, millaiseksi museo- ja näyttelytoiminta on muodostunut. Keskeisimpänä ammatillisen ajatusmaailman taustalla voi nähdä vaikuttaneen yliopistokoulutuksen, ja sitä kautta museoalalle suuntautumisen jo opintojen aikana. Myös muiden kuin museoalan oppiaineiden voi nähdä vaikuttaneen näyttelyiden taustalla. Esimerkiksi Jarno Peltonen nosti *Olga & Oskar* -näyttelyyn liittyen esille yhtenä mahdollisena taustavaikuttajana omat opettajan kokemuksensa³⁰². Ammatissa jo toimiessa museoalan kehitystä seurattiin aktiivisesti, ammattitaitoa kehitettiin, ja museoalalla yleisesti vallitsevia ajatusmalleja museon roolista omaksuttiin osaksi museotyötä. Pyytäessäni Peltosta tiivistämään kaupunginmuseon näyttelytoimintaa hän totesi:

Mutta että pitää näitä eri aspekteja tässä kaupunkielämässä ja asumisessa ja menossa ja muussa tarjoilla yleisölle. [...] Ja niin! Tässäkin on paljon mukana sitä, että mitä itse tuntee

---

³⁰⁰ Rönkkö 2016, haastattelu.

³⁰¹ Peltonen 2016, haastattelu.

³⁰² Peltonen 2016, haastattelu.

mukavaks asiaks, ja toivoo, että yleisökin rakastuu siihen samaan juttuun. Niin kun se läkipelti oli yks (nauraa). Ja Olga ja Oskarkin, ja tämmöset asiat. Et vähän semmosii rakastumisia halus tarjota.³⁰³

5.5 Olivatko näyttelyt aikansa kuvia?

Voidaanko sitten sanoa, että näyttelyt olisivat olleet aikansa kuvia? Erikoisnäyttelytoiminnan käynnistyminen Helsingin kaupunginmuseossa ajoittui ajankohtaan, jolloin erikoisnäyttelyiden rakentaminen museoissa yleistyi. Näyttelytoiminnan kehittämiseen suhtauduttiin ajan hengen mukaisesti avoimesti, ja erilaisia näyttelytapoja kokeiltiin. Museon ulospäin suuntautuvaa roolia korostettiin, ja 1960- ja 1970-lukujen vaihteesta alkaen näyttelyitä alettiin viedä kaupungille, lähemmäksi kaupunkilaisia. Kynnystä tulla museoon pyrittiin madaltamaan, museota markkinoitiin ja museosta pyrittiin tekemään ”elävä” järjestämällä näyttelyihin liittyen erilaista oheisohjelmaa. Kaikkiaan museosta pyrittiin tekemään houkutteleva vaihtoehto yhtenä vapaa-ajanviettotapana.

Museon tutkimustoiminta kehittyi kaupunkikansatieteellisen tutkimuksen myötä, ja ajan-kohtainen nykydokumentointi muodostui osaksi museotoimintaa. Näistä molemmat näkyivät museon näyttelytoiminnassa. Näyttelyissä nostettiin esille myös museon tehtävä välittää tietoa, ja sen asema kansalaiskasvatuksen alueella. Lapset ja nuoret huomioitiin uutena näyttelyiden kohderyhmänä, ja heidät pyrittiin saamaan viihtymään. Näyttely *Olga & Oskar* ajoittui ajankohtaan, jolloin lapsille suunnattu toiminta oli alkanut Suomesakin tulla osaksi museoiden ohjelmistojä. Lapsiyleisöjä oli aiemmin houkuteltu museoihin esimerkiksi Amos Andersonin taidemuseossa vuosina 1968–1971 järjestyn toiminnallisen kokeilujakson, ja Ateneumissa vuonna 1971 järjestetyn peuhapaikkatyypin *Lasten jytkyt* -kokonaisuuden avulla. Näissä painopiste oli kuitenkin ollut erilaisessa oheistoiminnassa.³⁰⁴ *Olgaan & Oskariin* liittyvässä tiedotuksessa korostettiin erikseen, ettei kyseessä ole ”pelkkä peuhapaikka” vaan oikea, lapsille suunniteltu museonäyttely.

---

³⁰³ Peltonen 2016, haastattelu.

³⁰⁴ Levanto 2010, 102–103.

Näyttelyistä pyrittiin tekemään visuaaliselta ulkoasultaan ja esitysmenetelmiltään uudennaisia, joka korostui erityisesti näyttelyissä *Tavataan Espiksellä, Olga & Oskar* ja *Muovikassi*. Erikoisnäyttelyissä huomioitiin ajankohdan näyttelyihanteet ja tavat. Tilankäyttö oli väljää, tekstimäärä pidettiin melko pienenä, ja valokuvasuurennoksia hyödynnettiin aktiivisesti erilaisten tilojen ja tunnelmien luomiseksi. Näyttelyiden sisältöjä syvennettiin esimerkiksi diakuvaesityksin. Monipuolisemmilla ja kävijät huomioivilla esitystavoilla voidaan nähdä olleen tavoitteena vastata museoleisöjen uudennaisiin odotuksiin. 1970-luvun lopulla museossa lähdettiin kehittämään kiertonäyttelytoimintaa, joka haluttiin tuoda kulttuurihistoriallisten museoiden keskuudessa uudeksi toimintamuodoksi. Kiertonäyttely *Ympäristömme* mahdollisti jälleen uudennaisien esitystapojen hyödyntämisen. Kuten erikoisnäyttelytoiminnan aloittamisen, myös erikoisnäyttelyiden määrän vähentämisen 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa voi nähdä liittyneen museoalan yleiseen kehitykseen.

1970-luvulla näyttelyiden avulla pyrittiin entistä enemmän osallistumaan. Museoiden uuteen osallistuvaan toimintatapaan tartuttiin esimerkiksi lehdistössä. Helsingin sanomat kirjoitti vuonna 1974 aiheesta otsikolla *Museolaitos pyyhkii pölyjään – Osallistua halutaan, politiikka pelottaa*. Artikkelin ingressissä tiivistetään:

Vuoden päivät on suomalainen museolaitos voimallisesti pyrkinyt syrjästäkatsojasta muuttamaan yhteiskuntaan osallistujaksi. Uudennaisiin yhteiskuntaan kiinnittyvin ja vaikuttavin näyttelyin ovat museot muuttumassa eläviksi toimintakeskuksiksi.

Museoiden ripeä muuntuminen nostattaa kuitenkin helposti arvostelua, koska yhteiskunnan tapahtumiin osallistuminen on samalla asioihin sekä ihmisiin vaikuttamista ja tällöin poliittiset piirteet tulevat mukaan – halusi sitä tai ei.³⁰⁵

Esimerkkien avulla tuotiin esille uudentyyppisten näyttelyiden herättäneen keskustelua esimerkiksi naapurimaassa Ruotsissa. Suomen museoista esille nostettiin juuri Helsingin kaupunginmuseo. ”Tällaisia yhteiskuntaan suuntautuneita näyttelyjä on Suomessa esittänyt viime aikoina ennen muuta Helsingin kaupunginmuseo, jonka johtajan Jarno Peltosen näyttelyohjenuora on: museo ei saa esittää asioita yleisölle liian valmiina”, artikkelissa kirjoitettiin. Artikkelia varten haastateltu Peltonen korosti näyttelyiden yhteiskuntaan osallistumisen riippuvan näyttelyistä, ja niiden erilaisista painotuksista. Hänen mielestään

---

³⁰⁵ Hytönen 1974, 24.

henkilökohtaisia kannanottoja oli vältettävä mahdollisimman pitkälle, mutta tarvittaessa kannanottoihin oli oltava mahdollisuus.³⁰⁶

Kuten artikkelissakin tuotiin esille, museoalan yleisten virtausten lisäksi näyttelyiden aiheissa ja sisällöissä haluttiin huomioida myös yhteiskunnan ilmiöt. Perinteisistäkään näyttelyaiheista ei kaupunginmuseossa luovuttu, mutta niiden joukkoon lisättiin ajankohdaisia näyttelyteemoja. Yksi keskeisistä yhteiskunnallisista teemoista oli vanhan rakennuskannan purkamisena ilmennyt kaupunkirakenteen muutos. Museo reagoi muutokseen sekä tallennus- että näyttelytoiminnassaan. Muuttuvaan kaupunkikuvaan ja rakennussuojeluun liittyvät teemat muodostuivat säännölliseksi näyttelyaiheeksi. Ensimmäisenä tällaisena näyttelynä voidaan nähdä näyttely *Tavataan Espiksellä*, joka ajoituksellaan otti kantaa Esplanadien ympäristön muutokseen, ja sitoutui yhä vahvemmin rakennussuojelukysymyksiin ollessaan esillä seuraavana vuonna Esplanadin kappelissa.

Näyttelyissä pyrittiin neutraaliuuteen, mutta esimerkiksi näyttelytekstien avulla saatettiin pyrkiä herättämään ihmisiä tarkastelemaan muuttuvaa ympäristöä kriittisestikin. Rakennussuojeluun liittyvien näyttelyiden voi nähdä olleen myös melko suoraan kantaaottavia, vaikka näkökulmat sinänsä saattoivat olla opetuksellisia ja ilmiöitä kuvailevia. Museon tapa tuoda rakennussuojeluun liittyviä asioita esille oli kävijän omaa ajattelua herättävä, ja osin myös tunteisiin vetoava. Jugendsalissa esillä olleet näyttelyt *Terveisiä Helsingistä* ja *Oletko huomannut?* herättivät ihmisiä tarkastelemaan muuttuvaa kaupunkikuvaa. Riitta Pakarinen muistelee:

Mä muistan sillon 70-luvulla, tää oli jo rohkee näyttely, et sitä ei sensuroitu, oli semmonen kun ”Oletko huomannut?”. Ja se oli sitä rakennussuojelua. Se oli sitä purkubuumia kun oli ollu siinä 60-luvulla, 70-luvun alkupuolellakin vielä, niin otti kantaa tavallaan siihen. Ja siinä oli mukana muun muassa kaupunkisuunnitteluvirastosta, olikohan siinä kaupungin-arkistostakin. Niin se oli varmaan semmonen ensimmäinen oikeen kantaa ottava.³⁰⁷

Näyttelyn *Muovikassi* voi nähdä kuvastaneen museoalalla tärkeää teemaa, nykyajan talennusta. Sen lisäksi näyttelyyn voi nähdä liittyneen myös yhteiskunnallisen sidoksen. Muovikassi kuvasti osaltaan kulutus- ja kertakäyttökulttuuria. Muovi oli yleistynyt muun

---

³⁰⁶ Hytönen 1974, 24.

³⁰⁷ Pakarinen 2016, haastattelu.

muassa kotien astioissa 1960- ja 1970-lukujen aikana. 1970-luvun energiakriisi ja muoviin liittyvät kierrätysnäkökulmat herättivät keskustelua muovin käytöstä.³⁰⁸ Kaupunginmuseon näyttelyssä muovikassi nähtiin visuaalisena ilmiönä, kuten Peltonen kuvaa, ”pienenä julisteena”, mutta samaan aikaan se oli keskustelua herättävä (kerta)käyttöhyödyke, nykyajan esine, jäte ja arjen apuväline. Näyttelyssä nähtiin myös kannanotto ympäristön puolesta, kun muovikassia lähestyttiin ympäristönsuojelun näkemykset huomioiden.

Olga & Oskar oli tausta-ajattelultaan, sisällöltään ja kohderyhmältään täysin uudenlainen näyttely. Sen lisäksi, että näyttely huomioi tarpeen totuttaa lapset museokävijöiksi, näyttelyssä näkyi myös yhteiskunnallinen teema: työväenluokan kuvaaminen. Näyttelyssä kaupunginmuseo nosti esille Helsingissä 1900-luvun alussa vallinneet luokkaerot, ja toi tällä tavalla esille toimintansa kohdistuvan kaikkiin yhteiskunnan kerroksiin, ei vain rikkaampaan väestönosaan, jonka esineistöä museoissa oli yleensä totuttu näkemään. Työväenluokan esineistö tuli myös osaksi Peltosen aikana uusittua perusnäyttelyä.

Tutkimusajanjaksollani kaupunginmuseon näyttelytoiminta oli aktiivista ja innostunutta. Osa museonäyttelyistä noudatti aiheiltaan ja esitystavaltaan kulttuurihistoriallisille museoille tyypillistä linjaa, mutta myös uusia esitystapoja etsittiin. Aiheiden kirjoa laajennettiin ennakkoluulottomasti. Ajankohdan yleisen ilmapiirin mukaisesti vanhaa museomielikuvaa pyrittiin murtamaan ja laajentamaan museon kävijäkuntaa. Päivän uutisotsikot eivät ehkä näkyneet museossa, mutta laajempiin yhteiskunnallisiin ja museokentällä näkyneisiin ilmiöihin tartuttiin aktiivisesti. Näkemykseni mukaan erityisesti 1970-luvun näyttelyt olivat selkeästi kuvia ympäröivästä yhteiskunnasta ja museokentästä. Leena Arkio-Laine tiivisti asian haastattelussaan pohtiessaan museonäyttelyitä pidemmällä ajanjaksolla:

Et kyllä museo selkeesti noudattaa sitä, mitä maailma on. Halus tai ei. [...] Niin, koska siinä me eletään, me ollaan sen jäseniä, me ollaan osia siitä. Ei me voida olla enempää, kun mikä se ympäröivä on.³⁰⁹

---

³⁰⁸ Huokuna 2004, 29, 38–39.

³⁰⁹ Arkio-Laine 2016, haastattelu.

6 Lopuksi

Erikoisnäyttelytoiminta vilkastui Suomen kulttuurihistoriallisissa museoissa erityisesti 1970-luvun alkuvuosina. Helsingin kaupunginmuseossa ensimmäinen erikoisnäyttely järjestettiin vuonna 1967. Seuraavan vuosikymmenen alkuvuosina näyttelyt muodostuivat yhdeksi keskeisimmistä toimintamuodoista. Tutkielmassani olen keskittynyt tarkastelemaan kaupunginmuseon näyttelytoimintaa 1970-luvulla. Hahmottaakseni toiminnassa tapahtuneita muutosvaiheita olen rajannut tutkimusajanjakson vuodesta 1967 vuoteen 1983 saakka. Jakso rajoittuu kahteen erikoisnäyttelytoiminnassa tapahtuneeseen muutokseen. Se alkaa ensimmäisestä erikoisnäyttelystä, ja päättyy päätökseen, jonka jälkeen vuosittain alettiin järjestää yksi suurempi näyttely, ns. päänäyttely. Koska kaupunginmuseon näyttelyhistoriaa ei ole aiemmin juurikaan tutkittu, olen tutkimuksessani pyrkinyt muodostamaan kronologisen kuvauksen kaupunginmuseon näyttelytoiminnasta tutkimusajanjaksoillani.

Tutkielmani pääkysymyksenä on ollut, ovatko näyttelyt olleet aikansa ja tekijöidensä kuvia. Lähtökohtanani olen käyttänyt ruotsalaisen Staffan Carlénin vuonna 1990 julkaistua väitöskirjaa, jossa hän on tarkastellut Nordiska Museetin näyttelyiden suhdetta niitä ympäröivään yhteiskuntaan ja niiden tekijöihin. Carlénin keskeinen toteama on, että näyttelyt ovat kuvastaneet selkeästi tekijöitensä ja ajankohtaansa. Samankaltaisen toteaman näyttelyiden yhteiskuntasuhteesta on esittänyt myös Marja-Liisa Rönkkö tarkastellessaan suomalaisten museoiden näyttelyhistoriaa. Pääkysymystäni olen lähestynyt sitä eri näkökulmista valottavien kysymysten kautta. Kysymyksissäni olen keskittynyt näyttelyiden näyttelykielen ja rakenteeseen, näyttelyiden aiheisiin, museoammattilaisten asemaan ja ajatuksiin näyttelyiden takana, sekä näyttelyiden herättämään mielenkiintoon. Näyttelykielen tarkastelussa olen hyödyntänyt ruotsalaisten museologien Per-Uno Ågrenin ja Göran Carlssonin vuonna 1982 esittelemää näyttelykielten luokitusta, jota Ågren on kehittänyt edelleen vuonna 1995. Museoammattilaisten asemaa olen hahmottanut Solveig Sjöberg-Pietarisen ja Knut Draken tekemien ammattilaisten sukupolvijaotteluiden avulla.

Tutkimukseni keskeisenä aineistona ovat toimineet kaupunginmuseon näyttelyistä säilyneet arkistoaineistot, jotka ovat muodostuneet erilaisista suunnitteluaineistoista, esitteistä, tiedotteista ja kuvista. Museon toimintakertomukset, historiikit ja esitteet ovat aut-

taneet historiakuvausten muodostamisessa. Arkistoaineistojen lisäksi keskeisessä asemassa ovat olleet kaupunginmuseossa työskennelleiden museoammattilaisten haastattelut, joiden merkitys on korostunut erityisesti museoammattilaisten asemaa, ja näyttelyiden aiheiden taustoja tarkasteltaessa. Aineistona olen käyttänyt myös muun muassa Helsingin sanomien ja Ilta-Sanomien menneitä numeroita pohtiessani näyttelyiden herättämää mielenkiintoa. Tutkimukseni taustaksi olen kartoittanut yhteiskunnan ja museokentän yleisiä piirteitä 1970-luvulla, sekä kuvannut erikoisnäyttelytoiminnan muotoutumista. Kaupunginmuseon oman historian hahmottaminen yleisempien toimintojen, ja tilojen kehityksen kautta, on luonut raamit näyttelyhistorian tarkastelemiselle.

Tarkasteluni valossa kaupunginmuseon näyttelyt noudattivat tutkimusajanjaksolla rakenteeltaan pääosin kulttuurihistoriallisille museoille ja ajankohdalle tyypillisiä esitystapoja. Suuri osa näyttelyistä vastasi näyttelykieleltään Carlssonin ja Ågrenin esittämän teemanäyttelyn muotoa. Päädyin kuitenkin esittämään, että tämän ja muiden näyttelytyyppien avulla näyttelyistä on muodostettavissa myös pienempiä osaryhmiä, joista osan voi nähdä erityisesti kaupunginmuseolle tyypillisinä. Museossa kokeiltiin myös aktiivisesti ja ennakkoluulottomasti uusia esitystapoja. Erityisesti näyttelyistä nousevat esille pedagogisiin lähtökohtiin nojannut *Olga & Oskar*, muovikassia ilmiönä esitellyt *Muovikassi* ja kiertonäyttelyksi rakennettu lapsen vuoden näyttely *Ympäristömme*. Nämä näyttelyt nousivat esille myös aiheidensa vuoksi.

Erikoisnäyttelyt olivat keino tuoda esille museota, sen toimintaa ja erilaisia teemoja. Näyttelyiden aiheiden voi nähdä jakautuneen neljään pääteemaan, jotka olivat: kaupunki, yhteiskunta, ilmiöt ja esineet, ja museo. Näihin teemoihin sisältyy myös alateemoja, jotka tarkentavat esiteltäviä aiheita. Yhtenä keskeisimpänä näyttelyteemana esille nousi rakennetun kaupungin kuvaaminen ja rakennussuojelun näkökulmat. Yleisesti näyttelyteemojen ympärillä voi nähdä vaikuttaneen *muutoksen* käsitteen. Näyttelyt herättivät yleisössä mielenkiintoa, ja niitä huomioitiin myös lehdistössä. Tarkastelussani totesin, että mielenkiintoa herättivät erityisesti ne näyttelyt, jotka esittelivät jotakin tavanomaisesta aineistosta tai ohjelmistosta poikkeavaa.

Museoammattilaisten merkitystä näyttelytoiminnan taustalla on aiemmissa tutkimuksissa korostettu. Myös omassa tutkimuksessani museoammattilaisten merkitys nousi keskeiseksi. Tekemistäni haastatteluista välittyi, että ammattilaisilla on ollut suuri merkitys

siihen, millaisiksi näyttelyt ovat muodostuneet. Erityisen tärkeänä nähtiin johtajien merkitys, mutta myös muilla museoammattilaisilla voi nähdä olleen näyttelyihin tärkeä vaikutus. Näyttelyiden aiheet ovat usein lähteneet museoammattilaisten omasta kiinnostuksesta, ja he ovat myös vastanneet näyttelyiden toteutuksesta. Myös ammattilaisten taustan, erityisesti yliopistokoulutuksen, voi nähdä vaikuttaneen yleisesti museo- ja näyttelytoiminnan taustalla.

Carlénin ja Rönkön esittämien havaintojen perusteella ennako-oletuksenani oli, että ajankohdan yleinen ilmapiiri ja museoalan ajankohtaiset teemat näkyisivät näyttelyiden aiheissa ja rakenteissa. Näyttelytoiminnan muotoutuminen noudattikin erikoisnäyttelytoiminnan kehityksessä nähtävissä olevia yleislinjoja. Näyttelyiden rakenteiden ja näyttelykielen tarkastelu osoitti niiden kuvastaneen ajankohdan yleisiä tavoitteita ja ihanteita. Osa näyttelyistä noudatti kulttuurihistoriallisille museoille tyypillisiä näyttelyaiheita, mutta myös uudenlaisia teemoja nostettiin esille. Tämänkin voi nähdä kuvastaneen ajankohdan yleistä ilmapiiriä. Uusia teemoja käsittelevissä näyttelyissä korostui aiheiden sidoksia yhteiskunnan yleiseen keskusteluun. Keskeisenä ja toistuvana näyttelyaiheena esiintyi rakennussuojelu. Myös eri yhteiskuntaluokkien, muovin ja ympäristöön liittyvien teemojen käsittelemisen voi nähdä olleen sidoksissa yhteiskunnan yleiseen ilmapiiriin. Viimeisessä tutkielmani käsittelyluvussa esittämäni kysymykseen ”Ovatko näyttelyt aikansa kuvia?” on tekemäni kartoituksen ja tutkimusaineistojen valossa helppo vastata myöntävästi. Näyttelyt olivat kuvia ajastaan, samoin kuin niiden rakentajista, museoammattilaisista.

Tutkimuksen avulla olen pystynyt muodostamaan suhteellisen kattavan kuvan Helsingin kaupunginmuseon näyttelyhistoriasta ja siihen liittyvistä teemoista. Koska tutkimuksessa on keskitytty vain yhteen museoon, ei sen perusteella voi kuitenkaan tehdä yleisiä oletuksia. Yhtenä jatkotutkimusaiheena voisikin olla tutkimuksen laajentaminen myös muihin museoihin. Näin voisi muodostaa kuvan näyttelytoiminnasta museokentällä yleisemmin, ja verrata museoiden näyttelyhistorioita toisiinsa. Tutkimuksessani olen myös keskittynyt näyttelytoimintaan suhteellisen lyhyellä ajanjaksolla. Näin tehty aikarajaus mahdollisti syvällisen perehtymisen ajankohdan tapahtumiin ja ilmiöihin, mutta samalla näyttelytoiminnassa pidemmällä ajanjaksolla tapahtuneet muutokset jäivät tarkastelun ulkopuolelle. Pidemmän ajanjakson ajalta näyttelytoimintaa tarkasteltaessa olisi mahdollista kiinnittää enemmän huomiota muun muassa museonjohtajien vaihtumisten merkitykseen

näyttelytoiminnassa, sekä hahmottaa näyttelyiden näyttelykielen kehittymistä pidemmällä ajanjaksolla.

7 Lähteet

Painetut lähteet

Ahola, Suvi 1982. Puku, kantaja ja museo. *Iltä-Sanomat* 21.5.1982. s. 11.

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria 2010. ”Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä”. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.) *Haastattelun analyysi*. s. 372–392. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Belcher, Michael 1991. *Exhibitions in museums*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.

Bonsdorff (von), Bengt. ”Elävä museo”. Teoksessa Nissinen, Arja & Rissanen, Kaarina (toim.) *Muuttuva museo*. s. 53–63. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.

Carlén, Staffan 1990. *Att ställa ut kultur*. Etnologian laitos. Umeå:n yliopisto. Umeå: Acta Ethnologica Umensia.

Carlsson, Göran & Ågren, Per-Uno 1982. *Utställningsspråk. Om utställningar för upplevelse och kunskap*. Tukholma: Prisma/Riksutställningar.

Drake, Knut 1994. ”Muumiosta mediatyöntekijäksi: Museotyöntekijöiden ammattikuvan muuttuminen”. *Museo* 4/1994. s. 6-8.

Forssell, Henry 1975. ”Erikoinnäyttelyjen suunnittelu”. Teoksessa Nissinen, Arja & Rissanen, Kaarina (toim.) *Muuttuva museo*. s. 39–51. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.

Hakkarainen, Helena 1979. ”Mitä voimme maisemakaappien avulla kertoa lapsille”. Teoksessa Hakkarainen, Helena & Laukka, Maria (toim.) *Ympäristömme, näyttely lapsille*. s. 15–17. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Heinonen, Jouko & Lahti Markku 2001. *Museologian perusteet*. 3. uudistettu laitos. Helsinki: Suomen museoliitto.

Helminen, Helmi 1956. *Helsingin kaupunginmuseo: kokoelmien esittely*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1966. *Toimintakertomus 1965*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1967. *Toimintakertomus 1966*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1968. *Toimintakertomus 1967*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1969. *Toimintakertomus 1968*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1970. *Toimintakertomus 1969*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1971. *Toimintakertomus 1970*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1972. *Toimintakertomus 1971*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1973. *Toimintakertomus 1972*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1974. *Toimintakertomus 1973*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1975. *Toimintakertomus 1974*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1976. *Toimintakertomus 1975*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1977. *Toimintakertomus 1976*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1978. *Toimintakertomus 1977*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1979. *Toimintakertomus 1978*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1980. *Toimintakertomus 1979*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1981. *Toimintakertomus 1980*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1982. *Toimintakertomus 1981*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1983. *Toimintakertomus 1982*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1984. *Toimintakertomus 1983*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1985. *Toimintakertomus 1984*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1986a. *Helsingin kaupunginmuseo 1911–1986*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseo 1986b. *Toimintakertomus 1985*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

- Huokuna, Tiina 2004. ”Muovi modernin kulutusyhteiskunnan symbolina”. Tekniikan Waiheita 4/04. s. 29–39.
- Hytönen, Mattiesko 1974. ”Museolaitos pyyhkii pölyjään – Osallistua halutaan, politiikka pelottaa”. Helsingin sanomat 24.2.1974. s. 24.
- Hällström (af), Jaana 2011. *Näyttelyviestintä*. Helsinki: Suomen museoliitto.
- Ilta-Sanomat 1973. ”Olga ja Oskar –näyttelyllä suurmenestys”. Ilta-Sanomat 10.10.1973. s. 14.
- Ilta-Sanomat 1982. ”Metrokaivurit rouhaisivat esiin muinaisesineitä”. Ilta-Sanomat 15.10.1982. s. 4.
- Kangas, Anita 1999. ”Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet”. Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.) *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. s. 156–178. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopisto.
- Kervanto Nevanlinna, Anja 2012. *Voimat jotka rakensivat Helsinkiä 1945–2010*. Helsingin historia vuodesta 1945, osa 4. Helsinki: Otava.
- Kiianmies, Mirka 2012. *Museomiehistä museonaisiin – Museoalan naisistuminen Suomessa 1950–1980-luvuilla*. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kinanen, Pauliina 2010. ”Suomen museoliitto museokentän rakentajana”. Teoksessa Pettersson, Susanna & Kinanen, Pauliina (toim.) *Suomen museohistoria*. s. 62–93. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Koskiniemi, Pirkko 1976. ”Muovikassiko museotavaraa?” Ilta-Sanomat 14.10.1976. s. 19.
- Laine, Riitta-Eliisa 1973. ”Näin leikkivät Olga ja Oskar”. Helsingin sanomat 13.9.1973. s. 12.
- Lampinen, Marja-Liisa 1979. ”Saatesanat”. Teoksessa Hakkarainen, Helena & Laukka, Maria (toim.) *Ympäristömme, näyttely lapsille*. s. 3. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Lampinen, Marja-Liisa; Lehto, Marja-Liisa & Tuomi, Marja-Liisa 1979. *Helsingin kaupunginmuseo*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Levanto, Marjatta 2010. ”Suomen museoiden yleisöt”. Teoksessa Pettersson, Susanna & Kinanen, Pauliina (toim.) *Suomen museohistoria*. s. 94–109. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Maunula, Leena 1970. ”Tavataanko Espalla?” Helsingin sanomat 31.10.1970. s. 28.
- Maunula, Leena 1972. ”Historiallinen hopea”. Helsingin sanomat 15.10.1972. s. 33.
- Maunula, Leena 1973. ”Terveisiä Helsingistä, täällä ei ole hyvä olla”. Helsingin sanomat 12.10.1973. s. 23.
- Maunula, Leena 1976. ”Miksi muovikassi on mukana museossa”. Helsingin sanomat 17.10.1976. s. 26.

- Meinander, Henrik 2014. *Suomen historia – Linjat, rakenteet, käännekohtat*. Uusi, tarkistettu laitos. Helsinki: Schildts & Söderströms.
- Museotoimen aluehallintokomitea 1973. *Museotoimen aluehallintokomitean mietintö*. Komiteanmietintö 1973: 13. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Nissinen, Arja & Rissanen, Kaarina 1975. ”Esipuhe”. Teoksessa Nissinen, Arja & Rissanen, Kaarina (toim.) *Muuttuva museo*. s. 7–8. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Palosaari, Kristiina 1978. ”Ostolelu oli ennen harvojen ylellisyyttä”. *Helsingin sanomat* 19.7.1978. s. 14.
- Pehkonen, Marja 2006. *Helsinkiläisten muistojen koti – Kaupunginmuseon johtokunta 100 vuotta, Kaupunginmuseo 95 vuotta*. Narinkka. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Peltonen, Jarno 1975. ”Museoiden näyttelytoiminta”. Teoksessa Nissinen, Arja & Rissanen, Kaarina (toim.) *Muuttuva museo*. s. 21–38. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Peltonen, Jarno 1976. Esipuhe teoksessa *Narinkka – Helsingin kaupunginmuseo 1976*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Peltonen, Jarno 1988. ”The role of applied arts museums today”. *Museum International*, 40. s. 18–21.
- Pyllkkänen, Riitta 1975. ”Kulttuurihistoriallisten museoiden tehtävistä”. Teoksessa Nissinen, Arja & Rissanen, Kaarina (toim.) *Muuttuva museo*. s. 9–14. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Rönkkö, Marja-Liisa 2010a. ”Museorakennukset ja näyttämisen taide”. Teoksessa Pettersson, Susanna & Kinanen, Pauliina (toim.) *Suomen museohistoria*. s. 229–261. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Rönkkö, Marja-Liisa 2010b. ”Vaihtuvat näyttelyt”. Teoksessa Pettersson, Susanna & Kinanen, Pauliina (toim.) *Suomen museohistoria*. s. 262–265. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Sarantola-Weiss, Minna 2008. *Reilusti ruskeaa – 1970-luvun arkea*. Helsinki: WSOY.
- Saukkonen, Pasi & Ruusuvirta, Minna 2009. *Toiveet, tavoitteet ja todellisuus – Tutkimus kulttuuripolitiikasta 23 kaupungissa*. Cuporen julkaisuja 15. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore.
- Sjöberg-Pietarinen, Solveig 1997. *Kvinna i museivärlden – En studie i Irja Sahlbergs museisyn*. Rapport / Etnologiska institutionen vid Åbo Akademi. Turku: Åbo Akademi.
- Strandgaard, Ole 2004. ”Museumsudstillingen – nogle forsøg på klassifikation af udstillinger”. *Nordisk museologi* 2/2004. s. 107–118.
- Valkonen, Markku 1973. ”Lasten ja aikuisten yhteiset maailmat”. *Olga ja Oskar 70 vuotta sitten*. *Helsingin sanomat* 3.10.1973. s. 18.
- Vilkuna, Janne 1994. ”Museonäyttelyistä”. *Kainuun museon ja Kajaanin taidemuseon tiedotuslehti* Iki 2/1994. s. 2–6.

Vilkuna, Janne 1998. *75 vuotta museoiden hyväksi – Suomen museoliitto 1923–1998*. Suomen museoliiton julkaisuja 45. Helsinki: Suomen museoliitto.

Vilkuna, Janne 2009. ”Museologian vaihteita”. Teoksessa Kinanen, Pauliina (toim.) *Museologia tänään*. s. 44–65. Helsinki: Suomen museoliiton julkaisuja.

Vilkuna, Janne 2010. ”Suomen museoalan organisoituminen 1945–2009”. Teoksessa Pettersson, Susanna & Kinanen, Pauliina (toim.) *Suomen museohistoria*. s. 27–46. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Vuorinen, Mikko 1956. ”Tilapäisnäyttelyt ja niiden näyttelytekniikka”. Teoksessa Hei­nonen, Riitta (toim.) *Osmo 1955 – Suomen museoliiton vuosikirja*. s. 118–126. Helsinki: Suomen museoliitto.

Wessman, Kerttuli 1979. *Olga Forsslund – Muistojen kuvakirjasta*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Ågren, Per-Uno 1995. ”Om museer och utställningsspråk”. *Nordisk museologi* 1/1995. s. 39–46.

Åström, Anna-Maria 2016. ”Kaupungin muuttumisen painopisteet”. Teoksessa Kolbe, Laura & Åström, Anna-Maria (toim.) *Kaupunkilaisten Helsinki*. Helsingin historia vuodesta 1945, osa 5. s. 104–134. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Painamattomat lähteet

Haastattelut

Haastateltujen ammattinimike on se, joka heillä on ollut heidän lähtiessään kaupunginmuseosta.

Arkio-Laine, Leena 2016. Museonjohtaja. Haastattelu: 6.6.2016.

Lehto, Marja-Liisa 2016. Tutkimuspäällikkö. Haastattelu: 3.5.2016.

Pakarinen, Riitta 2016. Kuva-arkiston päällikkö. Haastattelu: 26.4.2016.

Pehkonen, Marja 2016. Tutkija. Haastattelu: 27.4.2016.

Peltonen, Jarno 2016. Museonjohtaja. Haastattelu: 25.4.2016.

Rönkkö, Marja-Liisa 2016. Museonjohtaja. Haastattelu: 28.4.2016.

Tuomi, Marja-Liisa 2016. Museolehtori. Haastattelu: 22.4.2016.

Vainio, Sinikka 2016. Intendentti. Haastattelu: 4.5.2016.

Internet-lähteet

Hatakka, Mari 2007. Helsingin kaupunginmuseon näyttelyt 1911–1990. Valtakunnallisen museohistoriahankkeen seminaarissa ”Museonäyttelyt yhteiskunnan peilinä” Jyväskylässä 22.1.2007. Artikkel. Ladattavissa <<http://www.museoliitto.fi/index.php?k=9454>>. (Viitattu 4.12.2016)

Helsingin kaupunginmuseo 2017. Tietoa museosta. Helsingin kaupunginmuseon Internet-sivut. Luettavissa <<http://www.helsinginkaupunginmuseo.fi/tietoa-museosta/>>. (Viitattu 27.1.2017).

Helsingin kaupungin tilastotoimisto 1963. Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 73, 1960, jälkimmäinen osa. Luettavissa <http://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kunnalliskertomukset/1960_02.html>. (Viitattu 3.9.2016).

Helsingin kaupungin tilastotoimisto 1949. Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 58, 1945, jälkimmäinen osa. Luettavissa <http://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kunnalliskertomukset/1945_02.html>. (Viitattu 30.1.2017).

Lähdesmäki, Tuuli; Hurme, Pertti; Koskimaa, Raine; Mikkola, Leena & Himberg, Tommi 2009. ”Historiatutkimus”. *Menetelmäpolkuja humanisteille*. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. Luettavissa <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/historiatutkimus>>. (Viitattu 24.10.2016.)

Mensch (van), Peter 1992. *Towards a methodology of museology*. PhD thesis. University of Zagreb. Luettavissa <http://www.muuseum.ee/en/erialane_areng/museologiaalane_ki/p_van_mensch_towar>. (Viitattu 4.4.2016).

Museoliitto 2016. Suomen museohistoria -hankkeen sivusto. Luettavissa <<http://www.museoliitto.fi/museohistoria>>. (Viitattu 14.3.2017).

Saukkonen, Pasi 2014. *Vankka linnake, joustava sopeutuja vai seisova vesi? Suomalaisen kulttuuripoliittikan viimeaikainen kehitys*. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämmissäätiö Cuporen verkkojulkaisuja 23/2014. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämmissäätiö Cupore. Luettavissa <<http://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/pasi-saukkonen-vankka-linnake-joustava-sopeutuja-vai-seisova-vesi>>. (Viitattu 8.2.2017).

Muut

Pehkonen, Marja. Erikoisnäyttelyt. Lista Helsingin kaupunginmuseon näyttelyistä. Word-tiedosto museon tietokannasta.

Peltonen, Jarno 2017. Maisterintutkielma Helsingin kaupunginmuseon näyttelyhistoriasta / tarkentava kysymys haastatteluun. Sähköpostiviesti 7.5.2017.

Rönkkö, Marja-Liisa. Curriculum vitae. Kopio kirjoittajan hallussa.

Helsingin kaupunginmuseon (HKM) Arkistomateriaalit*Kaupunginmuseo, Museon historia, HKM:n näyttelyt I, G1:1*

Ajanvietettä ja viihdettä entisajan helsinkiläiskodeissa -näyttelytekstit. Nimetön.

Helsingin tulo pääkaupungiksi 8.4.1812 näyttelyn tekstit. Helsingin tulosta pääkaupungiksi 160 vuotta 8.4.1972.

Helsinki Suomen itsenäistyessä, näyttelyesite. Helsinki Suomen itsenäistyessä (Stockmann 1967) 11.–20.11.

Ote pöytäkirjasta, pidetty Helsingin kaupungin museolautakunnan kokouksessa kaupunginmuseossa Hakasalmen huvilassa maanantaina 11 päivänä joulukuuta 1967 kello 15–16.15. Helsinki Suomen itsenäistyessä (Stockmann 1967) 11.–20.11.

Tiedotuskirje Suomalaista hopeaa kautta aikojen -näyttelyyn liittyen 19.9.1972. Suomalaista hopeaa kautta aikojen 1972.

Kaupunginmuseo, Museon historia, HKM:n näyttelyt II, G1:2

Aurora Karamzin -näyttelytekstit. Aurora Karamzin -näyttely 24.10.1975–31.1.1976.

Käsityötä ja pienteollisuutta -esite. Käsityötä ja pienteollisuutta 1973.

Näyttely Carl Ludvig Engel pääkaupungin rakentajana -teksti. C.L. Engel pääkaupungin rakentajana 1978.

Puku 1750–1950 -näyttelyesite. Puku.

Kaupunginmuseo, Museon historia, HKM:n näyttelyt III, G1:3

Lennart af Petersens, näyttelyn avajaiskutsu. Lennart af Petersens 14.9.–25.11.79.

Puhe 18.8.1977 torstai klo. 14.00. Liittyen näyttelyyn Padova ennen roomalaisia. Padova ennen roomalaisia 1977.

Tiedotus kesäkuulle 1978. Helsingin kaupunginmuseo. Leikki elää - lelu muuttuu 12.6.–31.12.78.

Tietoja tämän päivän suosituimmista leluista. Kysely Helsingin kaupungin lasten päiväkodeille 1977. Leikki elää - lelu muuttuu 12.6.–31.12.78.

Kaupunginmuseo, Museon historia, HKM:n näyttelyt IV, G1:4

A.K. Loimarannan puhe Kaupunginmuseon kuva-arkiston näyttelyn avajaisissa Jugendsalissa 11.10.1973. 12.–30.10.1973 Terveisiä Helsingistä.

”Helsingin kaupunginmuseo järjestää...” -tiedote joulunaikaan 1971 liittyen. Tuomarinkylän museo 10 vuotta, T-kylän joulunäyttely 1971.

Kallion kansakoulun oppilaiden ainekirjoituksia. 13.9–7.10.1973 Olga ja Oskar.

Kirje toimitussihteerille 31.1.1977, liittyen näyttelyyn Keräily 77. 9.–27.2.1977 ”Keräily 77”.

Oletko huomannut? Har du märkt? -näyttelyjulkaisu. Oletko huomannut? 10.5–1.6.1975.

Olga & Oskar vieraskirja. 13.9–7.10.1973 Olga ja Oskar.

Olga & Oskar elokuvaan liittyvät arkistoaineistot. 13.9–7.10.1973 Olga ja Oskar.

Puu-Pasila, Kylä kaupungissa, alustava suunnitelma 20.12.1976. Pasila 18.2-17.4.1977.

Kaupunginmuseo, Museon historia, HKM:n näyttelyt, Muovikassi 1976, G2:1

Kyselylomakkeet vastauksineen (Kysely 12.8.1976, Muovikassi, kauppias/suunnittelija/kuluttaja/valmistaja).

Muovikassi, havainnointi, vastaukset.

Näyttely: MUOVIKASSI, Tiedotustilaisuus (teksti) 14.10.1976.

Kaupunginmuseo, Museon historia, HKM:n näyttelyt, Kunnanisiä ja kuntalaisia 1975, G6:1

Ylipormestari Teuvo Auran puhe kaupunginvaltuuston 100-vuotisnäyttelyn ”Kunnanisiä ja kuntalaisia” avajaisissa kaupungintalossa 11.1.1975 klo. 16.00.

Kaupunginmuseo, Museon historia, HKM:n näyttelyt, Ympäristömme 1979, G7:1

Jarno Peltosen kirje alueellisille keskusmuseoille 20.10.1978 otsikolla ”Lapsen vuoden näyttely”.

Ohjeita ”Ympäristömme” -näyttelyn pystyttäjille.

Tiedotus 12.11.1980 Helsingin peruskoulujen ala-asteen opettajille liittyen ”Ympäristömme” -näyttelyyn.

Kaupunginmuseo, Museon historia, Museon painotuotteet. Esitteet ja tiedotteet L3:5

Helsingin kaupunginvaltuuston 100-vuotisjuhlanäyttely. Selostus näyttelyn sisällöstä. Esitteet, tiedotteet 1975. Kaupunginvaltuusto 100 v.

Helsingin muisto -lehdistötiedote. Esitteet, tiedotteet 1977.

Helsinki Suomen itsenäistyessä -näyttelyesite. Esitteet, tiedotteet 1977.

Helsinki -71 painettu esite. Esitteet, tiedotteet 1972.

Karamzinin huvilasta kaupunginmuseoksi, näyttelyn oheisteksti. Esitteet, tiedotteet 1972.

Katajanokan kärki syksyllä 1977. Lehdistötiedote 19.10.1978. Esitteet, tiedotteet 1977.

Kauppatori silloin -näyttelyesite. Esitteet, tiedotteet 1974.

Kaupunginvaltuuston 100-vuotisjuhlallisuuudet kokonaisuohjelma. Esitteet, tiedotteet 1975. Kaupunginvaltuusto 100 v.

Lapsen vuoden näyttelyn ”Ympäristömme” taustaa. 11.6.1979. Marja-Liisa Lampinen. Esitteet, tiedotteet 1979.

Magnus von Wright Helsingin kuvaajana -näyttelyesite. Esitteet, tiedotteet 1973.

Näyttely PADOVA ENNEN ROOMALAISIA -esite. Esitteet, tiedotteet 1977.

Pasilan konepaja -näyttelyesite. Esitteet, tiedotteet 1976.

Sauna-Seuran puhe. ”Nisse Anderssonin näyttelyn ”Stadin sauna” avajaisissa 20.10.1977 pidetty Sauna-Seuran puhe. Esitteet, tiedotteet 1977.

Teoslistaus Helsinkiä grafiikanlehdillä. Esitteet, tiedotteet 1972.

Tiedote julkisen sanan edustajille Olga ja Oskar näyttelyyn liittyen 1973-09-12. Esitteet, tiedotteet 1973.

Tsaarinajan kuvia – Maalauksia Helsingin kaupunginmuseon kokoelmista. Näyttelyesite. Esitteet, tiedotteet 1978.

1978 pääsiäinen Helsingin kaupunginmuseossa -esite. Esitteet, tiedotteet 1978.

Kaupunginmuseo, HKM:n näyttelyt, kuva-arkisto

Kuvat näyttelystä Ajanvietettä ja viihdettä entisajan helsinkiläiskodeissa.

Kuvat näyttelystä Asunto kaikilla mukavuuksilla.

Kuvat näyttelystä Aurora Karamzin.

Kuvat näyttelystä Carl Ludvig Engel pääkaupungin rakentajana.

Kuvat näyttelystä Helsingin muisto.

Kuvat näyttelystä Helsinki, jota ei rakennettu.

Kuvat näyttelystä Helsinki Suomen itsenäistyessä.

Kuvat näyttelystä Helsinkiä grafiikanlehdillä.

Kuvat näyttelystä Karamzinin huvilasta kaupunginmuseoksi.

Kuvat näyttelystä Kauppatori silloin.

Kuvat näyttelystä Käsityötä ja pienteollisuutta.

Kuvat näyttelystä Leikki elää – lelu muuttuu.

Kuvat näyttelystä Läksiä.

Kuvat näyttelystä Muovikassi.

Kuvat näyttelystä Olga & Oskar.

Kuvat näyttelystä Oletko huomannut?

Kuvat näyttelystä Polskis, Helsingin uimarannat 1761–1961.

Kuvat näyttelystä Puku 1750–1950.

Kuvat näyttelystä Stadin sauna.

Kuvat näyttelystä Tavataan Espiksellä.

Kuvat näyttelystä Tsaarinajan kuvia.

Kuvat näyttelystä Vanhoja pitsejä.

Kuvat

Kansilehti: Tavataan Espiksellä 1. Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 1. Hakasalmen huvila. Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 2. Tuomarinkylän museo. Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 3. Ruiskumestarin talo. Kuva: Erkki Salmela / Helsingin kaupunginmuseo.

- Kuva 4. Tavataan Espiksellä 2. Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo.
- Kuva 5. Olga & Oskar 1. Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo.
- Kuva 6. Käsityötä ja pienteollisuutta. Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo.
- Kuva 7. Muovikassi. Kuva: Erkki Salmela / Helsingin kaupunginmuseo.
- Kuva 8. Helsingin muisto. Kuva: Erkki Salmela / Helsingin kaupunginmuseo.
- Kuva 9. Leikki elää – lelu muuttuu. Kuva: Erkki Salmela / Helsingin kaupunginmuseo.
- Kuva 10. Ympäristömme. Kuva: Erkki Salmela / Helsingin kaupunginmuseo.
- Kuva 11. Puku 1750–1950. Kuva: Jan Alanco / Helsingin kaupunginmuseo.
- Kuva 12. Terveisiä Helsingistä. Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo.
- Kuva 13. Olga & Oskar 2. Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo.
- Kuva 14. Helsinkiä grafiikanlehdillä. Kuva: Kari Hakli / Helsingin kaupunginmuseo.

8 Liitteet

Liite 1. Kaupunginmuseon erikoisnäyttelyt 1967–1983³¹⁰

1967	Helsinki Suomen itsenäistyessä Joulunäyttely
1968	Joulunäyttely
1969	Pääsiäisnäyttely Iloisten kevähattujen paraati Vapaa-ajan viettoä entisajan helsinkiläiskodeissa Joulunäyttely (yhdistettynä vapaa-ajan viettoä esitelleeseen näyttelyyn)
1970	Tavataan Espiksellä Kartanon joulu
1971	Kokoelmien uushankintoja Tavataan Espiksellä Tuomarinkylän joulunäyttely
1972	Helsinki -71. valokuvanäyttely Helsingin pääkaupungiksi tulo 8.4.1812 Läkkiä Helsinkiä grafiikanlehdillä Suomalaista hopeaa kautta aikojen Karamzinin huvilasta kaupunginmuseoksi

---

³¹⁰ Listan lähteenä on käytetty Marja Pehkosen laatimaa listaa museon erikoisnäyttelyistä sekä museon toimintakertomuksia vuosilta 1967–1983.

Tuomarinkylän kartanon historiaa
Joulukuvitusta 1920- ja 1930-luvulta

1973 Magnus von Wright Helsingin kuvaajana
Olga & Oskar
Käsityötä ja pienteollisuutta
Joulu Helsingissä 1923
Pasilan historiaa esittelevä osuus
Tavataan Espiksellä
Terveisiä Helsingistä
Signe Brander Helsingin valokuvaajana

1974 Kauppatori silloin
Terveisiä Helsingistä
Uushankintoja
Joulun maisema

1975 Aurora Karamzin 1808–1902
Joulunäyttely
Kunnanisiä ja kuntalaisia
Oletko huomannut?

1976 Muovikassi
Pakilaa ja sen asukkaita
Pasilan konepaja
Hesperiasta Tullinpuomiin
Mitä museo tekee?
Joulunäyttely

1977 Keräily 77
Helsingin Muisto
Stadin sauna
Padova ennen roomalaisia

Helsinki itsenäisen Suomen mitaleissa
Joulutunnelmaa
Emilian joulupöytä
Pasila - kylä kaupungissa
Helsinki Suomen itsenäistyessä
Tavataan Espiksellä
Tuomarinkylän alueen historiaa esittelevä näyttely
Muovikassi (kiertonäyttelynä Tampereella ja Hämeenlinnassa)

1978

Tsaarinajan kuvia
Pääsiäistunnelmaa
Leikki elää - lelu muuttuu
Joulutunnelmaa Tuomaasta Nuuttiin
Ihminen ympäristössään
Emilia ja Jacobina Jägerhornin joulupöytä 1800-luvun puolivälistä
Carl Ludvig Engel pääkaupungin rakentajana
Katajanokan kärki syksyllä 1977
Syksy Helsingissä, kuvannut László Lelkes

1979

Muistatko?
Olga Forslund - muistojen kuvakirjasta
Ympäristömme
Lennart af Peterzens
Emilian joulupöytä
Viuhkoja viime vuosisadalta
Luonto käsissämme

1980

Polskis - Helsingin uimarannat 1761–1961
Emilian joulupöytä
Hiuksista tehtyjä koruja 1800-luvulta
Puistoretki

1981

Taiteilijoiden Helsinki 1800-luvulta

Emilian joulupöytä

Pitsinäyttely

Helsinki, jota ei rakennettu

J.V. Snellman 1806–1881, juhluvuoden toimikunnan kiertonäyttely

Sauna osana suomalaista elämän muotoa

Asunto kaikilla mukavuuksilla

1982

Puku 1750–1950

Nähtyä ja näpättyä - Sakari Pälsin valokuvia Helsingistä

Pukin kortteli 1810–1910

Aurore Hirnin höyhentaidetta, Keski-Suomen museon näyttely

Kaupungin laitamilta, Rudolf Åkerblomin Helsinki

Emilian joulupöytä

Kartanoita Helsingissä

Kukka ruukussa

Viidenpennin tullista pohjoiseen

Tupakkapellosta metroksi

1983

20' luku. Tuokiokuvia

Emilian joulupöytä

Punainen tupa ja perunamaa - Pasila, Käpylä ja Ruskeasuo

Kaakeliuuneja

Liite 2. Tutkimuksessa käytetty haastattelurunko

Helsingin kaupunginmuseon historia / Haastattelurunko

YLEISTÄ

Suuntautuminen työelämään ja uralle:

- Millainen on koulutustaustasi?
- Minkälaiset syyt ohjasivat mielenkiintoasi kulttuurihistoriaan ja museologiaan?
- Milloin ja miten päädyit museoalan töihin? Millaisia olivat ensimmäiset museoalan työsi?
- Kuinka päädyit töihin juuri Helsingin kaupunginmuseoon? Minkä vuosien ajan työskentelit kaupunginmuseossa?
- Miltä Helsingin kaupunginmuseo tuntui silloin, esimerkiksi verrattuna mahdollisiin aikaisempiin työpaikkoihin?
- Millaisissa erilaisissa tehtävissä työskentelit ollessasi töissä Helsingin kaupunginmuseossa?
- Kuuluiko toimenkuvaasi tutkimustoimintaa? Millaista?

MUSEOPROFESSIO

Museon historia ja sen vaiheet yleensä:

- Henkilökohtaiset näkemyksesi suhteessa edeltäjään / aiempiin toimintatapoihin, oliko niissä erilaisia painotuksia?
- Mitkä olivat keskeisimpiä muutoksia, joita museossa tapahtui toimikautesi aikana? (Esimerkiksi tiloissa, hallinnossa tai toimintatavoissa)
- Millaiset olivat museon suhteet poliittisiin päätöksentekijöihin ja yhteiskuntaan? Kuinka suhteet toimivat, ja millainen merkitys niillä oli museon toiminnassa?
- Miten museo suhteutui muuhun museokenttään? Tapahtuiko tässä suhteessa muutosta? (Jos, niin millaista).
- Vaikuttivatko ulkoiset tekijät, kuten asenneilmasto, museon toimintaan ja omaan työhösi?
- Millainen oli museon tiloissa ja tekniikassa tapahtunut muutos? Oliko sillä vaikutusta museon toimintaan ja omaan työhösi? Jos oli, niin millaista?
- Tapahtuiko museon sisäisessä ilmapiirissä muutoksia? Millaisia?
- Millainen oli taloudellisten tekijöiden vaikutus museotoiminnassa? Tapahtuiko siinä muutosta?
- Millaisia kansainvälisiä kontakteja museolla oli? Kuka niistä vastasi, ja millainen oli niiden vaikutus?

Henkilökunta, museoprofessio ja siinä tapahtuneet muutokset yleensä:

- Minkälaisia muutoksia tapahtui museon henkilökunnassa työskennellessäsi Helsingin kaupunginmuseossa?
- Tapahtuiko toimenkuvien eriytymistä? Tuliko museoon töihin uusia ammattiryhmiä?
- Millä tavoin ammatillinen eriytyminen ja erikoistuminen vaikuttivat museon toimintaan ja käytäntöihin?

NÄYTTELYT

- Millainen oli asemasi näyttelytyössä?
- Millaisia muutoksia näyttelypolitiikassa tapahtui toimikautesi aikana?
- Onko jokin sellainen tekijä, jonka koet vaikuttaneen vahvasti näyttelytoiminnan taustalla?
- Haettiin näyttelyihin vaikutteita muualta, esimerkiksi muista museoista? Mistä?
- Mitkä olivat keskeisiä tekijöitä näyttelyiden aiheita valittaessa? Kuka teki päätökset näyttelyiden aiheista?
- Pyrittiinkö näyttelyillä ottamaan kantaa?
- Millaisia olivat näyttelyiden tavoitteet?
- Jos vertaat oman toimikautesi näyttelytoimintaa näyttelytoimintaan tänä päivänä, mitkä ovat keskeisimpiä muutoksia?
- Mitkä olivat mielestäsi merkittävimpiä näyttelyitä? Miksi? Oliko jokin näyttely sinulle itsellesi erityisen tärkeä?

- Millainen oli näyttelyiden suhde muuhun toimintaan?
- Millaiset tekijät vaikuttivat näyttelyiden rakenteeseen ja sisältöihin?

MUUTA

- Millaisia muutoksia tapahtui kokoelmapolitiikassa toimikautesi aikana?
- Vaikuttivatko ajankohdan arvot ja arvostukset museon toimintaan? Oliko joitain muoti-ilmiöitä?
- Millaista julkaisutoimintaa museolla oli? Tapahtuiko siinä muutoksia? Kenelle julkaisuja suunnattiin?
- Millaista museon asiakaskunta oli? Tapahtuiko siinä muutoksia? Entä tapahtuiko muutoksia siinä, kuinka asiakaskunta hahmotettiin?
- Millainen oli museopedagogian rooli? Kuinka museopedagogista toimintaa toteutettiin? Tapahtuiko toimintatavoissa tai sen kohderyhmissä muutosta?

Liite 3. Haastatellut museoammattilaiset

Alla on lueteltu tutkimuksessa haastatellut museoammattilaiset. Ammattinimikkeeksi on merkitty se nimitys, joka heillä on ollut heidän lähtiessään kaupunginmuseosta.

Jarno Peltonen, museonjohtaja, kaupunginmuseossa vuosina 1968–1979

Marja-Liisa Rönkkö, museonjohtaja, kaupunginmuseossa vuosina 1973–1990

Leena Arkio-Laine, museonjohtaja, kaupunginmuseossa vuosina 1971–2003

Marja-Liisa Lehto, tutkimuspäällikkö, kaupunginmuseossa vuosina 1971–2001

Marja-Liisa Tuomi, museolehtori, kaupunginmuseossa vuosina 1978–1995

Marja Pehkonen, tutkija, kaupunginmuseossa vuosina 1976–2012

Sinikka Vainio, intendentti, kaupunginmuseossa vuosina 1962–2000

Riitta Pakarinen, kuva-arkiston päällikkö, kaupunginmuseossa vuosina 1974–2016